

Tisdagen den
18 december 1979

Tisdagen den 18 december

Kl. 09.00

Förhandlingarna leddes till en början av tredje vice talmannen.

Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet, m. m.

§ 1 Justerades protokollet för den 10 innevarande månad.

§ 2 Föredrogs men bordlades åter

Skatteutskottets betänkande 1979/80:20

Utrikesutskottets betänkande 1979/80:13

Näringsutskottets betänkande 1979/80:23

§ 3 Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet, m. m.

Föredrogs civilutskottets betänkande 1979/80:7 med anledning av propositioner om anslag på tilläggsbudget till statsbudgeten för budgetåret 1979/80 inom bostadsdepartementets verksamhetsområde, m. m., jämte motion.

I detta betänkande behandlades propositionerna

1979/80:25 bil. 10, vari föreslagits att riksdagen till Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet m. m. på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1979/80 anvisade ett reservationsanslag av 84 500 000 kr.,

1979/80:50, vari föreslagits att riksdagen till Bidrag till förbättring av boendemiljön på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1979/80 under trettonde huvudtiteln anvisade ett reservationsanslag av 50 000 000 kr., och

1979/80:62, vari riksdagen hade föreslagits att

1. medge att lån för energibesparande åtgärder i bostadshus m. m. även under första halvåret 1980 fick finansieras genom anslag på statsbudgeten,

2. till Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet m. m. på tilläggsbudget II till statsbudgeten för budgetåret 1979/80 anvisa ett reservationsanslag av 881 000 000 kr.

I detta sammanhang hade behandlats en med anledning av proposition 1979/80:50 väckt motion

1979/80:137 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari föreslagits att riksdagen till Bidrag till förbättring av boendemiljön på tilläggsbudget I till statsbudgeten

Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet, m. m.

för budgetåret 1979/80 under trettonde huvudtiteln anvisade ett reservationsanslag av 75 000 000 kr.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen med anledning av regeringens förslag i propositionen 1979/80:62 yrkandet 1 medgav att lån för energibesparande åtgärder i bostadshus m. m. tills vidare fick finansieras genom anslag på statsbudgeten,

2. att riksdagen med bifall till regeringens förslag i propositionen 1979/80:25 bil. 10 och med anledning av dess förslag i propositionen 1979/80:62 yrkandet 2 till Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet m. m. på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1979/80 under trettonde huvudtiteln anvisade ett reservationsanslag av 965 500 000 kr.,

3. att riksdagen med bifall till regeringens förslag i propositionen 1979/80:50 och med avslag på motionen 1979/80:137 till Bidrag till förbättring av boendemiljön på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1979/80 under trettonde huvudtiteln anvisade ett reservationsanslag av 50 000 000 kr.

Följande två reservationer hade avgivits av Per Bergman, Oskar Lindkvist, Lars Henrikson, Thure Jadestig, Maj-Lis Landberg, Birgitta Dahl och Magnus Persson (samtliga s):

1. *beträffande anslag till Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet m. m.*, vari reservanterna ansett att utskottet under 2 bort hemställa

att riksdagen skulle avslå regeringens förslag i propositionerna 1979/80:25 bil. 10 och 1979/80:62 yrkandet 2 om anslag till Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet m. m.

2. *beträffande anslag till Bidrag till förbättring av boendemiljön*, vari reservanterna ansett att viss del av utskottets yttrande skulle ha av dem angiven lydelse.

BIRGITTA DAHL (s):

Herr talman! I civilutskottets betänkande nr 7 behandlas tre propositioner som har lagts fram av regeringen under hösten. I proposition nr 25 bilaga 10 om tilläggsbudget I, som är beslutad av regeringen den 1 november 1979, begär regeringen ett reservationsanslag på 84 500 000 kr. till vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet. I proposition nr 62, som har beslutats den 15 november 1979, dvs. långt innan motionstiden för proposition nr 25 hade gått ut, föreslås dels att riksdagen beslutar att den ordning för finansiering av statliga energisparlån som gäller t. o. m. utgången av 1979 skall förlängas att gälla även under första halvåret 1980, dels att riksdagen skall anslå 881 milj. kr. på tilläggsbudget II för energisparlån till bostäder.

I proposition nr 50, beslutad den 29 november 1979, föreslår så regeringen att riksdagen, återigen på tilläggsbudget I, skall anslå 50 milj. kr. till bidrag för förbättring av boendemiljön. Denna proposition lades fram tre dagar efter det att motionstiden beträffande tilläggsbudget I hade gått ut och sedan socialdemokraterna i civilutskottet hade vägrats att väcka en motion med samma förslag.

Bara detta, herr talman, att dessa tre propositioner har lagts fram på det sätt som har skett kort tid efter varandra och med den fördelning på olika tilläggsbudgeter som föreslås ger en antydning om den förvirring och oenighet som uppenbarligen råder i regeringen. Det intrycket blir än tydligare när man mera i detalj granskar propositionerna, omständigheterna kring deras tillkomst, innehållet i dem och de borgerliga partiernas agerande här i riksdagen när de har behandlats.

Redan i den s. k. "gröna sparplanen" aviserade den dåvarande bostadsministern Elvy Olsson ett förslag om att bara bidrag och subventioner skulle belasta statsbudgeten fr. o. m. budgetåret 1979/80 och att energisparlånerna skulle finansieras på annat sätt.

Riksdagen uttalade, när detta förslag behandlades våren 1978, dels att det var nödvändigt att detta förslag redovisades senast inför behandlingen av statsbudgeten 1979/80, dels att det var angeläget att lånesystemet uformades så, att det skulle vara enkelt för de lånesökande att få de lån de behöver. Majoriteten ville inte ta ställning till om lånen borde finansieras via statsbudgeten eller på annat sätt. Socialdemokraterna däremot sade att man i första hand borde välja finansiering över statsbudgeten. Denna socialdemokratiska inställning redovisades f. ö. redan våren 1977 i vår reservation till civilutskottets betänkande nr 32. Vi hävdade där att energisparlånerna borde fogas in i bostadslånesystemet.

Trots dessa mycket klara uttalanden från såväl majoriteten som minoriteten i riksdagen om att förslag måste föreligga senast inför budgetåret 1979/80 tvingades folkpartiregeringen efter många och invecklade turer och sedan riksbanksfullmäktige sagt nej till de förslag till finansiering vid sidan av statsbudgeten som fördes fram komma till riksdagen och erkänna att man inte hade lyckats lösa problemet på det sätt som man hade utlovat och som en enhällig riksdag hade krävt. I stället föreslogs i våras i energipropositionen en provisorisk förlängning för resten av 1979 av det då gällande finansierings-systemet, dvs. att energisparlånerna skulle finansieras över statsbudgeten t. o. m. utgången av detta kalenderår. Statsrådet uttalade också att hon räknade med att "kunna återkomma till denna fråga under hösten 1979 i sådan tid att riksdagen kan besluta om finansieringsformen före kalenderårsskiftet 1979/1980."

Samtidigt föreslog regeringen att man skulle ändra medelsanvisningssystemet. Då gällde att ramar och anslag var desamma, dvs. att riksdagen anslag medel för att täcka kostnaderna för de lån och bidrag varom beslut kunde fattas enligt den samtidigt fastställda ramen. För eventuellt tillkommande behov fastställdes dessutom en planeringsreserv, som dock endast fick användas efter riksdagens tillstånd.

Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet, m. m.

Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet, m. m.

I våras föreslog statsrådet Friggebo också att inga nya anslag skulle beviljas för lånedelen. Intill dess att ett nytt system skulle träda i kraft skulle lånen i stället finansieras dels genom förbrukning av de betydande reservationsmedel som stod till förfogande, dels eventuellt via anslag på tilläggsbudgeten. Därför nöjde sig regeringen med att begära ett anslag på 498,5 milj. kr. för dels bidrag till energisparande i bostäder, dels bidrag till vissa andra energisparåtgärder i byggnadsbeståndet. Bidrag till energihushållning i bostäder fastställdes sedan i regleringsbrevet till 294 milj. kr. enligt en tidigare praxis att 25 % av totalbeloppet går åt till bidragen.

När riksdagen behandlade detta förslag i våras uttalade man för det första att det i princip är "otillfredsställande att finansieringsfrågan hålls öppen". För det andra ansåg riksdagen att denna provisoriska anslagsberäkning "innebär en betydande ovisshet --- . Den kan knappast anses uppfylla berättigade anspråk på budgetregleringen." Riksdagen godtog emellertid den föreslagna ordningen med dessa mycket tydliga protester samt under förutsättning att ett förslag till nytt system skulle redovisas under hösten och att energihushållningsdelegationen skulle få delta i utformningen av ett nytt finansieringssystem.

Under den tid som har förflutit sedan riksdagen i våras behandlade frågan har först folkpartiregeringen och sedan trepartiregeringen förgäves försökt komma fram till den långsiktiga lösning som utlovades och förutsattes vid riksdagsbeslutet i våras.

I den särskilda proposition som vi nu behandlar tvingas dock statsrådet erkänna att man inte heller nu lyckats finna någon lösning och begär därför en ytterligare förlängning av det nuvarande systemet med finansiering över statsbudgeten t. o. m. den sista juni 1980. Samtidigt gör hon en ny frivolt och föreslår i praktiken en återgång till det gamla medelsanvisningssystem som rådde före det av henne själv föreslagna riksdagsbeslutet i våras, som ju alltså fortfarande gäller. Därför begär hon nu 881 milj. kr., dvs. nästan en miljard, på tilläggsbudget II att användas för energisparlån som beviljas under det här budgetåret.

Det finns, herr talman, ingen saklig eller formell grund för ett sådant handlande som regeringen föreslår. Det förhållandet att det nya systemet inte kan träda i kraft vid den tidpunkt som avsetts är visserligen en nesa för regeringen, men det utgör ingen grund för att anslå medel på ett sätt som strider mot gällande riksdagsbeslut. Det finns inte heller behov av att anslå ytterligare medel om vi följer det beslut som riksdagen har fattat i våras för det här budgetåret. Den reservation på 1 250 milj. kr. som finns och de beviljade anslagen på 498,5 milj. kr. för innevarande budgetår täcker mer än väl det beräknade behovet på 1,7 miljarder. Därför behövs inget tilläggsanslag. Detta konstaterar också utskottet enhälligt.

Ändå gör utskottsmajoriteten en alldeles egen saltomortal och föreslår att pengarna anslås med motiveringen att detta skulle ge "möjlighet att besluta om hur reservationsmedlen skall tas i anspråk i samband med att en ny finansieringsordning beslutas och dess budgetmässiga konsekvenser sålunda kan överblickas".

Herr talman! Den motiveringen håller inte för det beslut som majoriteten i utskottet föreslår riksdagen att fatta. Den håller däremot väl som motivering för det förslag som den socialdemokratiska minoriteten står bakom, nämligen att vi skall avslå förslaget om anvisning av 881 milj. kr. och i stället vid den tidpunkt när vi vet vilket finansieringssystem som skall gälla anvisa behövliga medel. Ett sådant förfarande är logiskt, både utifrån vad utskottet nu skriver och utifrån vad riksdagen beslöt i våras.

Det finns nog, herr talman, en annan förklaring än den som anges här till regeringens och utskottsmajoritetens handlande. Vad regeringspartierna i utskottet säger är ju: Vi tillstyrker ett anslag i alla fall, fast det inte behövs. Tanken är tydligen att det är en fördel att använda sig av reservationsmedlen i budgetpropositionen för nästa budgetår – då ser den totala redovisningen skenbart bättre ut. Om man tappar av en miljard på tilläggsbudget nu, så ger det inte samma publicitet som om man visar upp den i budgetpropositionen. Det som här mest faller i ögonen är kanske ändå inte vilket år man tar reservationsmedlen i anspråk. Värre är att regeringen så uppenbart struntar i riksdagens beslut från i våras, och det utan att ens antyda något skäl för att det borde göras om. Man har inte ens bekvämat sig att redovisa ett fullständigt underlag för en beräkning av medelsåtgången. De uppgifterna har nu fått tas in i utskottsbetänkandet. Förfarandet är så mycket mer anmärkningsvärt som alla partier i våras i finansutskottets betänkande nr 40 noterade det allmänna problemet med de snabbt växande anslagsbehållningarna. Jag vill också än en gång stryka under att frågan om anslaget inte har att göra med omfattningen av det statliga stödet – den frågan är avgjord genom att beslutade ramar lagts fast.

Vi för vår del vägrar att vara med om regeringens budgetmässiga manipulationer.

Det finns, herr talman, anledning att ytterligare kommentera vad som har inträffat i samband med hanteringen av detta ärende.

Enligt vad vi känner till var det en av de moderata ledamöterna i finansutskottet – inte vem som helst, utan den moderate partisekreteraren – som krävde remiss till finansutskottet av detta regeringsförslag. Det går inte att värja sig för intrycket att detta är ett av många tecken på att den nuvarande regeringen är oenig om hur energisparlänan i framtiden skall finansieras.

Det finns fler sådana tecken. Enligt riksdagsbeslutet i våras skulle, som jag nyss redovisade, energihushållningsdelegationen delta i utformningen av ett nytt finansieringssystem. Men vi har ännu inte fått någon redovisning eller något tillfälle till sakbehandling av ett nytt sådant system för energisparlänan, trots att det bara återstår ett par veckor intill dess att, enligt vad som sägs i propositionen 62, ett nytt förslag skall redovisas i budgetpropositionen. Jag kan inte tolka detta annat än som ett uttryck för att oenigheten i den nuvarande trepartiregeringen är så stor att man trots riksdagens beslut om energihushållningsdelegationens deltagande i detta arbete föredrar att hålla grälet bakom kanslihusets stängda portar. Eller är förklaringen den, att man inte heller i budgetpropositionen kommer att kunna klara att redovisa ett

Tisdagen den
18 december 1979

Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet, m. m.

sådant system?

Det vore bra att få ett auktoritativt uttalande från borgerligt håll om vilken förklaring som är den rätta och om det verkligen finns anledning att lita på att vi får ett nytt förslag i budgetpropositionen.

Herr talman! Eftersom vi socialdemokrater

1. håller på lag och ordning, t. o. m. riksdagens egna beslut,
2. vet att tillräckliga resurser står till förfogande för verksamheten,
3. inte har någonting emot det system med finansiering via statsbudgeten som vi hela tiden förordat samt
4. på goda grunder anser att riksdagen bör hålla regeringen i strama tyglar i denna fråga

går vi naturligtvis med på att systemet skall förlängas intill dess att ett mera definitivt ställningstagande kan ske, men vi yrkar avslag på förslaget till ytterligare medelsanvisningar nu.

Herr talman! I propositionen 50 slutligen föreslås att 50 milj. kr. anvisas till bidrag för förbättring av boendemiljön under detta budgetår utöver de 35 milj. kr. som tidigare finns anslagna. Bakgrunden är följande.

Fr. o. m. budgetåret 1975/76 kan bidrag utgå av statsmedel för förbättring av boendemiljön. Dessa bidrag är i första hand avsedda för åtgärder i bostadsområden med sociala problem och uthyrningssvårigheter. Det tog tid för kommuner, bostadsföretag och de boende att utarbeta projekt för en bättre boendemiljö, och det gjorde det särskilt för de relativt omfattande och kostnadskrävande åtgärder som krävs i områden med stora problem. Men under de senaste budgetåren har ett stort antal ansökningar som avser sådana områden, där boendemiljöförbättringar bedöms som särskilt angelägna, kommit in. Efterfrågan på bidragsmedel har därför kraftigt överstigit tillgången.

Redan strax efter budgetårsskiftet i somras hade därför hela anslaget för innevarande budgetår använts för att bifalla ansökningar som kom in förra budgetåret. Trots detta behövs ytterligare 13,5 milj. kr. enbart för att kunna bifalla samtliga ansökningar i den högsta prioritetsgruppen från förra året. För årets anslag finns inga medel alls. Därför har bostadsstyrelsen i skrivelse till regeringen i augusti i år hemställt att på tilläggsbudgeten för innevarande budgetår skall anvisas ett anslag på 75 milj. kr. för bidrag till förbättring av boendemiljön. Man underströk att det var bråttom med att pengarna kom fram.

Mot den här bakgrunden tog vi det som självklart att det skulle komma ett förslag i tilläggsbudget I. Vi blev mycket förvånade och besvikna när så inte skedde. Vi utformade därför en motion med en begäran om ett tilläggsanslag på 50 milj. kr. Vi ansåg liksom bostadsstyrelsen att det skulle vara mycket olyckligt om angelägna boendemiljöprojekt inte kunde komma i gång därför att medel saknades. Den aktivitet som visats i dessa frågor, inte minst från de boendes egen sida, är mycket glädjande och måste tas till vara. Det finns en uppenbar risk, sade vi, för att de från social synpunkt mest angelägna projekten skulle fördröjas eller inte alls komma till utförande. Därför föreslog vi att ett riksdagsbeslut nu snabbt skulle fattas, så att åtminstone de

mest angelägna projekten kunde få de pengar de behövde för att komma i gång.

Men vi vägrades rätten att väcka denna motion av det skälet att frågan inte hade tagits upp i regeringens förslag till tilläggsbudget. Vi var naturligtvis ledsna över att på det sättet berövas möjligheten att ta initiativ till att frågan kunde lösas under riksdagen. Men tre dagar efter det att motionstiden hade gått ut lade regeringen fram ett förslag till ett beslut identiskt lika det vi hade fört fram en vecka tidigare. Det är uppenbart att det var den socialdemokratiska riksdagsgruppens aktivitet och initiativ som hade skrämt regeringen till att äntligen ta det initiativ som den för länge sedan borde ha tagit. Det är naturligtvis bra att vi nu fått det här förslaget. Vi tillstyrker det självfallet. Vi kommer också att noga följa utvecklingen under resten av budgetåret för att se om ytterligare medel kommer att behöva tillföras på tilläggsbudget. Men vi har, herr talman, i vår reservation och här i kammaren velat påtala regeringens handlingsätt, som visar en upprörande brist på ansvar för boendemiljöfrågorna. Man kom inte till handling förrän man tvingades därtill av socialdemokratiskt agerande.

Herr talman! Det är ingen vacker bild man får av regeringens och riksdagsmajoritetens sätt att hantera vare sig sakfrågorna eller budgeten när man närmare granskar de tre frågor som är föremål för förslag i de tre propositioner som vi nu behandlar. Utskottet har också på ett för regeringen, hoppas vi, påtagligt och kännbart sätt gett regeringen smäll på fingrarna. Utskottet har slagit ihop behandlingen av de tre propositionerna till ett betänkande och dessutom angett att samtliga anslag bör belasta tilläggsbudget nr I. Det är ett sätt att visa regeringen hur den borde ha handlat. För det andra har utskottet sagt att förlängningen av det nuvarande energisparlån-systemets finansiering bör gälla, inte första halvåret 1980, utan intill dess att vi verkligen får ett beslut om ett nytt system. Det är ett sätt att visa att utskottet inte litar på att regeringen faktiskt kommer att kunna klara av att redovisa ett nytt förslag vid den tidpunkt som man lovar, den här gången lika litet som man klarat det tidigare.

Herr talman! Jag yrkar bifall till de socialdemokratiska reservationer som är fogade till civilutskottets betänkande nr 7 och i övrigt till utskottets hemställan.

TORE CLAESON (vpk):

Herr talman! Jag skall i det här inlägget uppehålla mig vid den fråga som gäller bidrag till förbättring av boendemiljön, och jag hänvisar här till den motion som vänsterpartiet kommunisterna har väckt.

Bostadsmiljön utanför lägenheten –dvs. gemensamma lokaler, service och yttre miljö – är försummad. Det gäller i stort sett all bostadsbebyggelse. De stora bristerna i den kollektiva miljön förhindrar eller försvårar gemensamma aktiviteter och gemensamt arbete, vilket i sin tur bidrar till isolering och främlingskap. Bristerna varierar mellan olika områden, och skillnaderna när det gäller kvaliteten är stora. Bl. a. för att utjämna dessa skillnader behövs ett ökat ekonomiskt stöd från staten av en helt annan omfattning än vad som

Tisdagen den
18 december 1979

Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet, m. m.

nu är fallet.

Sedan halvårsskiftet 1975 har statliga bidrag utgått till förbättring av boendemiljön. Bidragsgivningen har främst inriktats på att avhjälpa bristerna i områden med flerbostadshus. Bristerna i boendemiljön utanför själva lägenheten är stora. Trevliga och användbara gemensamma lokaler och uterum saknas i stort sett överallt inom områden med flerbostadshus. Koncentrationen av sociala problem och torftig boendemiljö i vissa delar av miljonprogrammets bebyggelse måste innebära att bidragen förbättras och att omfattningen av dem ökas. Eftersom de sämsta boendemiljöerna ofta ligger i kommuner med stora ekonomiska problem är det viktigt att bidrag utgår, så att dessa miljöer kan förbättras.

Anslagen för bidragsgivningen är emellertid för låga. Vi har tidigare i motioner påtalat detta och begärt en ökning av anslaget samt av bidragens andel. Även anslaget för innevarande budgetår, 35 milj. kr., är för lågt. Vänsterpartiet kommunisterna föreslog därför redan under den allmänna motionstiden i januari 1979 att anslaget skulle ökas med 65 milj. kr. Riksdagen avslag emellertid vårt förslag.

Att så inte borde ha skett framgår bl. a. av att bostadsstyrelsen i skrivelse till regeringen den 22 augusti 1979 hemställt om att ytterligare 75 milj. kr. anslås till bidrag avsedda att användas till förbättring av boendemiljön. Inte förrän drygt ett kvartal senare föreläggs så riksdagen förslag i frågan, och då gäller det ett änslag om 50 milj. kr., men som miljöförbättringsbidrag är det helt otillräckligt. Som framgår av bostadsstyrelsens skrivelse och av styrelsens anslagsframställning för nästa budgetår har bristen på bidragsmedel medfört att inte ens de mest angelägna boendemiljöprojekten kunnat genomföras. Anslaget för innevarande budgetår är redan helt förbrukat, och för att kunna täcka behoven när det gäller de hos länsbostadsnämnderna vid budgetårets ingång inneliggande mest angelägna ansökningarna erfordras ca 13 milj. kr. Dessutom har länsbostadsnämnderna beräknat att ca 54 milj. kr. behövs för de mest angelägna ansökningarna för innevarande budgetår.

Herr talman! Sålunda finns det f. n. ett dokumenterat behov av 67 milj. kr. för miljöförbättringsbidrag. Dessutom tillkommer behov av bidragsmedel för övriga projekt. Bostadsstyrelsen anför med hänsyn till osäkerheten i bedömningarna att ansökningarna kan komma att överstiga begärt tilläggsanslag, 75 milj. kr., och att styrelsen kan få anledning att återkomma till frågan om ytterligare tilläggsanslag.

Många människor är engagerade i arbetet med att förbättra sin boendemiljö. Genom regeringens brist på handlingskraft kommer emellertid många projekt att få senareläggas eller kanske helt uppges. Anslaget till miljöförbättringar måste sålunda ökas högst väsentligt och en ny politik för bostadsmiljön, innefattande bl. a. att de boende på ett helt annat sätt än f. n. ges möjligheter att påverka sin boendemiljö samt att kommunerna och de boende får bättre möjligheter att tillsammans planera för en vacker och innehållsrik yttre miljö, måste nu inledas.

Den senare tidens utveckling har ytterligare klaggjort det berättigade i vänsterpartiet kommunisternas krav. Vi föreslår i likhet med bostadsstyrel-

sen att ytterligare 75 milj. kr. anvisas på tilläggsbudget.

Till frågan om bidragets storlek och utformning i fortsättningen återkommer vi under allmänna motionstiden 1980.

Mot bakgrund av de faktiska förhållanden som jag här erinrat om är det svårt att förstå varför civilutskottet inte tillstyrkt förslaget i vår motion att nu anvisa 75 milj. kr. Trots att utskottet säger att det är av största vikt att medel för bidrag anvisas till objekt som bedöms som angelägna och trots att det borde stå klart att det är ytterst angeläget att medel nu beviljas minst i den omfattning som bostadsstyrelsen begärt, avstyrker utskottet motionen.

I den socialdemokratiska reservationen nr 2 om anslag till bidrag för förbättringar av boendemiljön säger man bl. a. att med nu tillgänglig utredning finns inte ett entydigt underlag som visar att ett anslag på 50 milj. kr. inte skulle räcka för de angelägna projekten.

Jag måste då fråga: Vilket underlag behövs egentligen för att motivera de anslag som bostadsstyrelsen begär?

Herr talman! Jag yrkar bifall till vpk-motionen nr 137.

KJELL MATTSSON (c):

Herr talman! I det här betänkandet behandlas anslagen till energibesparande åtgärder och till bidrag för förbättring av boendemiljön.

Jag vill börja med det sistnämnda anslaget och konstaterar att utskottet är enhälligt när det gäller beloppets storlek. Både utskott och motionärer är också ense om att det är angeläget att verksamheten får medel så att det kan fattas beslut och de viktiga åtgärder, som man söker bidrag för, kan verkställas. Därför tillstyrks att regeringens förslag om 50 milj. kr. vinner riksdagens bifall. Vi har inte ansett oss kunna gå upp till det högre belopp som har föreslagits från vpk, utan vi menar att den hemställan som har gjorts av regeringen är riktigt avvägd för tillfället.

Den andra frågan gäller de energibesparande åtgärderna inom bostadsbeståndet. Vi har nu lyssnat till Birgitta Dahls beskrivning av hur socialdemokraterna ser på den här frågan med anledning av den reservation som är fogad till betänkandet.

Egentligen är det propositionen under vårriksdagen som har skapat situationen att vi nu måste fatta beslut om medelsanvisning efter en särskild proposition. Jag lade märke till att Birgitta Dahl var noga med att tala om *socialdemokraternas* ställningstagande så länge de var relativt "rena" från samarbete med andra, men att det, när hon kom in på frågan om beslutstekniken under vårriksdagen, var *riksdagens* ställningstagande hon talade om. Det var ju så att en proposition framlades av den dåvarande folkpartiregeringen, som föreslog att riksdagen skulle byta finansieringssystem vid årsskiftet 1979/1980. Detta var ju inte ett renodlat folkpartiförslag, utan det var en proposition där socialdemokrater, bland andra Birgitta Dahl, hade varit entusiastiska spökskrivare och alltså stod för förslaget om att man skulle byta system. I centern menade vi vid det tillfället – utan att gå emot principen – att detta inte vore praktiskt genomförbart, utan att beslut tvärtom borde ha fattats om medelsanvisning för hela budgetåret, dvs. i sak

Tisdagen den
18 december 1979

Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet, m. m.

detsamma som propositionen nu föreslår. – Jag tycker det är viktigt att man kommer ihåg hur historien egentligen har varit.

Jag tycker också att det är en litet för klen spik för socialdemokraterna att försöka koka den politiska soppa på som man har gjort i reservationerna. Enkelt uttryckt har vi att bestämma oss för vid vilken tidpunkt vi skall bevilja de här medlen, eftersom vi skall byta system från nästa budgetår. Här föreslås att tillräckligt med pengar skall anvisas för att räcka för utbetalningarna under det här budgetåret. Det innebär i stort sett att de reserverade medlen, möjligtvis med någon minskning, förs över till nästa budgetår. Då kommer de att tas i anspråk, antingen helt – många ärenden har beslutats men inte genomförts och pengar till dem har inte utbetalats – eller också med något överskott, ifall ärendena och verksamheten inte blivit så omfattande som beräknades. Det kan t. o. m. tänkas uppstå en brist, som då får täckas vid kommande riksmöte, när det alltså står klart hur avräkningen med det nuvarande beslutssystemet fungerar. Det enda man då kan säga är att regeringen kanske har varit litet väl sen med att redovisa sin hemställan till riksdagen. Samtidigt skall man emellertid också konstatera att det i så fall när det gäller beslutet bara kan röra sig om några veckor, eftersom det ju måste finnas en riksdag samlad att lämna propositionerna till och för att få dem behandlade av.

Detta gör att utskottsmajoriteten har funnit förfarings sättet riktigt. Jag vill bara konstatera att ändringen av finansieringssystemet inte har kunnat genomföras på det sätt man tänkte sig vid vårriksdagen. Vi finner det riktigt att anvisa medel under det här budgetåret för att klara de utbetalningarna och att de reserverade medlen får användas för de behov som uppstår vid avvecklingen av det nuvarande systemet och övergången till ett annat.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

TORE CLAESON (vpk):

Herr talman! Kjell Mattsson sade inte mycket om varför utskottet vill att riksdagen skall avslå vpk-motionen, som innebär att man i den här omgången skulle få de bidrag som bostadsstyrelsen utförligt har redovisat behovet av. Det är enligt min uppfattning helt klart att det är stor risk för att ytterst angelägna förbättringar kommer att försenas. Ett beslut enligt propositionen och utskottets förslag här i dag innebär i praktiken att åtskilliga angelägna projekt måste skjutas på framtiden.

Det är olyckligt mot bakgrunden av att det råder en allmän enighet om att man måste göra ordentliga satsningar för att förbättra boendemiljön, inte minst med hänsyn till att den utslagning som är en följd av den alltmer märkbara segregationen i boendet måste stoppas. Ett av de verksamaste medlen för att stoppa denna segregation i boendet är en medveten satsning på en förbättring av de dåliga boendemiljöerna. Troligen kommer det nu ganska snart att visa sig att det behövs ytterligare bidrag. Medelsbehovet kommer antagligen att uppgå till betydligt högre belopp i nästa tilläggsbudget. Jag beklagar alltså, herr talman, att man varken från de borgerligas eller

socialdemokraternas sida velat ta det här steget nu och ge det minimibelopp – jag anser detta vara ett sådant – som behövs för att nöjaktigt klara de här problemen nu.

BIRGITTA DAHL (s):

Herr talman! Får jag först ta upp frågan om anslag till boendemiljön. Det är alldeles riktigt – det framhöll jag i mitt anförande, och det har vi framhållit i vår reservation – att det under budgetåret som helhet kan behövas mer pengar än vad riksdagen nu kommer att fatta beslut om. Jag sade också mycket tydligt att vi kommer att bevaka de här frågorna framöver. Anledningen till att vi kan nöja oss med 50 milj. kr. i den här omgången är att det behov på ungefär 67 milj. kr. som bostadsstyrelsen preliminärt beräknat avser hela budgetåret och alltså inte grundar sig på redan inkomna ansökningar. Vi skriver i reservationen att de pengar vi föreslår beräknas kunna täcka de behov som finns nu. Vi återkommer alltså till frågan vid behov.

Sedan sade utskottets talesman, Kjell Mattsson, att det är viktigt att vi kommer ihåg hur historien egentligen varit när det gäller energisparpengarna. Det tycker vi sannerligen, även om det skulle vara bekvämt för somliga att historien glömdes.

Kjell Mattsson beskrev socialdemokraterna som entusiastiska spökskrivare till bostadsdepartementet när det gällde departementets förslag i våras i fråga om energisparstödet. Så var det ju inte, Kjell Mattsson. Det framgår av protokollet från den riksdagsdebatt som vi hade i våras och även av vår partimotion att vi visserligen ansåg att det fanns väldigt många brister i det förslag som regeringen lade fram men att vi för att snabbt få en förbättring till stånd gick med på att till nöds acceptera den här förlängningen med ett halvår, under förutsättning att energihushållningsdelegationen skulle göras parlamentarisk och delegationen i enlighet med de krav vi framfört i vår partimotion skulle syssla med bl. a. finansieringssystemet.

F. ö. framgår det av utskottsbetänkandet att utskottet i våras var enigt – utom vad det gäller centern – i sin kritik av hur den här frågan har hanterats. Går man ännu längre tillbaka i historien så finner man att hela eländet emanerar från den "gröna sparplan" som Elvy Olsson lade fram.

Problemet vi har att avgöra i dag är inte om vi skall få fram pengar eller inte till de energisparinsatser som behövs, utan frågan är om vi skall följa gällande riksdagsbeslut eller inte. Jag är inte van vid att man sätter sig över riksdagsbeslut och fattar andra beslut utan att ens motivera det. Det är vad regeringen och riksdagsmajoriteten tar sig före, uteslutande för att manipulera med budgetunderskottet, så att detta inte skall märkas lika tydligt som det skulle göra om man tvingades redovisa detta när ett förslag läggs fram.

Jag noterar också att jag inte fick något svar när jag frågade Kjell Mattsson vad det kan bero på att vi inte har fått en realbehandling i energihushållningsdelegationen av denna fråga och om vi faktiskt kan lita på att det kommer ett förslag i budgetpropositionen.

Nr 56

Tisdagen den
18 december 1979

Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet, m. m.

Tisdagen den
18 december 1979

Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet, m. m.

Herr talman! Hela den här frågan är vanskövt. Det finns ytterligare mycket som man kunde tillfoga. Det har t. ex. framkommit att de 294 milj. kr. som anslogs i regleringsbrevet för bidrag med stöd av riksdagsbeslutet i våras i själva verket har använts för både bidrag och lån i den praktiska hanteringen. De 881 milj. kr. som vi nu anslår kommer därför i praktiken inte att användas – som det står i propositionen – enbart för lån, utan för både bidrag och lån.

Jag upprepar, herr talman, att vi socialdemokrater faktiskt inte vill vara med om de budgettekniska manipulationer i strid mot gällande riksdagsbeslut som regeringen och utskottsmajoriteten lånar sig till.

KJELL MATTSSON (c):

Herr talman! Jag tycker att det räcker med att slå fast att den proposition som förelåg om energisparåtgärderna i våras försvarades mycket starkt och entusiastiskt av socialdemokraterna, i alla fall i utskottet. Sedan var det en kanske något förvirrad diskussion här i kammaren. De som hade varit ense om texten var då inte riktigt ense om vad de hade varit ense om. Detta var inte så enkelt att klara ut för de två partierna s och fp i den diskussionen.

Den fråga som här ställdes till mig, om anledningen till att delegationen inte har fått vara med, borde naturligtvis i första hand ställas till regeringen. Dessutom tillhör Birgitta Dahl själv delegationen. Jag kan inte svara på den frågan, men det borde vara möjligt att få svar genom direktkontakter.

Jag vill bara konstatera att vi från centerns sida sade i våras att vi tyckte att det var fel att ge delegationen den här typen av uppgifter. Vi menar att regeringen måste ha ansvar för sådana saker och att de inte kan överlämnas till någon annan typ av organ. Det kanske är delegationen som har försenat arbetet för regeringen i stället för att påskynda det.

Eftersom det jämt är fråga om sparplanen får jag ett intryck av att man från socialdemokratisk sida tycker illa om energisparandet och den form som detta har fått. Man utnyttjar nämligen varje tillfälle, även det här rent formella, för att sparka på detta energisparande. Jag tror att socialdemokraterna borde akta sig för det. Sedan energisparandet sattes i gång här i landet har egentligen angelägenheten av det ökat för varje månad. Det kan vara farligt för partiet att på detta sätt skapa sig någon sorts profil som ger intryck av att man motarbetar energisparandet i lokaler och bostäder.

Beträffande boendemiljöbidragen vill jag säga att det genom de förändringar som har skett i bidrags- och lånemöjligheterna har blivit en utökning av verksamheten som har inneburit att de anslag som tidigare har ställts till förfogande och som vi då bedömt som tillräckliga inte har räckt till. Därför har man nu begärt en påspädning med 50 milj. kr. Vi har från utskottets sida tyckt att den bedömning som regeringen har gjort med anledning av bostadsstyrelsens framställningar och beskrivningar är vederhäftig och bör vara underlag för riksdagens beslut i dag.

TORE CLAESON (vpk):

Herr talman! Beträffande boendemiljöförbättringsbidraget har varken Birgitta Dahl eller Kjell Mattsson gett någon förklaring till att man inte anser att förslaget skulle vara tillräckligt underbyggt om man nu föreslog det anslag som bostadsstyrelsen har begärt.

Birgitta Dahl säger att man kommer att bevaka frågan i fortsättningen, och det är ju bra. Men då det är helt uppenbart att det råder brist på medel för detta ändamål nu och under den närmaste framtiden, hade det varit bättre att man beslutat om det högre bidraget nu. Det är faktiskt så, Birgitta Dahl, att för innevarande budgetår är pengarna redan förbrukade. Det finns så att säga ett underskott på 13 milj. kr. Det behov som bostadsstyrelsen har pekat på, de 75 miljonerna, avser innevarande budgetår. Det går alltså inte att klara de förbättringar som alla bedömer som så angelägna med mindre än att man får ett belopp i den storleksordningen under innevarande budgetår. Det är bakgrunden till att jag envisas med att komma tillbaka nu och tjata om att det är rimligt att man ger ett anslag i den storleksordning som vi har föreslagit i vpk-motionen.

BIRGITTA DAHL (s):

Herr talman! I mitt inledningsanförande begärde jag ett uttalande från auktoritativt borgerligt håll om hur det blir med ett nytt finansieringsystem för energisparlånen. Jag konstaterar att utskottets värderade ordförande inte betraktar sig som auktoritativ talesman för de borgerliga partierna i denna fråga. Det är klart att det hade varit bra om regeringens ansvariga hade varit här i kammaren och deltagit i debatten, men hon har ju för vana att ganska ofta utebli. Då borde vi kunna utgå från att majoritetsgruppens i utskottet främste företrädare, ordföranden, talar auktoritativt för den gruppen. Det är klart att det kan vara besvärligt med samregerande av sinsemellan oense partier, men så mycket kan man väl i alla fall kräva.

När det gäller energihushållningsdelegationens arbete med dessa frågor har jag vid flera tillfällen krävt en redovisning. Det enda jag har fått veta är att det pågår diskussioner. Efter trepartiregeringens tillkomst har det varit praktiskt taget knäpptyst i den här frågan.

Det är nog, herr talman, inte vi socialdemokrater utan oenigheten inom regeringen som orsakar förseningen. I själva verket är utskottets skrivning, där man förlänger det gällande systemet inte enligt regeringens förslag utan intill dess att ett nytt system verkligen träder i kraft, ett uttryck för att utskottet enhälligt uttalar att man inte tror särskilt mycket på att det kommer något förslag om ett nytt system i budgetpropositionen.

Till sist, herr talman: Vi har många gånger haft diskussioner, Kjell Mattsson, om hur man bäst visar sitt ansvar och intresse för effektiva energisparåtgärder. Vi socialdemokrater har kritiserat centern inte minst och de borgerliga regeringar som vi har haft de senaste åren, därför att de inte i djupet av sitt hjärta har något intresse för dessa frågor. De åtgärder som ni föreslagit har nämligen varit dåligt genomtänkta. De har inte lett till ett effektivt energisparande. Senast för ett par veckor sedan kunde vi läsa att

Tisdagen den
18 december 1979

Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet, m. m.

forskningen har kommit fram till att man genom en stor del av de vidtagna åtgärderna bara vinner hälften av vad energisparplanen förutsatte. Bostadsstyrelsens utvärdering i vintras visade att man bara har uppnått en fjärdedel av det väntade resultatet men till lika stora kostnader som energisparplanen hade beräknat. Utvecklingen har hela tiden gett oss socialdemokrater rätt i vår uppfattning att man inte visar intresse för energisparande genom dåligt genomtänkta och dåligt genomförda åtgärder utan genom den förbättring som vi hela tiden har krävt. Historien har gett oss rätt i fråga om de kraven.

Vi socialdemokrater vägrar, som sagt, att delta i den dans kring guldkalven som det handlar om. Vad det är fråga om är att man från borgerlig sida dels vill fortsätta att låta dessa frågor hanteras väldigt klantigt, dels vill dölja ett budgetunderskott på ett, som man tycker, mycket smart sätt, så att medborgarna och massmedia förhoppningsvis inte skall upptäcka det. Något sådant vill vi inte delta i.

KJELL MATTSSON (c):

Herr talman! För mig och för mina partikolleger i civilutskottet är det ganska lätt att säga att det nuvarande finansieringssystemet bör behållas intill dess att det framlagts förslag om ett annorlunda system, som riksdagen kan ta ställning till. Denna uppfattning överensstämmer fullständigt med den kritik som vi riktade mot folkpartiregeringens socialdemokratiskt stödda proposition våren 1979, där det framfördes tankegångar om övergång till ett nytt system fr. o. m. den 1 januari 1980. Jag utgår från att vad som i propositionen nu sägs om att vi fr. o. m. nästa budgetår skall få ett annat finansieringssystem också skall vara möjligt att genomföra.

Vad sedan beträffar socialdemokraternas agitation mot sparplanen – det är framför allt Birgitta Dahl som bedriver den agitationen – har jag kvar det intryck som jag hade vid framförandet av min föregående replik, nämligen att man tycker illa om att vi har tagit itu med dessa frågor och att man försöker att på olika sätt komma åt verksamheten så snart man finner något negativt att säga om den. Vi har hela tiden varit fullständigt medvetna om att metoder och system på detta område fortlöpande måste förändras alltefter som man vinner erfarenhet av effekterna av verksamheten. Det finns alltså ingen motsättning på den punkten.

Som jag inledningsvis framhöll är vidare bägge reservationerna från socialdemokraterna egentligen alldeles för små spikar för att koka en politisk soppa på. Att Birgitta Dahl tycker illa om alla regeringar som inte styrs av socialdemokraterna är inte någon nyhet som vi behöver ta upp kammarledamöternas tid med.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservation 1 av Per Bergman m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Birgitta Dahl begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkande 7 mom. 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservation 1 av Per Bergman m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Birgitta Dahl begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 168
Nej – 163

Mom. 3

TREDJE VICE TALMANNEN: Propositioner ställs först beträffande utskottets hemställan och därefter i fråga om motiveringen.

Hemställan

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels hemställan i motion 137 av Lars Werner m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Tore Claeson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller civilutskottets hemställan i betänkande 7 mom. 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit hemställan i motion 137 av Lars Werner m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Tore Claeson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 311
Nej – 20

Motiveringen

Propositioner gavs på godkännande av dels utskottets motivering, dels den i reservation 2 av Per Bergman m. fl. anförda motiveringen, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Birgitta

Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet, m. m.

Tisdagen den
18 december 1979

Vissa energibesparande åtgärder inom bostadsbeståndet, m. m.

Dahl begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren godkänner civilutskottets motivering i betänkande 7 beträffande mom. 3 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren godkänt den i reservation 2 av Per Bergman m. fl. anförda motiveringen.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Birgitta Dahl begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 167

Nej – 165

§ 4 Föredrogs

Utbildningsutskottets betänkande

1979/80:14 med anledning av propositionen 1979/80:25 med förslag till tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1979/80 såvitt gäller vissa anslag inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde jämte motion

Skatteutskottets betänkanden

1979/80:17 med anledning av propositionen 1979/80:40 om fastighetstaxering, m. m., jämte motioner

1979/80:18 med anledning av propositionen 1979/80:45 om dubbelbeskattningsavtal mellan Sverige och Schweiz beträffande skatter på kvarlåtenskap och arv

1979/80:19 med anledning av propositionen 1979/80:57 om mervärdeskatt, m. m., jämte motion

Justitieutskottets betänkanden

1979/80:13 med anledning av motion om vadetalan i brottmål

1979/80:14 med anledning av motioner om ersättningen till vittnen m. fl. vid domstol

1979/80:19 med anledning av propositionen 1979/80:64 om ändring i brottskadelagen (1978:413)

Lagutskottets betänkande

1979/80:13 med anledning av motion om suveränitetsholmarna i Torne, Muonio och Könkämä älvar

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

§ 5 Konsumentförsäkringslag

Nr 56

Tisdagen den
18 december 1979

Konsumentförsäkringslag

Föredrogs lagutskottets betänkande 1979/80:18 med anledning av propositionen 1979/80:9 om konsumentförsäkringslag jämte motioner.

I propositionen 1979/80:9 hade regeringen (justitiedepartementet) föreslagit riksdagen att anta i propositionen framlagda förslag till

1. konsumentförsäkringslag,
2. lag om ändring i lagen (1927:77) om försäkringsavtal.
3. lag om ändring i trafikskadelagen (1975:1410),
4. lag om ändring i lagen (1948:433) om försäkringsrörelse.
5. lag om ändring i lagen (1929:145) om skiljemän.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

Förhållandet mellan försäkringsbolagen och försäkringstagarna regleras f. n. i 1927 års försäkringsavtalslag. I propositionen föreslås att den lagen på ett viktigt område skall ersättas av en särskild konsumentförsäkringslag. Syftet är, förutom att modernisera lagstiftningen, att ge konsumenterna en starkare ställning i förhållande till försäkringsbolagen. Den nya lagen är därför också till största delen tvingande mot försäkringsbolagen.

Konsumentförsäkringslagen blir tillämplig på de vanligaste skadeförsäkringar som tecknas av konsumenterna för privatändamål, nämligen hemförsäkringar, villaförsäkringar, fritidshusförsäkringar, reseförsäkringar, motorfordonsförsäkringar och båtförsäkringar. Utanför lagen faller bl. a. livförsäkringar samt fristående olycksfalls- och sjukförsäkringar.

Konsumentförsäkringslagen innehåller regler om bl. a. informationen till konsumenterna, rätten att teckna försäkring, förnyelse av försäkringen, premiebetalning, möjligheterna att sätta ned försäkringersättningen när den försäkrade inte har uppfyllt sina förpliktelser och skadereglering.

Ett försäkringsbolag som en konsument vänder sig till för att få en försäkring skall på eget initiativ *informera* konsumenten om vad försäkringen omfattar och vad den kostar. Informationen skall utformas så att det blir lättare för konsumenten att välja den försäkring som passar honom eller henne bäst. Om det av särskilda skäl inte går att lämna information i förväg, skall bolaget så snart som möjligt i skriftlig form underrätta försäkringstagaren om sådana begränsningar i försäkringsskyddet som man kan anta att konsumenten inte utan vidare räknar med.

Har den försäkrade drabbats av en skada och är försäkringsbolaget inte villigt att ge hela den ersättning som begärs, skall bolaget upplysa den försäkrade om de möjligheter som finns att få tvisten prövad, t. ex. i allmänna reklamationsnämnden eller vid någon av försäkringsbranschens egna nämnder. Finns risk för preskription, skall också det påpekas för konsumenten.

Konsumenten får i princip *rätt att teckna och behålla en försäkring* hos ett bolag som på marknaden erbjuder den aktuella typen av försäkring. Konsumenten blir alltså inte hänvisad till bolagets ensidiga beslut i frågan

Tisdagen den
18 december 1979

Konsumentförsäkringslag

utan kan få detta prövat av domstol.

När försäkringstiden går ut, blir *försäkringen* i regel automatiskt *förnyad*, om den inte sägs upp eller försäkringstagaren tar en annan, motsvarande försäkring i ett annat bolag. Detta innebär att den försäkrade tills vidare behåller sitt skydd, även om han inte skulle ha fått någon ny premieavi eller om han skulle ha glömt att betala premien.

Enligt den föreslagna lagen skall försäkringstagaren alltid ha minst en månad på sig att *betala premien* för en försäkring som förnyas. Redan ett dröjsmål som sådant medför inte att försäkringsskyddet tar slut. Först sedan en uppsägning har sänts till försäkringstagaren och fjorton dagar har gått därefter utan att betalning har kommit, upphör försäkringen. Försäkringstagaren får alltså alltid två underrättelser innan försäkringsskyddet faller bort. Vid dröjsmål med premiebetalningen får försäkringsbolagen rätt att ta ut en skäligen förseningsavgift.

I undantagsfall kan fristen för att betala premien bli längre. Om dröjsmålet beror på att försäkringstagaren har varit allvarligt sjuk eller råkat ut för något annat liknande hinder upphör försäkringen i allmänhet inte förrän hindret har fallit bort.

Försäkringstagarna har också andra förpliktelser mot försäkringsbolaget än att betala premien. De skall exempelvis lämna riktiga upplysningar när försäkringsavtalet ingås, följa uppställda säkerhetsföreskrifter, t. ex. om låsning av dörrar, och rapportera vissa förhållanden till försäkringsbolaget. Har en försäkringstagare åsidosatt en sådan förpliktelse mot försäkringsbolaget kan *försäkringsersättningen sättas ned*. Nedsättning kan komma i fråga enligt en nyanserad regel som ger ganska stort utrymme för en skälighetsbedömning. I allmänhet skall endast grövre oaktsamhet leda till reduktion, men kraven på aktsamhet skall kunna ställas högre vid speciella typer av försäkring. Hänsyn måste nämligen tas inte bara till intresset av att ge ett gott försäkringsskydd utan också till önskemålet om att förebygga skador och hålla nere premierna.

Skaderegleringen skall enligt lagen göras skyndsamt och så att försäkringsbolagen självmant iakttar också de försäkrades intressen. Försäkringsersättningen skall i regel betalas ut en månad efter det att skadecanmälan har gjorts och behövlig utredning presenterats för bolaget.

Förslaget förutsätter att försäkringsinspektionens granskning av att försäkringsvillkoren är skäliga intensifieras. En uttrycklig bestämmelse om denna granskning föreslås i lagen om försäkringsrörelse.

Den nya lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 januari 1981."

I detta sammanhang hade behandlats de med anledning av propositionen väckta motionerna

1979/80:63 av Ulla Ekelund (c), vari yrkats att riksdagen inte skulle anta de i propositionen 1979/80:9 framlagda förslagen till konsumentförsäkringslag, m. m., förrän frågan om nordisk rättslikhet på försäkringsrättens område ytterligare övervägts i enlighet med vad som anförts i motionen, och

1979/80:82 av Joakim Ollén m. fl. (m), vari yrkats

1. att riksdagen skulle avslå propositionen 1979/80:9,
2. att riksdagen hos regeringen begärde ett nytt förslag på förevarande område i enlighet med vad som anförts i motionen.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen skulle avslå motionerna 1979/80:63 och 1979/80:82,
2. att riksdagen skulle anta det i propositionen 1979/80:9 framlagda förslaget till konsumentförsäkringslag med den ändring att 41 § skulle erhålla av utskottet föreslagen lydelse, innebärande jämkning i redaktionellt hänseende så att det klart framgick att klagotiden utgick först en månad efter det att konsumenten mottagit meddelande från försäkringsbolag om beslut,
3. att riksdagen skulle anta övriga i propositionen framlagda lagförslag.

Reservation hade avgivits av Inger Lindquist, Joakim Ollén och Olle Aulin (samtliga m) som ansett att utskottet bort hemställa

1. att riksdagen med bifall till motionen 1979/80:82 yrkandet 1 och med anledning av motionen 1979/80:63 skulle avslå propositionen 1979/80:9,
2. att riksdagen med bifall till motionen 1979/80:82 yrkandet 2 som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anført angående framläggande av nytt förslag till reform av försäkringsavtalslagen.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande av Martin Olsson, Marianne Karlsson och Stina Andersson (samtliga c).

JOAKIM OLLÉN (m):

Herr talman! Att stärka konsumenternas ställning har varit syftet med många av de lagstiftningsärenden som vi har behandlat i riksdagen under det 70-tal som nu går mot sitt slut. Det har varit ett gott syfte. Men inte sällan har vi från moderat håll haft anledning att peka på svårigheterna att kunna bedöma vad som verkligen ligger i konsumenternas intressen. Vi har pekat på att starka skyddsregler kan leda till orimliga kostnader för den genomsnittlige konsumenten. Vi har pekat på att oklara och snabbt växlande regler kan skapa osäkerhet hos konsumenterna om vilka rättigheter de faktiskt har och att sådana regler i vissa fall kan leda till direkta rättsförluster. Vi har pekat på att ensidiga skyddsregler för konsumenterna kan skapa balansproblem i förhållande till andra, t. ex. mindre näringsidkare. Att verkligen stärka konsumenternas ställning är bra, men det kan alltså enligt vår uppfattning inte åstadkommas genom att bara uppställa ett antal skyddsregler.

I dag behandlar riksdagen den gamla folkpartiregeringens förslag till konsumentförsäkringslag. Propositionen grundar sig på ett utredningsförslag från försäkringsrättskommittén.

Herr talman! Vi moderater har efter ingående behandling av ärendet

kommit till att denna lag inte nu bör genomföras. Vi föreslår riksdagen att helt avslå lagförslaget. Varför?

Låt mig med detsamma slå fast att det inte beror på att vi tycker att den nuvarande försäkringsavtalslagen är bra. Det är den nämligen inte. Den är otidsenlig. Den är snårig, och i väsentliga avseenden tillämpar försäkringsbolagen regler som är avsevärt mycket förmånligare gentemot försäkringstagarna än dem som föreskrivs i försäkringsavtalslagen. Lagen är också i sin helhet föremål för översyn av försäkringsrättskommittén.

Att vi går emot förslaget till konsumentförsäkringslag beror inte heller på att vi anser att försäkringstagarnas ställning i alla avseenden är tillräckligt stark. Många gånger kan det vara svårt för den enskilde att hävda sig gentemot försäkringsbolagen och att göra gällande sina rättigheter. Men det nu framlagda förslaget innebär inte någon förbättring av försäkringstagarnas ställning i detta avseende. Den enskildes möjligheter att komma i åtnjutande av sin rätt och få oriktiga beslut ändrade förbättras inte nämnvärt genom den här lagen.

Att vi från moderat håll avvisar lagförslaget innebär dock inte att vi menar att det i alla avseenden är ett meningslöst eller dåligt förslag. Särskilt vill jag peka på de i och för sig utmärkta regler om ökad information till försäkringstagarna som finns i förslaget och som bör finnas med när detta område, försäkringsavtalsområdet, i sin helhet blir föremål för en ny lagstiftning om några år.

Men vad är det då som gjort att vi moderater nu yrkar avslag på konsumentförsäkringslagen? Ja, vår kritik kan hänföras dels till vissa principiella, rättspolitiska synpunkter, dels till ett antal detaljregler i lagförslaget. Den principiella kritiken gäller två saker. För det första menar vi – och detta är ju en känd moderat inställning – att man inte skall lagstifta i onödan, att nya lagar bör vara begripliga och att det inte skall vara nödvändigt att snabbt ändra dem igen.

Ett antal remissinstanser, departementschefen i propositionen och t. o. m. utskottets majoritet framhåller att det vi nu skall göra är en temporär åtgärd i avvaktan på en definitiv reformering av försäkringsavtalsrätten. Man säger också att konsumenternas intressen är tämligen väl tillgodosedda på försäkringsområdet trots att lagreglerna är otidsenliga, och det sammanhänger – som jag tidigare nämnt – med att försäkringsbolagen tillämpar andra regler, de s. k. allmänna bestämmelserna. Vi menar kort och gott att när det nu inte föreligger några mera påtagliga problem på detta område och nya lagregler ändå skall komma om några år, då är det inte motiverat att i dag genomföra ny lagstiftning.

För det andra kommer den här lagstiftningsakten att innebära ett allvarligt brott mot den nordiska rättslikhet som vi har haft ett halvt sekel på det här området. Att bibehålla den nordiska rättslikheten på så många områden som möjligt är en käpphäst för oss moderater, och vi tycker det är beklagligt att intresset för den saken inte varit större bland de andra partierna.

Jag skall nu inte närmare beröra de här två principiella invändningarna vi har mot förslaget. Inger Lindquist kommer i ett senare anförande att ta upp

en del synpunkter på den saken.

En annan huvudinvändning sammanhänger med att vi menar att det här förslaget helt enkelt inte gynnar genomsnittskonsumenten. Vad som är avsett att vara ett stärkande av konsumentens ställning blir i själva verket inte det. Om alla försäkringar hade varit lika billiga oavsett hur villkoren var utformade hade vår oro i någon mån kunnat stillas. Men så är det dess värre inte. I själva verket har, enligt vad som upplysts oss i utskottet, årspremien för en ordinär hemförsäkring i storstadsområdena stigit från ca 60 kr. år 1969 till 500 kr. tio år senare, alltså 1979. Omräknat till dagens penningvärde är det en höjning från 135 kr. till 500 kr. eller med 270 % i fast penningvärde!

Det finns knappast någon, vare sig i denna kammare eller utanför den, som inte lagt märke till den våldsamma kostnadsökningen på försäkringsvidan. I vad mån den här utvecklingen lett till att folk låter bli att försäkra sig vet man inte. Men stickprovsundersökningar i storstadsområdena visar att ca 20 % av hushållen helt saknar hemförsäkring. Det är förmodligen inte särskilt djärvt att gissa att bland dessa 20 % befinner sig många som skulle ha mycket svårt att med hopsparade medel skydda sig, om ett allvarligt försäkringsfall inträffade. Den här utvecklingen, med de stigande premierna, är alltså inte bara besvärande för alla som plikttroget om än med stigande irritation betalar allt högre premier, utan om möjligt än värre för de många som helt enkelt finner att de inte har råd att hålla sig försäkrade på ett rimligt sätt.

Mot den bakgrund som jag nu har tecknat har vi särskilt beaktat de kostnader som kan följa av det förslag kammaren här behandlar. Att konsumentskyddande regler i praktiken så gott som alltid får betalas av konsumenterna själva framhöll jag redan inledningsvis i detta anförande. Det gäller i särskilt hög grad på försäkringsområdet, där ett ökat ansvar och en ökad risk för försäkringsbolagen direkt måste omräknas i högre premier. Och högre premier torde bli en oundviklig följd av det framlagda förslaget. Vad är då orsaken till detta?

Som alla vet har man som försäkringstagare inte bara skyldighet att erlägga sin premie i rätt tid, utan man måste också uppfylla en rad andra krav. Det kan t. ex. gälla att lämna korrekta uppgifter till försäkringsbolaget om vilken egendom man har och om hur man har den förvarad. Det kan vara att man är skyldig att hålla läst, att man inte får låta värdesaker ligga kvar i bilen osv. Dessa olika krav som försäkringsbolagen kan ställa på försäkringstagarna brukar med en samlad beteckning kallas biförpliktelser. Uppfyller man inte dessa krav och ett försäkringsfall inträffar, kan som vi alla vet försäkringsersättningen sättas ner.

Det lagförslag som vi nu behandlar innebär emellertid en betydande uppmjukning av de aktsamhetskrav som det i dag är möjligt att ställa på försäkringstagarna. Det blir helt enkelt svårare för försäkringsbolagen att skydda sig mot slarv. Det blir också svårare för försäkringsbolagen att på olika sätt avgränsa försäkringarna till att bara omfatta ett begränsat område för att på det viset hålla nere premierna. Det jag nu har nämnt leder inte bara

Tisdagen den
18 december 1979

Konsumentförsäkringslag

till att vi får premiehöjningar som en följd av lagförslaget utan också till att en utveckling i riktning mot mera preciserade försäkringar, där i gengäld premien kan hållas på en mer rimlig nivå, starkt försvåras. Vi menar från moderat håll att det verkligen kan ifrågasättas om dessa effekter som jag nu har nämnt ligger i genomsnittskonsumentens intresse.

Exakt hur stora premiehöjningar som blir följden av konsumentförsäkringslagen kan ingen i dag veta. Från försäkringshåll har man bedömt att det kan röra sig om höjningar på uppemot 30 % – och det är ganska mycket. Från justitiedepartementet har sagts att höjningen skulle bli väsentligt lägre, inte mer än 10 %. Men hur man i departementet har räknat fram den siffran vet inte jag, och någon analys av de kostnadsmissiga effekterna görs över huvud taget inte i propositionen, vilket kritiserats av ett enigt utskott i utskottsberedningen. Det är, herr talman, häpnadsväckande att man i en tid då kostnadsmedvetandet borde ha blivit större på alla håll inte har lagt ner större möda på att från justitiedepartementets sida redovisa de kostnadsmissiga effekterna av det förslag som har lagts fram.

Men att konsumentförsäkringslagen leder till höjda premier och minskade möjligheter att i framtiden skapa sådana försäkringsformer att vi kan hålla premierna nere är inte det enda problemet. Risker är ju påtagliga att de premiehöjningar som kan bli följden av detta förslag leder till att flera underlåter att försäkra sig eller att fler underförsäkras sig. En sådan utveckling är direkt farlig, och vi menar från moderat håll att det är socialt oacceptabelt att riskera att löpa denna risk.

En ytterligare effekt av de nya reglerna blir att de reella möjligheterna att beivra försäkringsbedrägerier minskar. Försäkringsbolagens rätt att sätta ner försäkringsersättningen till den som gjort sig skyldig till försäkringsbedrägeri minskar nämligen. Denna förändring i reglerna bidrar självfallet till de premiehöjningar jag redan nämnt. Men dessa regler bidrar också till att möjligheterna att bekämpa en växande ekonomisk brottslighet på det här området minskas. Man kan verkligen ställa sig frågande inför om det är rimligt att detta görs samtidigt som vi på en rad andra områden försöker att effektivisera bekämpandet av just den ekonomiska brottsligheten.

Herr talman! Det förslag till konsumentförsäkringslag som vi nu behandlar innebär ett uppbrytande av en sedan länge bevarad nordisk rättslikhet på försäkringsavtalsområdet. Lagen är, för att citera lagrådet, "ett provisorium", som sannolikt måste ändras helt om några år. Förslaget innebär ingen väsentlig förbättring beträffande försäkringstagarnas möjligheter att göra sina rättigheter gällande, ett område där det verkligen funnits problem under senare år. Förslaget innebär att en utveckling i riktning mot mera preciserade försäkringar med rimligare premier försvåras eller helt omöjliggörs. Förslaget kommer att leda till premiehöjningar på 20, kanske 30 %. Det får till följd svåra gränsdragningsproblem mellan konsumenter och t. ex. mindre näringsidkare. Det leder till ett ökat slarvutrymme och till minskade möjligheter att beivra försäkringsbedrägerier.

Herr talman! Det har mot denna bakgrund för oss moderater känts ganska självklart att säga nej till förslaget och att föreslå att riksdagen skall begära att

bli förelagd ett nytt och bättre förslag, så att försäkringsavtalsområdet i sin helhet kan reformeras i ett sammanhang. Jag yrkar bifall till den moderata reservationen och avslag på utskottets hemställan.

MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Ett fullgott försäkringsskydd är av avgörande betydelse för den enskildes och hans familjs trygghet om olyckor, inbrott, stölder eller skador av annan anledning uppstår.

För denna trygghet fordras att försäkringstagaren har ett försäkringsskydd som motsvarar vederbörandes behov. Avgörande för tryggheten är självklart att försäkringstagaren kan vara säker på att han verkligen får ut den ersättning som han förväntar sig, även om han t. ex. av misstag försenat premieinbetalningen någon dag.

Nuvarande försäkringsavtalslag tillkom redan på 1920-talet. Sedan dess har synnerligen mycket förändrats i samhället. Vad gäller detta område kan nämnas att försäkringsväsendets omfattning har ökat kraftigt och att opinionen för att skydda den svagare parten i ett avtalsförhållande har stärkts. Här gäller det alltså ett förhållande mellan försäkringstagare och försäkringsbolag, där försäkringstagaren allmänt bedöms som den svagare parten.

Att vi inom centern haft ett intresse av att stärka den enskilde försäkringstagarens ställning visar bl. a. en motion från 1974 av Ivan Swanström m. fl. med krav på en utredning om en liberalisering till försäkringstagarens förmån av försäkringsavtalslagens bestämmelser om dröjsmål med premiebetalningen. Innan den motionen behandlades hade den utredning tillsatts som den proposition vi nu behandlar bygger på.

Enligt lagförslagen i propositionen föreslås nu de försäkringstagare som räknas som konsumenter få en i förhållande till försäkringsbolagen starkare ställning. Det gäller en skyldighet för bolagen att informera om vad försäkringen omfattar och vad den kostar. Denna information skall vara så utformad att den underlättar för konsumenten att välja den försäkring som bäst passar vederbörande. Konsumenten får i princip rätt att teckna och behålla en försäkring hos ett bolag. Försäkringen skall i regel förnyas automatiskt om den inte sägs upp av försäkringstagaren. Försenas premieinbetalningen bortfaller inte försäkringsskyddet förrän försäkringstagaren fått åtminstone två underrättelser. Bolagens rätt att nedsätta ersättning helt eller delvis på grund av att försäkringstagaren åsidosatt sina förpliktelser mot bolaget minskar avsevärt enligt propositionens förslag. Skaderegleringen skall enligt förslaget göras skyndsamt.

Centern biträder att förslaget till konsumentförsäkringslag nu antas, men i ett särskilt yttrande har vi angett några förhållanden vilkas konsekvenser nog måste beaktas i det fortsatta utrednings- och lagstiftningsarbetet på området.

Som nämnts gäller den föreslagna lagen endast de försäkringstagare som räknas som konsumenter. Utanför lagen ställs då alla småföretagare när de är försäkringstagare i egenskap av näringsidkare. Men nog borde väl lantbru-

karen, hantverkaren, den lille verkstads- eller affärsinnehavaren behöva samma skydd som den som i detta fall räknas som konsument när det exempelvis gäller rätt till information om försäkringar och överseende med om han glömmet premiebetalningen några dagar. Gränsdragningsproblemet torde utan tvivel uppstå när det gäller att bedöma om en viss försäkring tecknad av en småföretagare gäller honom i hans egenskap av privatperson eller näringsidkare.

Det är vår förhoppning att de regler som visar sig lämpliga, värdefulla och väl avvägda för att ge försäkringskonsumenterna skydd, i nästa etapp av lagstiftningsarbetet skall utvidgas till att gälla även egenföretagarna.

Den möjlighet som finns i dag att vid försäkringsbedrägeri helt vägra utge ersättning bedöms ha preventiv betydelse. Det är väsentligt att brottsförebyggande synpunkter och preventivaspekter i allmänhet beaktas vid utformningen av regler för rätt till ersättning. Det förslag som föreligger innebär normalt att man godtar nedsättning av försäkringsersättningen när försäkringstagaren varit grovt oaktsam men inte vid vanlig oaktsamhet. Riskerna för den som lämnar felaktiga uppgifter att få sin ersättning nedsatt minskar alltså avsevärt med den nya lagen. I stället hänvisas till att man i fråga om försäkringsbedrägerier i första hand bör lita till de vanliga straffrättsliga sanktionerna. Här får vi dock inte glömma att samhällets resurser för att bekämpa brottslighet är hårt ansträngda. Det är av största betydelse att konsekvenserna av den nya lagens mer liberala regler gentemot försäkringstagarna vid skadereglering följs. Visar det sig att de regler som tillkommit för att skydda den vanlige konsumenten kommer att utnyttjas av dem som försöker lura försäkringsbolagen, måste ändringar övervägas.

Vad gäller kostnadsfrågan råder delade meningar mellan justitiedepartementets företrädare och försäkringsbolagen. Att viss kostnadsökning kommer att bli följden av den föreslagna lagen torde alla vara ense om, men i fråga om hur många procent premierna kommer att öka råder det mycket delade meningar. Här har talats om procenttal från knappt 10 % och upp till 30 %. Uppenbart är att kostnadsökningen efter hand kommer att resultera i högre premiekostnader för försäkringstagarna och att reformerna måste vägas emot detta. Blir försäkringskostnaderna för höga, ökar risken för att många avstår från att skaffa sig erforderligt försäkringsskydd. Även konsekvenserna av kostnadsökningen och eventuella tendenser till att fler på grund härav avstår från att försäkra sin egendom måste följas med stor uppmärksamhet i det fortsatta arbetet.

Den föreslagna lagen innebär att den nordiska rättslikheten på försäkringsrättens område nu kommer att frångås. Jag vill i det avseendet hänvisa till vad utskottet anfört i betänkandet. Vi framhåller där att det självfallet är av värde att ha en nordisk rättslikhet, men att det i detta fall inte har varit möjligt att upprätthålla en sådan, trots att fortlöpande överläggningar har hållits mellan försäkringsrättskommittén och motsvarande kommittéer i de andra nordiska länderna. Kontakter har också tagits mellan de olika justitiedepartementen, och så sent som förra månaden diskuterades denna fråga av Nordiska rådets juridiska utskott och medlemsländernas justitiemi-

nistrar.

Vi anser, trots att den nordiska rättslikheten på det här området åtminstone temporärt bryts, att den föreslagna lagen bör antas. Vi tror inte att det skulle ha varit meningsfullt att som Ulla Ekelund föreslår i sin motion uppskjuta behandlingen av förslaget till konsumentförsäkringslag tills frågan om nordisk rättslikhet på nytt hunnit övervägas.

Herr talman! Trots att man kan ställa sig frågande inför vissa följder av den föreslagna lagstiftningen tillstyrker vårt parti förslaget, eftersom vi anser det riktigt att försäkringstagarnas lagfästa ställning förstärks. Vi utgår från att man i det fortsatta utrednings- och lagstiftningsarbetet verkligen tar hänsyn till de konsekvenser, både positiva och negativa, som konsumentförsäkringslagen får.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

LENNART ANDERSSON (s):

Herr talman! Riksdagen har vid olika tillfällen under 1970-talet ställt sig positiv till kravet på en översyn av försäkringsavtalslagen, och Nordiska rådet uttalade redan 1971 att det förelåg reformbehov på försäkringsområdet. Dessa uttalanden ledde fram till att regeringen 1974 tillsatte försäkringsrättskommittén med uppdrag att se över försäkringslagstiftningen. Det är denna utrednings delbetänkande, benämnt Konsumentförsäkringslag, som ligger till grund för propositionen.

Efter denna korta återblick övergår jag till att beröra motiveringarna för en konsumentförsäkringslag. Enligt min uppfattning kan dessa motiveringar delas upp i tre huvudpunkter:

1. Den nu gällande försäkringsavtalslagen trädde i kraft 1928 och är sedan dess i huvudsak oförändrad. För 51 år sedan var intresset för konsumentfrågor inte särskilt stort, snarast obefintligt. En modernisering av olika lagar, införandet av nya lagar och andra reformer på det konsumentpolitiska området är i tiden lokaliserat till de senaste 10–15 åren. Det är hög tid att även försäkringslagstiftningen moderniseras. 1928 års försäkringsavtalslag täcker inte dagens frågor. Den lagen skrevs i huvudsak för köpmännen.

2. Under de senaste årtiondena har de svenska försäkringsbolagen haft en mycket snabb utveckling av sin verksamhet, både vad det gäller omfattning och nya typer av försäkringar. I detta expansiva skede har gällande lagstiftning hittills inte förändrats. Detta förhållande har lett till att försäkringsbolagen själva avgjort vilka villkor som skall gälla för olika försäkringar. Även om försäkringsbolagen många gånger föredömligt samarbetat på detta område så har ändå närmast en flora av villkor uppstått, vilket försvårat situationen för konsumenterna. Det är från principiell synpunkt inte heller lyckligt med ensidiga villkor från bolagens sida. I dag framstår det som nödvändigt med en ändring av gällande lagstiftning.

3. Vad jag sagt under punkterna 1 och 2 leder fram till konstaterandet, att det i dag inte finns någon överensstämmelse mellan försäkringsavtalslagen och dagens verklighet på försäkringsområdet.

Lagen är gammal och otidsenlig. Den behöver moderniseras. Det är ett rimligt krav att konsumenterna skall kunna stödja sig direkt på lag i sina mellanhavanden med försäkringsbolagen.

Utskottets majoritet har godtagit propositionens motiveringar. Syftet med det nya lagförslaget är att stärka konsumenternas ställning gentemot försäkringsbolagen och att modernisera lagstiftningen. Mot denna målsättning har ingen erinran riktats. Det förslag till konsumentförsäkringslag, som riksdagen nu har att ta ställning till, omfattar en rad vanliga skadeförsäkringar som tecknas av konsumenter för privatändamål – hemförsäkringar, villaförsäkringar, fritidshusförsäkringar, reseförsäkringar, motorfordonsförsäkringar och hätförsäkringar.

Jag anser att det även är på sin plats att här nämna de delområden inom vilka konsumentförsäkringslagen innehåller nya och mera preciserade regler. Det är just dessa områden som har ett stort intresse för konsumenterna. Jag nämner de olika punkterna rubrikmässigt. 1. informationen till konsumenterna, 2. konsumentens rätt att teckna en försäkring, 3. regler för förnyelse av försäkring, 4. regler för premiebetalning, 5. möjligheten för bolagen att sätta ned försäkringsersättningen när en försäkringstagare åsidosatt en förpliktelse mot försäkringsbolaget, 6. skaderegleringen samt 7. att försäkringsinspektionens granskning av att försäkringsvillkoren är skäliga skall intensifieras.

Med hänvisning till utskottets utförliga betänkande och önskan att spara på kammarens dyrbara tid avstår jag ifrån att nu mera ingående beskriva propositionens innehåll på de angivna punkterna.

Jag övergår i stället till att redovisa och kommentera det nordiska samarbetet i denna fråga. Där kommer jag att bli något mera utförlig med tanke på att frågan aktualiserats både av en ledamot i lagrådet samt i motionen 63 av Ulla Ekelund och i motionen 82 av Joakim Ollén m. fl.

Redan i direktiven till försäkringsrättskommittén angavs att arbetet skulle bedrivas i samarbete med övriga nordiska länder. Så har också skett. Även i samband med utarbetandet av propositionen har överläggningar ägt rum mellan företrädare för de danska, finländska och norska justitiedepartementen. Utredningskommittéer, motsvarande den svenska, har tillsatts i Danmark, Norge och Finland. De fyra ländernas utredningskommittéer har goda kontakter med varandra och diskuterar det fortsatta utredningsarbetet.

Sedan den svenska propositionen lagts fram har företrädare för de nordiska justitiedepartementen på nytt träffats för överläggningar rörande den framtida lagstiftningen om försäkringsavtal.

På basis av dessa uppgifter kan jag inte annat än vitsorda att det på detta område sker regelbundna överläggningar mellan Sverige, Danmark, Finland och Norge. Den svenska kommittén följer sina direktiv om ett nordiskt samarbete. I propositionen finns också en redogörelse för hur man i Danmark, Norge och Finland överväger olika framgångslinjer i sakfrågan.

Jag vill därutöver tillägga, att försäkringsvillkoren har utvecklats helt olika

i de nordiska länderna. I dag finns ingen enhetlighet i detta avseende mellan de nordiska länderna. I stället kan vi konstatera att det föreligger rätt stora olikheter när det gäller försäkringsverksamhet och försäkringsformer. Som exempel kan nämnas att den norska motsvarigheten till LO har en kollektiv försäkring för sina medlemmar, i vilken ingår även hemförsäkring. Någon motsvarighet till detta finns som bekant inte i Sverige. Utöver dessa skillnader finns det också olikheter i lagstiftningen rörande tillsynsmyndigheten, i Sverige försäkringsinspektionen.

Jag har här särskilt velat betona hur utvecklingen i våra nordiska länder skiljer sig åt när det gäller försäkringsverksamhet och försäkringsvillkor. Detta med tanke på vad som sägs i motionen 63, nämligen: "Vi har sålunda f. n. en nära nog fullständig nordisk rättsgemenskap på detta viktiga fält." I dag är detta en sanning med modifikation. I den mån det går att tala om nordisk rättsgemenskap, så är det på en nivå som hör hemma i en gången tid.

I motionens mer historiska avsnitt redovisas hur försäkringslagstiftningen växte fram under 1920-talet, men det framhålls också att nämnda lagstiftning i de nordiska länderna sedan dess i stort sett förblivit oförändrad. Det är inte enbart i Sverige som det i dag råder en brist på överensstämmelse mellan lag och verklighet. Motionen tjänar i detta avsnitt som ett starkt stöd för en reformering av lagstiftningen. Det talas där om att Sverige i och med att denna proposition läggs fram lämnar den nordiska rättsgemenskapen. Jag kan inte dela denna uppfattning. Av vad jag hittills har sagt framgår klart, att det på detta område f. n. bedrivs ett intensivt utredningsarbete och att regelbundna kontakter mellan de nordiska länderna äger rum.

Jag skall avsluta detta avsnitt med att hänvisa till att vår nuvarande justitieminister den 1–den 2 november 1979 redovisat frågan vid ett gemensamt möte mellan de fyra justitieministrarna och Nordiska rådets juridiska utskott.

Sammanfattningen av denna redovisning överensstämmer med vad utskottet skriver i sitt betänkande, att det är stora och väsentliga delar av utredningsarbetet som återstår att behandla, att detta arbete naturligtvis skall bedrivas i nordiskt samarbete samt att det finns goda förutsättningar att kunna bibehålla den nordiska rättsgemenskapen när utredningsarbetet i sin helhet är slutfört.

Jag skall därefter gå över till att något kommentera motionen 82. I denna motion av Joakim Ollén m. fl. yrkas att propositionen skall avslås. Motionärerna ifrågasätter lämpligheten av en delreform på detta område nu. Med anledning av det vill jag särskilt framhålla att redan i direktiven till utredningskommittén angavs att kommittén skulle lägga fram delförslag.

Nu kan vi alltså konstatera att utredningen har följt sina direktiv. Folkpartiregeringens överväganden ledde också till att man lade fram en proposition för riksdagen.

Lagutskottet konstaterade för sin del redan 1974 att det förelåg ett behov av ändrade regler på konsumentförsäkringsområdet. I dag skriver lagutskottets majoritet att det finns ett uppenbart behov av sådana ändrade regler.

Tisdagen den
18 december 1979

Konsumentförsäkringslag

Dessutom säger utskottet att det föreligger ett klart uttalat behov av en lagstiftning som stärker konsumenternas ställning gentemot försäkringsbolagen och att lagstiftningen bör moderniseras.

Joakim Ollén har i sitt tidigare inlägg här sagt att vi gott kunde vänta några år för att då få en samlad lösning. På den punkten måste jag anmäla en annan uppfattning.

Min uppfattning är att detta ärende totalt är så stort, att det är nödvändigt att lägga fram förslag till delreformer. Skulle vi vänta ett antal år, skulle det få konsekvenser för konsumenterna som inte vore lyckliga.

Jag konstaterar också att de stora löntagarorganisationerna tillstyrker förslaget om att det nu skall genomföras en delreform i Sverige.

Jag vill tillägga att även om centerns företrädare har avgivit ett särskilt yttrande, så ifrågasätter de inte behovet av en ändrad lagstiftning, vilket jag här noterar som positivt. Moderaterna är ensamma i sin uppfattning att propositionen bör avslås.

I motionen 82 talar det dessutom mycket om kostnadsaspekterna, att premiehöjningarna nu skulle bli så stora genom att denna nya konsumentförsäkringslag införs, att det skulle få svåra sociala konsekvenser.

Det är naturligtvis en svår uppgift att exakt beräkna kostnaderna i fortsättningen. Det är även en svår uppgift för försäkringsbolagen. Men jag vill påminna om att det har bedrivits ett nära samarbete mellan departementets företrädare och försäkringsbolagens företrädare när propositionen har utarbetats.

Vad man kommer fram till när man studerar detta lagförslag är att det är praxis som nu inarbetas i lagen. Lagen kommer i takt med utvecklingen. Det är svårt att förstå att en sådan relativt blygsam reform skall få så stora ekonomiska konsekvenser på premierna som man vill göra gällande i motionen 82.

Jag tror det finns all anledning att här se tiden an och i dag inte förstora upp de svårigheter som man tycker sig se.

När jag hör Joakim Olléns motiveringar får jag ibland ett intryck av att han har förlorat sig i detaljer, att han inte längre ser den stora frågan i detta lagförslag, nämligen att stärka konsumenternas ställning. Min uppfattning är att det är bra att riksdagen nu kan besluta i denna fråga.

Jag vill tillägga att utredningsarbetet i den svenska kommittén fortsätter. Nästa betänkande från kommittén kommer säkerligen att omfatta personförsäkringar, och inom en rimlig tid skall vi kunna behandla de frågorna här i riksdagen.

Herr talman! Med hänvisning till vad jag här har sagt ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

JOAKIM OLLÉN (m) replik:

Herr talman! Låt mig till en början säga att det var bra att utskottets ordförande så utförligt uppehöll sig vid det nordiska rättssamarbetet. Det får väl ändå tas som ett uttryck för intresse för den saken. Att vi sedan har olika uppfattningar om i vilken utsträckning det är rimligt och bra att i det här

sammanhanget bevara den nordiska rättslikheten är en annan sak.

Sedan, herr talman, får det kanske bli slut på berömmet, från mig åtminstone.

Lennart Andersson säger att jag förlorar mig i detaljer. Men är det en detalj om det här förslaget – genom ökat slarvutrymme, genom minskade möjligheter att beivra försäkringsbedrägerier – medför att de får premieökningar på 10 eller 20 eller kanske 30 %? Departementet säger 10 %, men försäkringsbolagen säger 30 %. Är det en detalj för försäkringstagarna? Är det nordiska rättssamarbetet en detalj? Är det en detalj när vi moderater säger att det är viktigt att inte hålla på att ändra lagar i tid och otid, så att konsumenterna, som ju måste kunna få en rimlig chans att veta vad de har för rättigheter och vad de inte har för rättigheter, får möjlighet att följa lagstiftningsarbetet på det här området? Är det bara detaljer?

När utskottets ordförande här talar om hur nödvändigt det är att reformera lagen framhåller han att den nuvarande försäkringsavtalslagen är gammal. Javisst, det säger alla, men vi håller ju också på att reformera hela det här området. Jag vill gärna än en gång understryka att vi moderater anser det angeläget att reformera sådana rättsområden i ett sammanhang just av rättssäkerhetsskäl. Vi vet att det i den praktiska tillämpningen leder till svårigheter, inte bara för juristerna, domstolarna osv., utan för människorna, när man får nya regler och skall anpassa sitt handlande till att ändrade förhållanden gäller.

Dessutom är det på det viset – och det sägs klart av utskottet – att det inte föreligger några påtagliga missförhållanden på området. Man kan verkligen mot den bakgrunden undra om det inte vore skäl att vänta ett tag till med att reformera det här området. Att man en gång i några direktiv har skrivit in att man skall reformera det kan inte rimligtvis vara detsamma som att riksdagen skall vara bunden vid att också genomföra reformen, när man ser vilket förslag som är lagt.

Får jag bara, herr talman, avsluta anförandet med att ställa tre frågor till Lennart Andersson:

1. Kan Lennart Andersson närmare redogöra för de omfattande kontakter som enligt vad han säger har förevarit mellan försäkringsinspektionen och departementet vid framräkandet av premiehöjningarna?
2. Kan Lennart Andersson garantera att det inte blir fråga om större premiehöjningar än maximalt 10 %?
3. Är Lennart Andersson beredd att ta ansvaret – han berörde inte den frågan med ett enda ord – för att detta kan leda till att ytterligare försäkringstagare – och sannolikt inte de rikaste – ser sig föranlåtna att helt upphöra med att teckna nödvändiga försäkringar?

LENNART ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Joakim Ollén säger att det inte finns några påtagliga missförhållanden i dag. Då måste jag tydligen konstatera att Joakim Ollén har missat hela den pressdebatt som har pågått under det här året om hur svårt det är för konsumenterna att skaffa sig överblick över försäkringsom-

rådet och avgöra vilka försäkringar som är bäst i varje enskild situation och vilka bolag som kan erbjuda de bästa försäkringarna.

Den allmänna debatten om konsumenternas svåra situation ledde också fram till att vi i våras fick en motion om denna fråga att behandla här i riksdagen. Det lagförslag som vi nu behandlar innehåller också en punkt om bolagens information till konsumenterna för att ge dessa en bättre överblick över försäkringsområdet. Av tidsskäl skall jag stanna här när det gäller denna sak.

Sedan fortsätter Joakim Ollén att tala om att premierna kommer att öka så kraftigt.

Vi har från utskottets sida konstaterat att de kalkyler som föreligger naturligtvis inte är i detalj underbyggda. Men inte heller försäkringsbolagen har vid hearings i utskottet kunnat påvisa att de har kalkyler som är i detalj underbyggda. Det var därför jag tillät mig konstatera att det är svårt även för försäkringsbolagen att beräkna kostnaderna. Vi måste hålla i minnet att försäkringspremierna under de senaste åren visserligen stigit mycket kraftigt men att detta beror på en rad andra faktorer. Det är de faktorerna vi skall hjälpas åt att bekämpa, nämligen försäkringsbedrägerier osv. Det är där vi måste sätta in vårt huvudsakliga arbete i fortsättningen. Jag har fortfarande mycket svårt att tro att själva införandet av konsumentförsäkringslagen skall behöva medföra så kraftiga premiehöjningar som Joakim Ollén talar om. Här har departementets företrädare och försäkringsbolagen litet olika uppfattningar. Det finns all anledning att följa utvecklingen på detta område. Men jag tror inte att vi i dag på något sätt behöver måla i svarta färger och misstänkliggöra, utan jag ser fortfarande den här lagen som en tillgång för konsumenterna.

JOAKIM OLLÉN (m) replik:

Herr talman! Lennart Andersson slår i ett par avseenden in om inte vidöppna dörrar så dock dörrar som står rätt kraftigt på glänt, när han hänvisar till den pressdebatt som förts. Jag har sagt att den – och det tror jag att vi är ganska överens om – har gällt möjligheterna för försäkringstagarna att göra sina rättigheter gällande. Det är en fråga som praktiskt taget inte alls berörs av den nu föreslagna lagen. Däremot har lagutskottet tidigare berört den frågan, exempelvis i samband med behandlingen av ett förslag om rådgivningsbyråer för försäkringstagare. Den frågan behandlade vi under föregående riksmöte, bl. a. på grundval av en socialdemokratisk motion, nämligen en motion av Åke Gillström.

I det avseendet ger den nu föreslagna lagen inga nämnvärda förbättringar.

I fråga om informationen gäller samma sak. Där kan man göra förbättringar – och det har jag sagt att man bör göra – men det bör ske i samband med en total översyn av försäkringsavtalsområdet.

Sedan åter till frågan om kostnaderna – dessa är ju i det här sammanhanget väsentliga. Det är alldeles uppenbart att om man skall räkna om ökade risker direkt i högre premier, så måste ett ökat slarvutrymme, något som

obestridligen blir följderna av det här lagförslaget, leda till högre premier. Likaså är det uppenbart att minskade möjligheter att beivra försäkringsbedrägerier leder till högre kostnader. Enligt min uppfattning är detta "förmåner" som inte kommer den genomsnittlige konsumenten till godo. Däremot får han eller hon vidkännas högre premier.

Herr talman! Enligt min uppfattning har man inom departementet gått alldeles för lätt förbi frågan om de kostnadsmässiga effekterna av det här förslaget. Jag vill återigen fråga om Lennart Andersson känner till några beräkningar som vi inte känner till och som styrker uppgifterna från departementet. Såvitt jag vet har man från försäkringsinspektionens sida inte gjort några sådana här beräkningar på uppdrag av departementet, och det är allvarligt.

Till sist vill jag än en gång säga att jag tycker att det är rimligt att utskottet säger något klart om de försäkringstagare som kanske i framtiden inte blir försäkringstagare av det skälet att de inte anser sig ha råd att teckna försäkringar. Är inte detta en social följd av det här förslaget som vi borde ha anledning att ta allvarligt på?

LENNART ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Joakim Ollén säger gång på gång att vi borde vänta med den här reformen och se tiden an några år tills vi kan få göra en reformering av hela försäkringsavtalslagen på en gång. Han säger samtidigt att vi inte skall hålla på och ändra lagarna alltför ofta, för det kan få svåra konsekvenser för medborgarna ur rättssäkerhetssynpunkt. Men emellanåt, när vi har haft mycket stora lagförslag att behandla, hör man litet annorlunda tongångar. Det frågas då om detta har varit den allra bästa lösningen.

På det här området, som är rätt komplicerat och mycket omfattande, tror jag att den rätta vägen är att ta olika delförslag i stället för att vänta några år och få ett mycket omfångsrikt nytt lagförslag. Skulle vi gå på den senare vägen, skulle det troligen bli mycket svårare att informera medborgarna om innehållet i det nya förslaget. Även ur informationssynpunkt tror jag att det ligger mycket i att vi på detta område bör genomföra ett antal delreformer. Det är min uppfattning att vi i sak inte behöver förlora någonting. I stället tror jag att vi kan vinna erfarenheter och om några år komma fram till en slutlig lösning som alla kan omfatta.

Vi är eniga om att det verkligen finns ett mycket stort reformbehov på detta område. Felet är inte att vi lägger fram delförslag. Felet är egentligen att dessa förslag inte kommit fram betydligt tidigare än nu – 1979. Utvecklingen på det här området har varit så oerhört snabb att lagen har blivit helt otidsenlig, och behovet av en modernisering av denna lag har förelegat mycket länge. Det är därför som jag hälsar med tillfredsställelse att förslaget nu äntligen finns på riksdagens bord.

När det gäller premierna sade jag inte något om försäkringsinspektionen. Vad jag sade i mitt inledningsanförande var att det under utarbetandet av propositionen har förekommit samarbete mellan departementet och försäkringsbolagens företrädare. Jag hävdar fortfarande att vi inte skall hålla på och

måla i svart i dag. Det finns så mycket positivt i det här lagförslaget, och det är det som vi skall ta vara på.

MARGOT HÅKANSSON (fp):

Herr talman! I folkpartiregeringens proposition 1979/80:9 och i lagutskottets betänkande 1979/80:18 föreslås att försäkringsavtalslagen på ett viktigt område skall ersättas av en särskild konsumentförsäkringslag. Förhållandet mellan försäkringsbolagen och försäkringstagarna regleras, som flera talare har sagt, f. n. i 1927 års försäkringsavtalslag. Det är således en över 50 år gammal lagstiftning, som nu delvis moderniseras på konsumentförsäkringsområdet. Vi anser inom folkpartiet att detta är en nödvändig och viktig reform. Lagen syftar till att ge konsumenterna en starkare ställning gentemot försäkringsbolagen.

Försäkringsbolagen är i ett starkt överläge i förhållande till konsumenterna. Detta gäller både vid tecknandet av försäkringarna och vid skaderegleringen. På en hel del punkter har försäkringsbolagen monopolställning, och någon verklig konkurrens förekommer knappast mellan bolagen. Ofta kommer t. ex. premiehöjningen från samtliga bolag vid samma tidpunkt och med i kronor räknat liknande höjningar av försäkringssumman. Konsumenterna i allmänhet har också sällan direkt sakkunskap, vare sig vid försäkringstecknandet eller vid skaderegleringen. Däremot har försäkringsbolagen stora resurser att sätta in.

Konsumentförsäkringslagen blir tillämplig på de vanligaste skadeförsäkringarna, som tecknas av konsumenterna för privatändamål, nämligen hemförsäkringar, villaförsäkringar, fritidshusförsäkringar, reseförsäkringar, motorfordons- och båtörsäkringar. Konsumentförsäkringslagen innehåller regler om bl. a. information till konsumenterna, rätten att teckna försäkring, förnyelse av försäkringen, premiebetalning, möjligheterna att sätta ned försäkringsersättningen när den försäkrade inte har uppfyllt sina förpliktelser och om skadereglering.

Den nya lagen är till största delen tvingande mot försäkringsbolagen. Försäkringsbolagen är nu också tvingade att på eget initiativ informera konsumenten om vad försäkringen omfattar och vad den kostar. Informationen skall vara upplagd på ett sätt som gör det möjligt för konsumenten att välja rätt typ av försäkring. Vid uppkommen skada och om försäkringsbolaget vägrar att betala den ersättning som begärs vid den skadereglering som följer är försäkringsbolagen tvungna att upplysa den försäkrade om de överklagningsmöjligheter som finns. Tvisten kan prövas t. ex. i allmänna reklamationsnämnden eller vid någon av försäkringsbranschens egna nämnder.

En konsument får också rätt att teckna och även behålla en försäkring och blir inte hänvisad till bolagens ensidiga beslut i frågan utan kan då få frågan prövad i domstol. Försäkringen blir också automatiskt förnyad om den inte sägs upp eller försäkringstagaren tecknar en annan försäkring i ett annat bolag.

Försäkringstagaren har alltid minst en månad på sig att betala premien för

en försäkring som förnyas. Ett dröjsmål medför alltså inte att man förlorar försäkringsskyddet. Först sedan en uppsägning sänts till försäkringstagaren och 14 dagar har gått därefter utan att betalning har kommit upphör försäkringen. Försäkringstagaren får alltså alltid två underrättelser innan försäkringsskyddet faller bort.

I undantagsfall kan fristen för att betala premien bli längre. Om allvarlig sjukdom eller liknande händelse inträffar upphävs inte försäkringen i allmänhet förrän hindret har bortfallit.

Försäkringstagaren är skyldig att lämna riktiga uppgifter och upplysningar till bolaget när avtal ingås samt att följa uppställda säkerhetsföreskrifter t. ex. om låsning av dörrar m. m.

Om man som försäkringstagare inte uppfyller sina förpliktelser kan försäkringsersättningen sättas ned. En nyanserad regel med en skälighetsbedömning ingår numera. I allmänhet skall endast grövre oaktsamhet leda till minskning av ersättningen, men kraven på aktsamhet skall kunna ställas högre vid speciella typer av försäkring.

Hänsyn måste tas inte bara till ett bra försäkringsskydd utan givetvis också till möjligheten att förebygga skador och hålla nere premierna.

Skaderegleringen skall göras skyndsamt, och ersättningen utbetalas i regel senast en månad efter det att skadeanmälan gjorts och utredningen är klar.

Försäkringsinspektionens granskning av skäligheten i försäkringsvillkoren skall intensifieras. Den nya lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 januari 1981.

Så några kommentarer till Joakim Olléns anförande. Man skulle kanske kunna tro att Joakim Ollén talar för många konsumenter. Men utredningsförslaget har varit föremål för en bred remissbehandling, och det har tillstyrkts av försäkringsinspektionen, konsumentverket, näringsfrihetsombudsmannen, länsstyrelsen i Gävleborgs län, konsumenttjänstutredningen, LO, TCO, SACO, Kooperativa förbundet, Jurist- och samhällsvetareförbundet, som väl är en Joakim Ollén närstående organisation, Sveriges Villaägareförbund och LRF. Det är alltså mycket breda konsumentintressen bakom det utredningsförslag som ligger till grund för propositionen.

När det gäller kostnadsaspekterna delar jag inte Joakim Olléns uppfattning att propositionens förslag måste bli så oerhört fördyrande. Jag tror att det är mycket viktigt att försäkringsbolagen får lära sig att konkurrera om försäkringstagarna. Det tror jag inte att de har gjort i någon nämnvärd grad – har man monopol så har man monopol. Jag tycker nog att Joakim Ollén inte talar för de svaga utan verkligen för de starka, dvs. för försäkringsbolagen.

Min sammanfattande bedömning, säger propositionsskrivaren Sven Romanus, är att ett genomförande av förslaget kan leda till en viss premiehöjning men att denna bör bli så begränsad att den knappast kommer att resultera i något bortfall av försäkringar eller annars få några allvarigare följder. – Det är givet att vi måste följa utvecklingen på detta område noggrant, men jag tror att försäkringsbolagens farhågor är betydligt

överdrivna.

Herr talman! Jag har nu i stora drag redogjort för de viktiga förändringar när det gäller konsumentförsäkringar som föreslås i propositionen och som lagutskottet i sitt betänkande sluter upp bakom. Reservanterna vill däremot med hänsyn till det nordiska samarbetet och även av andra skäl inte ha en delreform på försäkringsområdet.

Om utskottets majoritet hade följt den linjen, hade konsumenterna fått vänta mycket längre på en reform. Försäkringstagarna är den svagare parten, och en 50 år gammal lag kan inte ge försäkringstagarna ett bra konsumentskydd. Därför anser jag det tillfredsställande att utskottet har samlat en betryggande majoritet i sin skrivning, vilken i alla delar, endast med en smärre justering i 41 §, bygger på den proposition som folkpartiregeringen lagt fram.

Herr talman! Jag yrkar mot denna bakgrund bifall till lagutskottets hemställan i dess betänkande 1979/80:18 i alla delar, vilket innebär avslag på motionerna 1979/80:63 och 1979/80:82.

I detta anförande instämde Ulla Orring (fp).

JOAKIM OLLÉN (m) replik:

Herr talman! Med anledning av några vänliga ord som var direkt riktade till mig skall jag bara be att få erinra Margot Håkansson om att båda de fackliga organisationer som är berörda på detta område, nämligen Försäkringsanställdas förbund och Försäkringstjänstemannaförbundet, liksom ett mycket stort antal andra remissinstanser i rätt skarpa ordalag tar avstånd från denna delreform.

Jag vill också ta upp ytterligare en sak. Margot Håkansson säger att vi moderater när vi går emot denna lag gör det i de starkas, inte i de svagas intresse. Är de premiehöjningar som jag har talat om och de av mig redovisade minskade möjligheterna att i framtiden få mera preciserade försäkringar ett intresse för de svaga? Kan Margot Håkansson verkligen påstå att detta ligger i de svagas intresse?

Till sist vill jag, eftersom jag inte fick svar från lagutskottets ordförande, ställa följande frågor till en representant för det parti som på regeringsplanet hade ansvar för propositionen: Kan Margot Håkansson för det första garantera att det inte blir mer än maximalt 10 % premiehöjningar? Kan Margot Håkansson för det andra ta ansvar för det ytterligare bortfall av försäkringstagare, sannolikt bland de sämst ställda i vårt samhälle, som propositionens förslag kan leda till?

MARGOT HÅKANSSON (fp) replik:

Herr talman! Vi har väl ganska olika syn på dessa frågor, och vi kan kanske inte komma varandra så mycket närmare i denna debatt. Men jag vill ändå säga att jag, när Joakim Ollén säger att man inte skall ändra lagar i onödan, inte riktigt vet vilket tidsperspektiv han har. Lagen är 50 år gammal och behöver verkligen moderniseras.

När det gäller resonemanget om de starka och de svaga i samhället tycker jag ändå att de fackliga instanser som har gått emot propositionens förslag i hög grad är parter i målet.

Det är naturligtvis väldigt bra för försäkringsbolagen att ha ett monopol. Givetvis är det lätt för dem att skriva försäkringar när försäkringstagarna inte har möjlighet att informera sig ordentligt och inte har den lagfästa rätten på sin sida.

Det sägs att försäkringsbolagen har tillämpat mycket mildare regler än vad som står i försäkringsavtalslagen, och då är det ju rimligt att lagfästa dessa regler. Som försäkringstagare är man utlämnad till försäkringsbolagens godtycke.

Joakim Ollén frågade mig om jag kunde garantera att det inte skulle bli några premiehöjningar. Givetvis kan jag inte det, men jag tycker att vi skall vara ytterst vaksamma så att försäkringsbolagen inte tar denna konsumentförsäkringslag till intäkt för att höja försäkringarna med en gång. Det låg enligt min mening faktiskt ganska mycket av undertoner i den hearing som vi hade i lagutskottet när det gällde försäkringsbolagens ställningstagande på den här punkten.

Det är givetvis också viktigt att försäkringsbolagen konkurrerar om kunderna. Därmed kommer jag in på den andra frågan som Joakim Ollén ställde till mig, nämligen om kundbortfallet. De 20 % som nämndes var ett mycket osäkert tal. Man hade inte gjort någon ordentlig undersökning, utan det var bara vad försäkringsbolagen sade. Men om det är 20 % som inte tecknar försäkringar, då behöver faktiskt försäkringsbolagen gå ut med en mycket bättre information om riskerna med att inte teckna försäkringar. Kanske får de också konkurrera prismässigt. De får måhända räkna med litet mindre vinster men bättre information till försäkringstagarna.

INGER LINDQUIST (m):

Herr talman! Förslaget om konsumentförsäkringslag aktualiserar flera lagstiftningsfrågor. Jag vill därför i anslutning till propositionen göra några reflexioner om principen för lagstiftningsarbetet. Därmed vill jag också närmare ange skälen för att vi moderater i utskottet sagt nej till den föreslagna lagen.

Från moderata samlingspartiet har många gånger under årens lopp framhållits vikten av nordisk rättsgemenskap på olika områden. År 1901 inleddes det samarbete mellan de nordiska länderna beträffande den centrala civilrättsliga lagstiftningen som inom loppet av några decennier skulle leda fram till en långtgående rättslikhet. På försäkringsrättens område ledde detta till att nära nog likalydande lagar om försäkringsavtal antogs i de nordiska länderna.

Vår svenska försäkringsavtalslag är från 1927. År 1974 togs frågan på svenskt initiativ upp på nordisk nivå. Samtidigt tillsatte den dåvarande svenska socialdemokratiska regeringen försäkringsrättskommittén. I direktiven ägnas inte någon speciell uppmärksamhet åt ämnets nordiska karaktär. Där sägs bara att kommittén bör hålla kontakt med kommittéerna i de andra

nordiska länderna. Det förefaller inte heller som om det skett några egentliga försök att samordna översynsarbetet i de olika länderna. Resultatet har också blivit att man inte i något land är beredd att i nuvarande skede bryta ut regler om konsumentförsäkring och stifta en fristående lag, vid sidan av försäkringsavtalslagen. Det är bara vi i Sverige som tydligen vill det.

Den svenska kommittén följer sina direktiv, sade Lennart Andersson. Det är möjligt, men det var dåliga direktiv i det här avseendet.

Den nordiska frågan skall ses mot bakgrund av den samarbetsöverenskommelse som de nordiska länderna träffade i Helsingfors 1962. Där förband sig Sverige att fortsätta lagsamarbetet i syfte att uppnå största möjliga överensstämmelse på privaträttens område. Den förpliktelsen uppfyller vi dåligt om vi antar konsumentförsäkringslagen. Det är tydligen bara vi i Sverige som är beredda att bryta den halvsekelgamla nordiska rättslikheten på försäkringsrättens område. Några nationella tungt vägande skäl för att handla så anser jag inte föreligga.

Jag förstår egentligen inte att inte fler har insett hur viktigt det är med nordisk rättslikhet. Det verkar som om de flesta trodde att det gällde någon poetisk, blåögd nordism utan praktisk förankring. Så är ju inte fallet. Det rör sig i stället om ytterst vardagsnära förhållanden, nämligen att invånarna i de nordiska länderna på livets vardagsområden skall mötas av likartade lagregler, oavsett till vilket nordiskt land de kommer. Detta är ju särskilt viktigt i dagens samhälle med den intensiva flyttning över gränserna som nu sker. Inte minst borde vi i Sverige tänka på och ta hänsyn till det, eftersom vi i vårt land har så många medborgare från de andra nordiska länderna.

Jag satt i går och arbetade i Europarådets lagkommitté och det slog mig då hur inkonsekvent vårt handlande kan vara. I Europarådet läggs mycken möda och arbete ned på att inom olika områden komma fram till lösningar och rekommendationer, som kan godtas av alla medlemsländerna i Europa. Men här hemma tycker vi inte ens att det är mödan värt att avvakta och se för att samordna den lagstiftning som dock varit gemensam i Norden i över 50 år och som skall gälla mellan länder med likartade språk och gemensam kulturbakgrund. Det tycker jag är klen.

För oss moderater utgör alltså den bristande nordiska rättsgemenskapen ett tungt vägande skäl att nu säga nej till propositionen. Vi kommer också i fortsättningen att framhålla vikten av nordisk rättslikhet och slå vakt om fortsatt nordiskt lagsamarbete. Vi anser inte som Lennart Andersson att detta samarbete tillhör historien. Vi anser att det hör framtiden till.

En annan viktig fråga som jag ofta i den här kammaren haft anledning att återkomma till är: Hur verklighetsanknutna är de lagar som vi stiftar? Är det fråga om rena skrivbordsprodukter? Finns det ett verkligt behov av lagstiftning, eller förhåller det sig så som en ledamot av lagrådet påstått i sitt yttrande, nämligen att den reella grunden för reglerna ofta är ett tyckande av några departementsjurister?

Det finns utan tvivel en tendens att uppfatta några enstaka meningyttringar som uttryck för en stark opinion. Sällan har detta stått så klart för mig som då jag häromdagen tog del av några siffror som visade hur få människor

det var som använt sig av möjligheten att få gemensam vårdnad om sina barn. När den reformen genomfördes gjordes det gällande att det var ett starkt tryck och ett stort intresse från allmänhetens sida att få till stånd nya regler för vårdnaden. Men verkligheten var alltså en annan.

Likadant var det när vi 1977 behandlade förslaget om ny preskriptionslag, som riksdagen till sist avvisade. Ett viktigt skäl för de då föreslagna ändringarna sades vara att så många människor utsattes för dubbelkrav. Det visade sig sedan att det rörde sig om knappa tio personer per år. Med detta har jag velat säga att jag tycker att det är angeläget att ordentligt ta reda på om det finns något behov av ny lagstiftning, vad påståendet om behovet bygger på och hur stort behovet av en ändring är.

När det gäller konsumentförsäkringslagen har Joakim Ollén med all önskvärd tydlighet visat den stora osäkerhet som finns när det gäller konsumenternas behov av den nya lagen. Vill de betala ökade kostnader? Tycker de att de nya förmånerna uppväger kostnaderna? Och sist, men inte minst: Vad är det för kostnader vi talar om? Ja, det vet vi ju uppenbarligen inte – men det står helt klart att kostnaderna är kännbara för många som redan nu tycker att premierna är för höga och därför avstår från försäkring över huvud taget.

Kan då en sådan konsumentlag påstås vara en lag som främjar konsumenternas intressen? Tyvärr är det inte första gången som vi moderater haft anledning att göra liknande påpekanden. När riksdagen 1977 antog konsumentkreditlagen, fann Joakim Ollén och jag oss föranlättna att i ett särskilt yttrande framhålla svårigheterna att i konsumentlagstiftningen avgöra vad som verkligen ligger i konsumenternas intresse. Där sade vi:

”Det finns generellt en fara i att förändringar belastar konsumenterna på ett sätt som inte uppvägs av någon motsvarande nytta för dem. Det som vid första anblicken kan te sig som en förbättring ur konsumentens synpunkt kan vid närmare eftertanke visa sig medföra betydande kostnader eller andra besvärande olägenheter för konsumenten. Avvägningen av konsumentintressena är således ytterst grannlaga, och måste ske med största noggrannhet och utan förutfattade meningar. I det fortsatta konsumenträttsliga arbetet bör detta förhållande bli föremål för uppmärksamhet.”

Jag vill inte påstå att vi blivit bönhörda. Därför finns det nu ännu starkare skäl att med fasthet understryka kraven i det yttrandet.

Jag vill i anslutning till detta kort beröra några andra krav som vi moderater ställer på god lagstiftning.

Man skall undvika att lagstifta i onödan. Den lagstiftningsprodukt som vi nu har framför oss betecknas av lagrådet som ett provisorium. Enligt min uppfattning visar det uttryckssättet att vi nu med fördel kunde undvara lagen.

Det förutsätts också både av departementschefen och av lagrådet att lagen skall ändras, när översynen av hela försäkringsavtalslagen är klar. Det borde vara en god regel att inte utan tungt vägande skäl stifta en lag som man redan när den kommer till är medveten om att den måste ändras. Att förfara så är enligt min uppfattning inte god lagstiftningssteknik.

Lagar skall vidare vara klara och lätta att tillämpa. Den här lagen skapar gränsdragningsproblem, som påpekats av en i det sammanhanget stark remissinstans, nämligen de försäkringsanställda, som ju verkligen vet vad de talar om.

Till sist en allvarlig anmärkning som inte avser lagstiftningstekniken utan som mer ligger på det mänskliga planet. Jag syftar på den överslätande attityd man intar mot dem som medvetet lämnar felaktiga uppgifter. Vi vet att försäkringsbedrägerierna ökar och att bolagens ökade kostnader för detta får bäras av alla som hederligt släpar och sliter för att fullgöra sina skyldigheter. Det är på tider att vi slår vakt om deras intressen. Det är också på tiden att vi klart säger ifrån att det krävs ärlighet och ansvar av alla. Och det krävs av oss i det här huset att vi talar klarspråk i dessa sammanhang.

Med detta, herr talman, har jag velat framhålla vad jag bedömer som viktigt i lagstiftnings-sammanhang. Jag har också velat visa att vi moderater under årens lopp haft en konsekvent linje i de frågor som jag här berört. Det är därför helt följdriktigt att jag till sist yrkar bifall till reservationen, vilket alltså innebär att det av mig här kritiserade lagförslaget avslås.

I detta anförande instämde Allan Ekström (m).

LENNART ANDERSSON (s):

Herr talman! Ett kort inlägg.

Inger Lindquist har här mycket kraftigt vidgat debatten om det nordiska samarbetet i stort och om det nordiska lagstiftningsarbetet. Jag kan av tidsskäl nu inte gå in på hela den debatten, men jag har redan förstått att vid Nordiska rådets session i början på mars kommer motsvarande debatt att föras. Jag skall inte på något sätt dra mig undan den debatten utan skall gärna delta i den, för jag har ett mycket starkt intresse för ett nordiskt samarbete. Jag delar också Inger Lindquists uppfattning att det nordiska samarbetet hör framtiden till.

Men det var ett uttryck som jag inte kan låta stå oemotsagt. Inger Lindquist sade att jag har yttrat att det nordiska samarbetet och det nordiska lagstiftningsarbetet hör historien till. Den repliken har jag ingen anledning att ta emot, för jag har inte yttrat de orden, och det stämmer inte med min uppfattning.

MARGOT HÅKANSSON (fp):

Herr talman! Vi anser också från folkpartiets sida att det är mycket viktigt med nordisk rättslikhet. Men det får inte vara så viktigt, Inger Lindquist, att inget nordiskt land tar några initiativ när de andra länderna av olika skäl är förhindrade att införa ny lagstiftning. Och det kommer kanske att dröja väldigt lång tid innan någonting händer i de övriga länderna på det här viktiga området, som gäller konsumentförsäkringar. Nordiskt samarbete får inte vara ett så tungt vägande skäl att ingenting händer någonstans i Norden.

Sedan tycker tydligen Inger Lindquist att försäkringsbolagen skall fortsätta ha monopol inom viktiga områden när det gäller försäkringar och

att försäkringstagarna inte skall ha de rättigheter som vi nu vill lagstifta om. Det är det lagen handlar om – en lagfäst rätt. Tydligen arbetar redan många försäkringsbolag i linje med denna lagstiftning, enligt vittnesutsago. Tycker man att det är onödigt, då tycker man givetvis också att det är onödigt att byta ut lagen, även om den är 50 år gammal.

Här har talats om en överslätande attityd. Det man vänder sig emot är att försäkringsbolagen också i fortsättningen skall vara straffsanktionierande myndighet. Och jag tycker inte att det är svårt att förstå det resonemanget. Det kommer att bli nödvändigt att i mycket större utsträckning än nu anmäla försäkringsbedrägeri och misstanke om försäkringsbedrägeri. Även om vi har ont om resurser måste man gå den vägen, och det är inte rimligt att försäkringsbolagen skall fortsätta att vara straffsanktionierande.

INGER LINDQUIST (m):

Herr talman! Jag vill bara kort göra den kommentaren att det gläder mig att man både från socialdemokratiskt och folkpartistiskt håll nu konstaterar, att det nordiska samarbetet är mycket viktigt. Jag tror därför att vi kanske i fortsättningen kan bli eniga på sådana här punkter, där det gäller lagar som kan vara gemensamma för Norden.

Överläggningen var härmed avslutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av Inger Lindquist m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Joakim Ollén begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i betänkande 18 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av Inger Lindquist m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Joakim Ollén begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 258
Nej – 71

§ 6 Föredrags

Utrikesutskottets betänkanden

1979/80:9 med anledning av propositionen 1979/80:26 om avtal rörande handeln mellan EFTA-länderna och Spanien, m. m.

1979/80:12 med anledning av motion om inskränkningar i den diplomatiska immuniteten

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

*Åtgärder för att
ge Sovjets med-
borgare tillgång
till biblar m. m.***§ 7 Åtgärder för att ge Sovjets medborgare tillgång till biblar m. m.**

Föredrogs utrikesutskottets betänkande 1979/80:14 med anledning av motion om åtgärder för att ge Sovjets medborgare tillgång till biblar och kristen litteratur.

TORE NILSSON (m):

Herr talman! Jag har med mig den senaste regeringsförklaringen från oktober månad, och jag läser:

”Regeringen skall fullfölja en utrikespolitik som syftar till att --- öka respekten för mänskliga fri- och rättigheter i alla länder.” Jag hoppar över en del satsar och läser på nästa sida:

”Regeringen skall fortsätta arbeta mot rasism och för frihet i södra Afrika.”

Det är bra att regeringens ledamöter har glasögon, som gör att de ser långt. Men tänk om det gick att se på litet närmare håll också, till våra gamla broderländer, t. ex. Lettland. Jag har en ny rapport från Lettland, där det står:

”I skolan måste barnen skriva Gud med liten bokstav.”

I en annan rapport från broderlandet Lettland står det: KGB bestämmer vem som får bli präst och vad han skall göra. – Jag undrar om det går att arbeta för frihet i de baltiska randstaterna.

Filip Fridolfsson och jag har väckt motioner både 1978 och 1979 när det gäller möjligheten att få fram litteratur till öststaterna. I motionen 1978 skrev vi:

”Som ett slutet värde ligger Sovjetunionen och dess satellitstater i öster.

Inom denna för oss delvis okända värld lever miljoner människor som bekänner sig till Kristus. Vi vet trots otillgängligheten att de kanske lider mest av frånvaron av kristen litteratur. Inte ens Den Heliga Skrift säljes fritt i landet. Någon framställning av biblar sker icke, och genom import får Bibeln inte säljas i landet.

Från de kristna i Sovjetunionen med satellitstater kommer till oss ofta begäran om hjälp att komma över kristen litteratur, skrifter och biblar.

Vi känner till att försök att införa kristna böcker i Sovjet sker och att de sovjetiska myndigheterna fängslat personer som medfört ’otillåten’ litteratur vid inresa. De har anklagats för mot Sovjet fientlig verksamhet.”

Utrikesutskottet skrev på sätt och vis mycket bra om vår motion. Men vi har kommit tillbaka med en motion 1979, då vi inte varit helt nöjda med skrivningen. Vi påpekar i denna motion:

”Sverige står bakom FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna. Varje stat som undertecknat denna förklaring är förpliktad att verka för dess efterlevnad i världen.”

Vi påpekar också att vi så nära oss har människor som lever i denna väldiga ofrihet, där man hungrar efter kristen litteratur men där man inte når

den.

Jag skall be att få läsa en mening ur utskottets betänkande. Jag tycker att en kammarledamot som frestas att kasta det enbladiga betänkandet bör höra detta: "Möjligheten till påtryckningar varigenom tillgången på biblar och annan religiös litteratur skulle öka är, som torde framgå av det föregående, begränsad." Det ligger en djup pessimism i de orden. Förmodligen har utrikesutskottet rätt, men jag menar ändå att det är fel att inte göra insatser. Dock vill utskottet "inte utesluta att opinionsyttringar utifrån till förmån för en ökad tros- och samvetsfrihet i öststaterna kan ha verkan". Det där skall jag be att få stryka under med breda streck. Det är just det vi vet.

Sedan lägger jag märke till formuleringen längst ner i utskottsbetänkandet: "Motionen torde därmed få anses besvarad." Jag skall be att få bocka mig och tacka för svaret.

Man har sagt mig att de kristna i väststaterna kan gå fram på annat sätt, t. ex. skriva till Sovjet, så lyssnar de väl. Jag har här framför mig en kopia av ett brev skrivet av en svensk sammanslutning som heter Slaviska Missionen. Det är skrivet den 18 januari 1979 till rådet för religiösa angelägenheter i Moskva med förfrågan om hur man ansöker om lagligt tillstånd att leverera biblar till kristna i Sovjetunionen. Först presenterar sig Slaviska Missionen, och sedan berättar man om den debatt som förekommer i västvärldens press om hur man lagligt kan införa biblar till Sovjetunionen, hur papperet skall vara, hur detta skall ske, vad som fordras för en leverans osv. Man ber rådet att få svar senast den 15 april, före ett årsmöte där man skall avgöra vilken verksamhet man skall bedriva. Man berättar också att man är glad över att man fått höra en nyhet att Förenade bibelsällskapen har skickat en upplaga ryska biblar som nådde Moskva den 19 december 1978, dvs. för ett år sedan. Jag har kollat på Slaviska Missionen i dag och fått reda på att de har väntat, gjort påtryckningar, skrivit igen, men rådet tiger som muren. Man vill inte komma i förhandlingssituation med oss på denna sida. Man håller tyst.

Vad kan vi då göra? Ja, får jag trötta kammaren med att dra ett par rapporter. Det finns en mission inom svenska kyrkan som heter Nordisk Östmission. I dess tidning redovisades i ett nummer i höstas brev som nått fram till västvärlden genom järnridån och som är svar på ukrainska radiosändningar under rubriken Hoppets röst. Det är Nordisk Östmission som betalar dessa sändningar. Det är människor här i Sverige som samlar in pengar, skickar sina slantar och lyckas få i väg evangelium på etervägorna dit bort. Här skriver flera av dem som har lyssnat. Jag skall citera slutet i ett brev:

"Det är en stor sak med dessa radiosändningar och de ger också resultat. Det är dock beklagligt, att det hos oss är svårt, ja, nästan omöjligt, att få ett evangelium eller en bönbok ---."

Visst är det ganska gripande att denna bok skall vara så farlig att det inte skall gå att tillåta dess spridning.

I ett annat brev från Ukraina står det: "För oss ukrainare är det ännu möjligt att i hemlighet samlas till gudstjänster."

Slutligen skall jag ge ett tredje vittnesbörd. Det har kommit ett brev till

Tisdagen den
18 december 1979

*Åtgärder för att
ge Sovjets med-
borgare tillgång
till biblar m. m.*

Kyrkornas världsråd. Jag har för min del inte så stor förhoppning när det gäller vad Kyrkornas världsråd kan eller vill göra, men detta brev från 14 familjer på 95 personer, som ber om hjälp att få lämna slaveriets och godtyckets land, borde vara vida känt. Här skriver man:

”Sovjetunionen är för oss ett jättestort koncentrationsläger där det också finns fängelser och tukthus. Man dömer oss därför att vi är troende och uppfostrar våra barn i tron på Jesus.— — Vi kristna vill inte blott rädda oss själva utan också våra barn. Sovjetmakten lämnar oss inte i fred och vi får inte heller uppfostra våra barn till kristna.” Slutligen ber undertecknarna om bistånd från FN, Kyrkornas världsråd och de stater som undertecknat Helsingforsavtalet.

Vad jag vet har Sverige undertecknat Helsingforsavtalet. Jag är alltså inte nu ironisk eller illasinnad mot utrikesutskottet. Jag förstår fullt väl hur svårt det är att handha sådant här material. Men jag tycker att när vi här i Sverige kan motionera, propagera och agera för att det inte skall vara ofrihet i Sydafrika skulle vi kunna höja rösten litet och förstärka våra ansträngningar då det gäller att komma de allra närmaste vännerna och medkristna till hjälp.

Skall aldrig en förändring ske? Jag tror att förändringen kommer. Jag har så sent som i dag fått ta del av en rapport om ett annat väldigt land som är slutet. Där berättas om en svensk rescenär som träffar en man på gatan som säger:

- Är ni utlänning?
- Ja.
- Är ni kristen?
- Ja.
- Ni har inte ett exemplar av den goda boken?
- Jo.
- Kan jag få den?
- Var så god!

Denne rescenär säger att den blixst av glädje som gick över det ansiktet skall han aldrig glömma.

I detta anförande instämde Filip Fridolfsson (m), Rolf Sellgren (fp), Erik Olsson (m), Mårten Werner (m), Allan Åkerlind (m), Bertil Hansson (fp), Ulla Orring (s), Arne Lindberg (c), Sigvard Persson (c) och Margareta Andrén (fp).

PER-OLOF STRINDBERG (m):

Herr talman! Jag är glad över att Tore Nilsson inte känner sig illasinnad mot utskottet, och jag kan försäkra från utskottets sida att det är ömsesidigt. Utskottet betraktar motionen som besvarad, det är inte något direkt avslag. Det finns definitivt ingen som helst anledning att polemisera mot Tore Nilsson, för i själva sakfrågan föreligger inte så stora skillnader mellan motionärernas och utskottets inställning.

När det gäller de förhållanden i Baltikum som Tore Nilsson påpekade, så

vet herr Nilsson mycket väl att inte minst jag själv mer än en gång har haft anledning att påtala det, bl. a. här i kammaren.

Utskottet behandlade förra året utförligt en motsvarande motion, och frågan blev då föremål för en belysande debatt här i kammaren. Det finns därför ingen anledning för mig att närmare upprepa utskottets då framförda motiveringar. Motionärerna och utskottet är, som jag sade, i stort sett ense.

Men vi måste konstatera – och man kan göra det med beklagande – att man i Sovjetunionen lägger in en annan tolkning än vi gör i innebörden av mänskliga fri- och rättigheter och religionsfrihet. Jag vill gärna säga till Tore Nilsson, när det gäller hur man skall verka, att det inte är något som helst tvivel om att en allmän, vaken opinion, som kritiserar missförhållanden, kan ha stor betydelse för utvecklingen i andra länder. Det saknas inte exempel på detta. Ett fortsatt utbyggt samarbete nationerna emellan är på sikt också av betydelse.

Utskottet framhåller att den svenska regeringen utnyttjar möjligheterna – och jag vill understryka att den bör fortsätta göra detta – att i olika internationella organ liksom vid direkta kontakter påtala kränkningar av mänskliga rättigheter. Eftersom Tore Nilsson åberopade regeringsförklaringen måste jag säga att detta är en verksamhet som helt ligger i linje med trepartiregeringens deklaration. Regeringens möjligheter att, som motionärerna föreslår, vidta åtgärder i syfte att ge Sovjetunionens medborgare tillgång till biblar och kristen litteratur är däremot naturligt nog starkt begränsade.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

GEORG ÅBERG (fp):

Herr talman! Jag känner behov av att säga ett par ord, eftersom en hel del av mina partikamrater instämde i Tore Nilssons mycket fina anförande. Jag vill poängtera vad Per-Olof Strindberg sade: Det råder ingen spänning mellan utskottet och motionärerna i denna fråga. Vi är helt eniga i sak.

Det som gör att utskottet i ett läge som detta inte kan tillstyrka motionen har klart framgått här. Jag vill gärna understryka vad som sägs i utskottets betänkande, att opinionsyttringar utifrån har betydelse. Vi är eniga i utskottet om att sådana yttringar har större effekt om de kommer från organisationer – kristna eller andra – i olika länder.

På den punkten tror vi att vi med utskottets ställningstagande vinner lika mycket, men jag vill ha sagt: Vi var i utskottet helt eniga om det berättigade i motionen och det föreligger på intet sätt några spänningar mellan å ena sidan utrikesutskottet och å andra sidan Tore Nilsson och de ledamöter som har instämt i hans anförande.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Nr 56

Tisdagen den
18 december 1979

Ändring av Sveriges sjöterritorium

§ 8 Föredrogs

Utrikesutskottets betänkande 1979/80:15 med anledning av motion om insyn i FN:s medlemsländers inre förhållanden.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 9 Ändring av Sveriges sjöterritorium

Föredrogs utrikesutskottets betänkande 1979/80:16 med anledning av propositionen 1979/80:43 med ändring av Sveriges sjöterritorium jämte motion.

Regeringen hade i propositionen 1979/80:43 föreslagit riksdagen att dels godkänna överenskommelsen den 25 juni 1979 mellan de svenska och danska regeringarna om genomfarten i svensk-danska sund,

dels anta ett inom justitiedepartementet upprättat förslag till lag om ändring i lagen (1966:374) om Sveriges sjöterritorium.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”I propositionen föreslås att riksdagen godkänner en överenskommelse mellan de svenska och danska regeringarna om genomfarten i sunden mellan Sverige och Danmark. Överenskommelsen innebär i princip att de båda länderna förbinder sig att begränsa territorialhavet mellan de svenska och danska kusterna vid Skagen samt vid Læsø, Anholt och Bornholm, så att det på vardera sidan om mittlinjen finns ett område av fritt hav, som är minst tre nautiska mil brett. Detta föranleder ändringar i lagen om Sveriges sjöterritorium. Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 1980.”

I detta sammanhang hade behandlats en med anledning av propositionen väckt motion

1979/80:100 av Sture Ericson m. fl. (s), vari hemställts att riksdagen beslutade

1. att inte godkänna överenskommelsen den 25 juni 1979 mellan de svenska och danska regeringarna om genomfarten i svensk-danska sund,

2. att avslå den i propositionen 1979/80:43 föreslagna ändringen av 3 § i lagen (1966:374) om Sveriges sjöterritorium.

Utskottet hemställde

att riksdagen med avslag på motionen 1979/80:100 skulle

1. godkänna överenskommelsen den 25 juni 1979 mellan de svenska och danska regeringarna om genomfarten i svensk-danska sund,

2. anta det i propositionen 1979/80:43 framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1966:374) om Sveriges sjöterritorium.

Reservation hade avgivits av Jan Bergqvist (s) som ansett att utskottet bort hemställa

1. att riksdagen med bifall till motionen 1979/80:100 yrkandet 1 skulle
 - a) besluta att inte godkänna överenskommelsen den 25 juni 1979 mellan de svenska och danska regeringarna om genomfarten i svensk-danska sund,
 - b) som sin mening ge regeringen till känna vad reservanten anfört beträffande reglering av jurisdiktionen i vissa sund i Skagerack, Kattegatt och Östersjön,
2. att riksdagen med bifall till motionen 1979/80:100 yrkandet 2 skulle anta det i propositionen 1979/80:43 framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1966:374) om Sveriges sjöterritorium utom i vad avsåg 3 §.

JAN BERGQVIST (s):

Herr talman! För bara ett år sedan beslutade vi här i riksdagen att flytta ut Sveriges havsgränser från 4 till 12 sjömil. Efter flera år av förberedelser togs detta viktiga steg i stor enighet.

Och så fick då Sverige nya gränser den 1 juli i år. Men knappt har vi hunnit flytta ut, förrän regeringen föreslår riksdagen att Sverige skall dra in magen igen. Utanför Skåne, Halland och Bohuslän skall vi lämna ifrån oss ca 3 av de 12 sjömil som vi har i dag.

Mot det förslaget har jag reserverat mig, och det gör jag därför att ingen kan bestrida att förslaget försämrar sjösäkerheten, ingen kan bestrida att det försvagar vårt miljöskydd och ingen kan bestrida att det ökar risken för en oljekatastrof.

Dessutom anser jag att detta är en förhastad kapitulation inför vissa stormaktskrav på havsrättskonferensen. Vi vet i dag inte när en ny havsrättskonvention kommer att antas eller ens om den kommer att antas. Än mindre vet vi förstås något om när den kan träda i kraft. Då är det också förhastat att redan nu dra bestämda slutsatser om hur framtidens folkrätt exakt kommer att vara formulerad, i varje fall när det gäller sådana punkter som i dag är kontroversiella.

Låt mig påminna kammarens ledamöter om hur regeringen för ett år sedan motiverade en utflyttning till 12 sjömil.

Jo, för det första blir sjösäkerheten större. Sjöfarten kan kanaliseras på ett sätt som blir lämpligare ur sjösäkerhetssynpunkt. Samtidigt ökar man det område där svenska lotsar har företräde.

För det andra blir miljöskyddet bättre och säkrare. Den svenska lagstiftningen mot vattenförorening från fartyg kan tillämpas längre ut från kusten. På så vis kan man effektivare skydda den marina miljön mot utsläpp av kemikalier, olja osv. Dessutom ökar fartygsbefälhavarnas skyldighet att rapportera sådant som kan medföra oljeföroreningar. Av stor betydelse är att lagen om ansvarighet för oljeskada kan tillämpas för ett större havsområde. Över huvud blir det betydligt bättre möjlighet till kontroll och ingripanden för miljöskyddet.

För det tredje får försvaret stora fördelar. Det blir inte lika lätt för

Tisdagen den
18 december 1979

*Ändring av Sve-
riges sjöterritorium*

främmande stater att bedriva underrättelsetjänst riktad mot Sverige. Det svenska försvaret kan mera ostört bedriva sina övningar. Vidare går det bättre att klara en del åtgärder som är viktiga för landets försörjning och säkerhet.

För det fjärde får Sverige bättre möjligheter till kontroll. Vårt land kan kontrollera inte bara själva vattenområdet utan också havsbotten under vattnet. Man kan nu kräva svenskt medgivande för att ett främmande företag eller en främmande stat skall få lov att lägga undervattensledning eller pipelines.

Ja, herr talman, så lät det alltså för ett år sedan. I utrikesutskottets betänkande från december 1978 sammanfattas propositionens slutsatser så här:

”Utvidgningsfrågan har noggrant övervägts inom regeringskansliet i samråd med berörda myndigheter. Det har därvid konstaterats att en utvidgning av territorialhavet till 12 sjömil bredd skulle medföra beaktansvärda fördelar från både civil och militär synpunkt. Några egentliga nackdelar med en sådan utvidgning har inte kunnat påvisas.”

Utrikesutskottet tillstyrkte också förslaget utan erinringar.

Jag vill f. ö. påminna om att ett enigt utrikesutskott redan 1976 begärde att frågan om en utvidgning till 12 sjömil skulle bli ”föremål för regeringens positiva och skyndsamma prövning”. De skäl som utskottet då anförde var bl. a. att svenskt territorialhav kan ge en del ekonomiska fördelar utöver vad en ekonomisk zon ger, att det finns fördelar ”ej minst ur försvarssynpunkt”, att det är fördelaktigt för svenska miljövårdsintressen, särskilt med tanke på de oljeutsläpp som förekommer och riskerna för allt större tankfartygshaverier.

Vidare slog utskottet fast att några folkrättsliga hinder för en utvidgning till 12 sjömil inte föreligger.

Har det då hänt något som tvingar oss tillbaka igen och därmed tvingar oss att avstå från en del av de fördelar som vi vann när vi gick ut till 12 sjömil? Svaret är nej. Vi *måste* inte gå tillbaka, om vi inte vill. 12 sjömil är i överensstämmelse med gällande folkrätt.

I propositionen gör regeringen en bedömning av hur den *tror* att framtidens havsrätt kommer att vara utformad. Och så föreslår man att Sverige redan nu skall anpassa sig till dessa förmodade regler.

Regeringens förslag bygger på fem antaganden:

1. Antagandet att vi snart får en havsrättskonvention.
2. Antagandet att denna konvention i så fall kommer att innehålla de kontroversiella reglerna om fri transit.
3. Antagandet att Danmark snart kommer att utvidga sitt territorialvatten i de berörda haven.
4. Antagandet att det inte går att finna en annan formel för genomfart som kan vara godtagbar på lång sikt.
5. Antagandet att det bara blir marginella försämringar av miljöskyddet, av sjösäkerheten, av oljeskyddet och av våra kontrollmöjligheter.

Jag menar att om bara något av dessa antaganden visar sig vara felaktigt,

då rasar hela det korthus som regeringen mödosamt byggt upp i sin proposition, och då är inflyttningen av havsgränsen en förhastad och onödig uppoffring av viktiga svenska intressen. Alla dessa fem antaganden kan på goda grunder sättas i tvivelsmål. Därför är det rimligt att ytterligare en tid följa utvecklingen, innan vi tar definitiv ställning. Det kan inte heller uppstå några problem om vi väntar låt oss säga ett år till med att ta definitiv ställning.

Jag skall kort kommentera dessa fem antaganden som regeringen bygger hela sitt förslag på.

För det första: Att vi snart skulle få en ny gällande havsrättskonvention är fortfarande mycket osäkert. Georg Åberg, som kommer att tala för utskottet, har själv deltagit i ett antal havsrättskonferenser. Och jag förmodar att han själv har upplevt hur man nästan varje år vid havsrättskonferensen har sagt: Nu skall vi verkligen ta krafttag och lyckas – detta år måste vi genomföra detta. Men åren har gått, och de förväntade resultaten har uteblivit. En konvention är ett komplicerat förhandlingspaket med många hårdknäckta nötter. Vi lever i dag i något slags skymningsläge, där vi inte klart kan förutsäga de slutliga förhandlingsresultaten.

För det andra: En lång rad mindre kuststater har starkt gått emot förslaget om fri transit i sund. Sverige är en av dessa stater. Men stormakterna har, av egna strategiska skäl, insisterat. Det är i första hand Gibraltar sund, Malackasundet och inloppen till Röda havet och Persiska viken som de har haft i åtanke. Motståndet mot fri transit har letts av staterna vid just dessa sund. Det går ännu inte att säga om det kan skapas den nödvändiga två tredjedelsmajoriteten för denna fri-transit-formel.

Däremot är det säkert att stormakterna kraftfullt, både inom och utom havsrättskonferensen, kommer att verka för fri transit i internationella sund. Och de håller just nu på att lyckas att skapa ett prejudikat i Kattegatt och Bornholmsgattet. Sverige är tillsammans med Danmark på väg att skapa ett prejudikat till förmån för stormakternas ståndpunkt inför de fortsatta havsrättsförhandlingarna. Detta föregripande kommer att försvåra för Sverige och andra mindre kuststater att hävda sina intressen i framtida förhandlingar inom FN och bilateralt i sina egna närområden. Danmark uppträder här som ombud för sin militärallians. Att man vill skapa detta prejudikat är egentligen det enda som kan motivera brådska i detta ärende.

I stället för att acceptera detta och falla undan för stormakternas krav borde vår delegation vid havsrättskonferensen få instruktion att kraftfullt verka mot fri transit och för oskadlig genomfart i sund.

För det tredje: Att Danmark någon gång under 1980-talet kommer att utvidga sitt territorialhav är troligt. Däremot tyder allt på att en sådan utvidning kommer att begränsas till Nordsjökusten och inte kommer att gälla ostkusten. På ostkusten har nämligen Danmark mycket speciella problem. En utvidning där skulle skapa stora bekymmer för Västtyskland, särskilt vid inloppen till de västtyska Östersjöhamnarna Kiel och Travemünde. Västtyskland skulle bli instängt, om DDR, som svar på en dansk utvidgning,

*Ändring av Sve-
riges sjöterritorium*

utvidgar. Detta är ett problem av helt andra dimensioner än de svensk-danska frågorna. Och så länge detta problem är olöst tror jag att vi ganska säkert kan utgå från att Danmark avstår från att gå ut på ostkusten. Och tills så sker kan några genomfartsproblem inte uppstå, oavsett vad som händer på havsrättskonferensen.

4. Att vi skall garantera genomfart är självklart – det ligger i svenskt intresse. Men att redan nu säga att det inte går att hitta en annan formel är att kasta yxan i sjön. Varför skulle vi inte helt enkelt kunna göra ett tillägg till 4 § i tillträdeskungörelsen och säga att i vissa områden ger vi rätt till genomfart utan föranmälan? Det skulle kunna ha desto mer tyngd, eftersom vi sedan gammalt har vissa internationellt accepterade regler för genomfarten i Öresund, Ålandshav m. m.

5. Jag tycker det är uppseendeväckande att propositionen inte har ett enda ord att säga om miljön. En indragning av territorialhavet i sunden innebär ju att Sverige avsäger sig den starka bestämmanderätt över miljöskyddet som en kuststat har över sitt territorialhav. Det har sagts att denna nackdel är det pris vi får betala för att kunna skapa den föreslagna fria rännan. Men eftersom jag anser att det är obehövt att nu skapa någon fri ränna på den svenska sidan av mittlinjen i sunden, anser jag också att det är onödigt att betala något pris, särskilt som det är ett ganska högt pris.

I det här området har vi en enorm sjöfart. Och det är mycket oroande att andelen bekvämlighetsflaggade fartyg ökar så snabbt. Här är ett stort hot mot vår framtida miljö.

Det finns internationella konventioner som reglerar miljöskyddet. Men de ger inte alls samma möjligheter att reglera och ingripa som ett eget territorialhav ger. Det gäller även sedan konventionen om Östersjöns marina miljö har trätt i kraft, vilket väntas ske den 1 juni nästa år.

På vårt eget territorialhav har vi däremot möjlighet att föreskriva och genomdriva villkor för frakt av miljöfarliga laster. De fartyg som undviker svenskt vatten på grund av våra miljöregler bör hållas på avstånd och inte släppas närmare genom en indragning av territorialgränsen.

Herr talman! Jag skall inte närmare gå in på försvarssynpunkterna. Låt mig bara framhålla att det är i neutralitetslägen som det är allra mest angeläget att ha ett brett territorialhav.

Jag vill också som hastigast säga något om utrikesutskottets beredning av frågan. För att få ett bättre beslutsunderlag bjöd utskottet in bl. a. två tjänstemän från regeringens kansli. Av de två inbjudna kom det fem. Och dessa fem regeringstjänstemän argumenterade skickligt och samstämmigt för att utskottet borde tillstyrka den proposition som de själva hade skrivit.

En del tidningsuppgifter säger att det i departementen i själva verket varit mycket delade meningar om detta förslag. Självklart kritiserar jag på inget sätt de regeringstjänstemän som vi hade förmånen att få lyssna till i utskottet. Det vare mig fjärran att kräva att de skall redovisa den interna debatt som kan ha förekommit.

Men utskottet borde kanske för framtiden ta sig en liten funderare. Har man chans att höra sammanlagt sju experter som tillstyrker så kanske man

kunde ha råd att höra också en kritisk stämma – för det finns faktiskt en del sådana i den här frågan.

Jag har ingen grund för att säga att utskottets beslut i det här fallet skulle ha blivit annorlunda om så skett. Men jag beklagar att utskottets ledande företrädare inte ville vara mer generös när motionärerna vädjade om att få kalla en kunnig men kanske litet mer kritisk expert.

Fru talman! Överenskommelsen med Danmark är olycklig. Den kommer att minska våra möjligheter till miljöskydd, och den kommer att försämra sjösäkerheten. Den är onödig därför att Danmark inte har utvidgat sitt territorialhav och kanske inte heller kommer att göra det. Havsrättsförhandlingarna kan också mycket väl leda till att den blir onödig. Därför brådskar inte denna fråga. Enda skälet till att skynda skulle vara att skapa ett prejudikat till förmån för stormakterna och till nackdel för vissa mindre sundstater, men jag värjer mig mot tanken att något sådant skulle vara skälet till brådskan.

Det finns sålunda inget skäl att godkänna denna proposition, och jag yrkar därför bifall till reservationen.

Till slut vill jag ställa tre frågor till utskottets talesman:

För det första: Varför kan man inte pröva att göra ett tillägg till 4 § i tillträdeskungörelsen?

För det andra: Är Georg Åberg beredd att förorda en omprövning, om regeringens utgångspunkter visar sig vara felaktiga?

För det tredje: Vilka konkreta nackdelar skulle uppstå, om vi väntade ett år innan vi tar definitiv ställning till regeringens förslag?

I detta anförande, under vilket förste vice talmannen övertog ledningen av kammarens förhandlingar, instämde Karl-Erik Svartberg (s).

GEORG ÅBERG (fp):

Fru talman! Vid FN:s alltjämt pågående tredje havsrättskonferens har utarbetats ett förslag till en ny havsrättskonvention. Detta förslag, som kallas Informal Composite Negotiating Text, ICNT, har ännu inte blivit antaget. I stora delar innefattar det ändå lösningar, om vilka det råder stor enighet bland världens stater, och förslaget kan således förmodas bli antaget av konferensen så småningom.

Detta gäller bl. a. bestämmelserna om territorialhavet och om genomfarten i internationella sund. Med hänsyn till det breda stöd som dessa bestämmelser har fått anses de av många komma att bli vägledande för staternas handlande, redan innan en ny havsrättskonvention formellt har kommit till stånd.

Även Sverige bör därför enligt min uppfattning beakta dessa bestämmelser vid utformningen av de regler som skall gälla för genomfarten i sunden utanför våra kuster. Om vi tillskapar regler som inte överensstämmer med ICNT, kan vi inte räkna med att de blir allmänt accepterade och respekterade av andra stater. Vi riskerar då internationella komplikationer i form av protester eller reservationer gentemot de svenska reglerna eller i form av

*Ändring av Sve-
riges sjöterritorium*

avsiktliga överträdelser av de bestämmelser vi utfärdar. Detta är en situation som vi har all anledning att försöka undvika.

Det är därför rimligt att vi försöker utforma en ordning som är förenlig med ICNT.

Jag vill i det här sammanhanget nämna ett annat område där Sverige har rättat in sig efter en åsikt som redan fått så många anhängare i konferensen att nationell lagstiftning accepteras av FN-staterna, trots att beslut ännu inte fattats i havsrättskonferensen. Den fråga jag tänker på och som jag själv har sysslat med en del är utflyttningen av de svenska fiskegränserna till mittlinjen mellan staterna eller, om man så vill, accepterandet av bestämmelsen om 200 nautiska mil. Det beslutet fattade vi i fullt samförstånd här i riksdagen.

Det kan kanske i dag på sätt och vis beklagas att man inte då, när detta fördes fram av framför allt fiskenäringsens organisationer, samtidigt aktualiserade frågan om en ekonomisk zon på samma sätt som man har gjort i många andra stater. Då hade en del av de frågor som Jan Bergqvist belyste i sitt anförande utan tvivel varit lösta. Frågan om ekonomisk zon kräver emellertid lång utredningstid, och det var angeläget att fiskegränserna blev utflyttade så snart som möjligt. Jag vill ändå peka på att när det gällde fiskegränserna handlade vi innan konferensen avslutats och innan några gemensamma beslut hade fattats.

Om vi i den nu aktuella frågan söker utforma en ordning som är förenlig med ICNT, så har vi så långt jag förstår att välja mellan två olika alternativ. Det ena alternativet innebär att vi medger främmande örlogsfartyg och militära flygplan fri transit genom och över hela vårt territorialhav i sunden, dvs. ända in på våra kuster. Vi skulle då i hela sunden få avstå från att kräva föranmälan av örlogsfartyg och begäran om överflygningstillstånd från militära flygplan. Detta alternativ skulle vara mycket oförmånligt för Sverige.

Det andra alternativet, som också detta är förenligt med ICNT, innebär att vi i samråd med Danmark ser till att det i sunden finns kvar en ränna av fritt hav, där främmande örlogsfartyg och militära flygplan kan passera. I gengäld kan vi då i de övriga delar av sunden som utgör svenskt territorialhav upprätthålla normala krav på föranmälan och överflygningstillstånd.

Det är detta andra alternativ som förordas i propositionen och som har lagts till grund för en överenskommelse mellan Sverige och Danmark. Utskottets majoritet har ju också anslutit sig till denna lösning.

Då den ensamme socialdemokratiska reservanten Jan Bergqvist här pekar på motiveringar som kom fram då vi tog beslutet om utflyttning, har han ju i sak rätt. Därom råder inget tvivel. Det kanske inte klart framgick av Jan Bergqvists anförande att dessa motiveringar fortfarande står kvar för den absolut största delen av den vattenyta som utflyttningen gällde.

I reservationen till utskottets betänkande förordar Jan Bergqvist en tredje lösning, innebärande att det svenska territorialhavet skall sträcka sig ut till mittlinjen i sunden och att det i den yttre delen av territorialhavet skall finnas en passagezon där vi avstår från att kräva föranmälan och överflygningstillstånd. En sådan lösning är emellertid inte förenlig med ICNT, och vi kan

därför inte räkna med att den skulle bli accepterad av andra stater, i varje fall inte om även Danmark utvidgar sitt territorialhav i sunden. Det är därför en lösning som inbjuder till sådana internationella komplikationer som vi bör söka undvika.

Det är visserligen sant att det – så länge Danmark tillämpar en territorialhavsbredd om tre nautiska mil – finns en ränna av fritt hav på den danska sidan av mittlinjen i sunden. Det förefaller dock inte helt rimligt att vi genom att hänvisa till detta skulle frånsäga oss vår del av ansvaret för den fria passagen i dessa viktiga farleder.

Även andra skäl talar för att det är klokt att redan nu införa den ordning som vi anser skall gälla i sunden på längre sikt. Vi måste räkna med att även Danmark, förr eller senare, kommer att utvidga sitt territorialhav, och det är bra för oss att redan dessförinnan ha gjort upp med danskarna om det system som då skall tillämpas i sunden. Danmark är ju intresserat av en uppgörelse i denna fråga, och Danmark har tagit initiativet till förhandlingar. Dessa förhandlingar har resulterat i en överenskommelse som enligt min mening är rimlig och balanserad och som också är helt förenlig med bestämmelserna i ICNT. Vi har alltså en stabil grund att stå på när vi vill hävda dessa regler gentemot tredje stater.

Som Jan Bergqvist var inne på fick vi dessa frågor mycket väl belysta i utskottet. Jag beklagar faktiskt att Jan Bergqvist inte i utskottet begärde att ytterligare personer skulle höras, gärna sådana som hade en kontroversiell åsikt i dessa frågor. Jag kan inte minnas att utrikesutskottet någon gång under den tid jag varit med där har förvägrat någon att komma till utskottet för att redogöra för en eller annan fråga. Jag beklagar därför att vi inte fick den möjligheten, ty det hade varit värdefullt att få även den sidan belyst som herr Bergqvist företräder.

En särskild fråga gäller miljöskyddsaspekten, som Jan Bergqvist ganska ingående har berört här. Det har påpekats att våra möjligheter att vidta miljöskyddande åtgärder är mindre på det fria havet än i vårt territorialhav. När det gäller de aktuella sunden skall man dock inte överdriva betydelsen härav. Det rör sig ju om relativt små områden, som enligt överenskommelsen med Danmark skall förvandlas till fritt hav. Det är fråga om områden, där det råder totalförbud mot oljeutsläpp och på vilka Helsingforskonventionen om Östersjöns marina miljö kommer att bli tillämplig, när denna inom kort väntas träda i kraft. I händelse av en sjöolycka finns det också vissa möjligheter för oss att ingripa i dessa områden, även om de ligger utanför vår territorialgräns. Samtidigt kan också erinras om att våra möjligheter att vidta miljöskyddande åtgärder inte heller inom territorialhavet är obegränsade. Bl. a. gäller snäva gränser för rätten att i miljöskyddande syfte utfärda regler om konstruktion, utrustning och bemanning av främmande fartyg som passerar igenom territorialhavet.

Allt detta gör att nackdelarna med att i sunden ha en ränna av fritt hav är tämligen begränsade från miljöskyddssynpunkt. Ändå rådde inom utskottet enighet om vikten av att regeringen ägnar miljöskyddsfrågorna fortsatt och noggrann uppmärksamhet, både inom vårt utvidgade territorialhav och

Tisdagen den
18 december 1979

Ändring av Sveriges sjöterritorium

utanför våra territorialgränser.

Fru talman! Passager i internationella sund är en principiellt och praktiskt viktig fråga för många stater. De regler härom som finns i ICNT utgör ett centralt och cumbärligt element i en ny havsrättskonvention. Det är därför viktigt att vi – vid fastställandet av den ordning som skall gälla i våra sund – inte handlar i strid med de internationella normer som håller på att vinna stadga på detta område.

Mot denna bakgrund framstår propositionens förslag, som har tillstyrkts av ett nästan enhälligt utskott, som väl underbyggt. Jag yrkar därför bifall till utskottets hemställan.

BIRGER ROSQVIST (s):

Fru talman! Jag har också undertecknat den motion som ligger till grund för Jan Bergqvists reservation och för det som han sagt här i debatten. Jag kan till fullo instämma i vad han här framfört.

Men jag vill komplettera med ytterligare några synpunkter på vilka följder som en inskränkning av territorialgränsen kan få. Det gäller våra möjligheter att beivra, förhindra och bekämpa oljeutsläpp och andra utsläpp i havet av s. k. farliga laster från fartyg vid haverier, grundkänningar osv. Vi måste alltså värna om miljön och skydda våra hav och stränder.

I december 1976 – alltså för tre år sedan – lade utrikesutskottet fram sitt betänkande nr 11 i anledning av en socialdemokratisk motion. Med anledning härav rekommenderade utskottet att territorialgränsen skulle utökas till 12 distansminuter eller 12 sjömil. I samband härmed konstaterade man i utrikesutskottet bl. a. att en gräns på 12 sjömil ut från kusten skulle säkerställa oinskränkt svensk jurisdiktion inom detta område. Man framhöll vidare: "Det kan också för svenska miljövärdintressen vara fördelaktigt att ha full kontroll över ett bredare territorialhav än hittills, särskilt med tanke på de oljeutsläpp som förekommer och riskerna för allt större tankfartygshaverier." Som Jan Bergqvist redan framhållit blev detta en av motiveringarna för regeringens förslag förra året om en utökning av territorialgränsen från 4 till 12 distansminuter.

Fru talman! Det går inte för svensk kustbevakning att beivra oljeutsläpp som sker på internationellt vatten. Med det förslag som utskottsmajoriteten här tillstyrker avhänder vi oss möjligheten att ingripa på en lång remsa hav nära inpå Skånes sydöstra kust, ett kraftigt trafikerat farvatten. Vi avhänder oss likaså möjligheten att ingripa utanför Skånes sydvästra kust och Falsterbonäset. Detsamma gäller västkusten i en smal remsa från Skålderviken ända upp mot Måseskär-Smögen. Dessa områden blir internationella vatten igen.

Då säger man kanske: Men det finns ju konventioner mot förorening av hav och mot oljeutsläpp. Ja, det är riktigt, men så länge konventioner inte har ratificerats gäller de inte på avsett vis. Den s. k. ingreppskonventionen, som skulle ge bl. a. svensk myndighet rätt att ingripa, saknar många underskrifter, och det från länder som har fartyg som rör sig utmed våra kuster med miljöfarliga laster, fartyg som i många fall anses undermåliga, fartyg som har

ansvarigt befäl som vi inte skulle anse behöriga, fartyg som i vissa fall ägs av redare som inte är så nogräknade. Den bekvämlighetsflaggade handelsflottan är stor, och skräckexempel saknas inte. Jag kan nämna att 1978 hade, enligt tillgänglig statistik, Panama, Cypern och Grekland 180 fartyg som förläste totalt. Ett av de länder som jag nämnde har en statistik över förlisningar där frekvensen är 100 gånger större än vad som gäller för svensk handelssjöfart. Jag kan också påminna om det exempel som gavs i somras, när ett fartyg på väg upp mot svensk hamn – Hallstavik vill jag minnas att det var – släppte ut olja på internationellt vatten i Östersjön. Händelsen fotograferades av vårt kustbevakningsflyg, men likväl kunde något åtal inte göras – det hade skett på internationellt vatten. Vi vet också att ingrepp på internationellt vatten är praktiskt omöjligt när det gäller vissa öststatsfartyg som på något sätt kommit i en situation som medför utsläpp – jag tänker på kollisioner och andra haverier – eller annars förorsakar vattenförorening.

Den möjlighet till ingripande mot miljöhot, som vi under en period haft inom tolvmilsgrensens i syd och väst, skall vi nu göra oss av med genom det förslag som regeringen har presenterat för riksdagen.

Utskottet har, tyvärr måste jag säga, ändrat sin uppfattning från december 1976 och från december 1978. Det beklagar jag.

Fru talman! Med detta vill jag instämma i det yrkande som Jan Bergqvist här tidigare anför, dvs. bifall till reservationen.

JAN BERGQVIST (s):

Fru talman! Georg Åberg beklagar att vi i utskottet inte fick tillfälle att även lyssna på en kritisk stämma. Han säger att såvitt han känner till har man aldrig någonsin avlagt ett önskemål om föredragningar som varit möjliga att genomföra. Men då får jag tyvärr upplysa Georg Åberg om att i detta fall fanns det t. o. m. ett yrkande i utrikesutskottet att en på området mycket kunnig kommandörkapten skulle höras. Det var en seriös begäran, en vädjan från motionärerna, och det gällde en person som tidigare haft förtroendet att av regeringen anlitas som expert i den svenska delegationen vid havsrättskonferensen. Jag noterar Georg Åbergs positiva inställning till detta och hoppas att vi i framtiden skall kunna bilda en majoritet i utskottet för att höra även kritiska röster.

När det gäller Georg Åbergs motivering för förslaget, märker man hur många tänjbara ord han använder i argumenteringen: Havsrättskonferensen *förmodas* komma till resultat *så småningom* Reglerna *kan väntas bli* Vi måste följa dem som *vägledande* redan innan de träder i kraft. Ja, men om det nu är regler som starkt strider mot svenska intressen och om ett antal länder med näbbar och klor kämpar emot de här reglerna, skall vi då falla undan för stormaktskraven och säga att vi redan nu ställer upp på deras krav, trots att vi egentligen inte tycker om det? Vore det inte rimligare att åtminstone vänta ett tag innan vi tar ställning till någonting sådant? På det här sättet förstör vi ju också för de mindre kuststater som verkligen hårt har kämpat emot de här reglerna. Det blir mycket svårare för dem inför fortsättningen i havsrättsförhandlingarna om Sverige nu byter fot.

Georg Åberg målade också upp en bild av hur det blir om vi inte redan nu anpassar oss. Då finns det risk för att stormakterna kommer att kränka våra sjögränser, och då finns det risk för att vi inte kommer att bli respekterade i en framtid. Men för det första är det opåkallat och för tidigt att dra sådana slutsatser. För det andra bortser man då helt och hållet från den europeiska säkerhets- och samarbetskonferensens slutdokument. Det dokumentet har undertecknats av alla i sammanhanget inblandade stater, och där sägs det att "de deltagande staterna betraktar varandras gränser och alla staters gränser i Europa som okränkbara och kommer därför nu och i framtiden att avhålla sig från att angripa dessa gränser". Vidare sägs: "De kommer således även att avhålla sig från varje krav på, eller handling för att bemäktiga sig en annan deltagande stats territorium eller del därav." Den sista meningen tillkom för att precisera, att medan man inte fick bemäktiga sig andras territorium så skulle det vara tillåtet att utvidga sitt territorialhav på det fria havets bekostnad. Vi skall lägga märke till att ESK:s slutdokument är underskrivet av 35 stater, medan det havsrättsdokument som man viftar med i propositionen bara är ett utkast och ett förhandlingsunderlag.

Tanken att stormakterna inte skulle respektera vår havsgräns blir ytterligare orimlig med tanke på att man nu förbereder en diskussion vid ESK:s uppföljningsmöte i Madrid nästa år av s. k. förtroendeskäpande åtgärder på det sjömilitära området, bl. a. föranmälan av marina manövrer. Att en stat, som skall delta i Madrid i detta politiska klimat, avsiktligt och systematiskt skulle gå in för att kränka en neutral stats havsgräns förefaller mig orimligt.

Sedan noterar jag att Georg Åberg trots sitt långa anförande inte svarade på de tre frågor som jag ställde. Jag ber därför att få upprepa dem.

Varför kan man inte pröva ett tillägg av 4 § i tillträdeskungörelsen?

Är Georg Åberg beredd att förorda en omprövning, om regeringens utgångspunkter visar sig vara felaktiga? Och slutligen:

Vilka nackdelar skulle egentligen uppstå, om vi väntar ett år innan vi tar definitiv ställning till regeringens förslag?

GEORG ÅBERG (fp):

Fru talman! Jag vill börja med att be Jan Bergqvist om ursäkt för att jag sade att han inte gjort något försök att få med någon person. Jan Bergqvist har rätt på den punkten – han har gjort ett försök. Jag var sjuk när det utskottssammanträdet hölls, och det hela gick mig förbi. Jag ber om ursäkt för att jag gjorde det uttalandet utan att ha undersökt saken.

Att Jan Bergqvist inte fick igenom sitt förslag om att få en person inbjuden till utskottet berodde på, efter vad jag har hört, att det skulle ha gått utanför det som är brukligt, dvs. att man vänder sig till de myndigheter som hållit på med en viss fråga. Inbjudna var en representant för försvarsdepartementet, en för försvarsstaben, två för utrikesdepartementet och en för justitiedepartementet. Dessutom deltog en folkrättsakunnig. Men Jan Bergqvist gjorde alltså ett försök att få med en person.

Jan Bergqvist säger att mitt anförande innehöll svepande formuleringar

och tånjbara ord – havsrättskonferensen "förmodar", osv. Ja, Jan Bergqvist, man kan inte använda bestämda ord så länge havsrättskonferensen inte resulterat i en pakettösning eller en allomfattande konvention. Därför måste man inskränka sig till att peka på de detaljer som är klara inom ICNT-ramen och som ligger där och väntar på den slutliga lösningen.

Jan Bergqvist säger att vi faller undan för stormaktskraven. Där måste jag erinra om vad jag tidigare sade när det gällde fisket. Jag deltog alltså i dessa konferenser i New York och såg hur det undan för undan gick mot ett accepterande av en utflyttning av fiskegränserna. T. o. m. Sovjet, som ju måste betraktas som en stormakt, gav upp gentemot de andra stormakterna, bytte fot och gick på samma linje som de stormakter som flyttat ut gränsen. Vi förstod då att det inte var stor idé att hålla på vår gamla linje, utan vi fick helt enkelt rätta oss efter förhållandena. Precis på samma sätt är det i detta sammanhang. Vi kan ha en åsikt, vi kan hävda den, och vi kan önska att den skall kunna fullföljas. Men när vi ser att vi inte kommer längre, så är det dumt att spjörna mot udden. Då är det bättre att vi för vårt eget land gör det bästa möjliga av den situation som uppstått.

Sedan gäller det Jan Bergqvists tre frågor. Han sade nästan litet spydigt att jag inte svarade på hans frågor. Jag beklagar att jag inte hann skriva ned dem, så pass snabbt som Jan Bergqvist ställde frågorna i slutet av sitt anförande. Men nu har han ställt dem om igen, och då skall jag försöka besvara dem.

Han frågade huruvida jag är beredd att vara med om att pröva ett tillägg till § 4. Jag är med om att pröva allting, men prövningen måste ske i belysning av hela situationen sådan den är. Det går inte att rycka ut en sådan sak, utan den måste ses i sitt stora sammanhang.

Jan Bergqvists andra fråga hann jag inte riktigt uppfatta den här gången heller, och jag får väl återkomma till den senare.

Han frågade vidare vad det är för nackdelar med att vi dröjer ytterligare ett år. Det är naturligtvis de nackdelar som jag pekade på när det gällde fiskegränsutflyttningen. Utvecklingen seglar förbi oss, och vi hinner inte ikapp den. Därmed förlorar vi en hel del. Jag måste i dag säga att jag är mycket glad för att riksdagen fattade beslutet om utflyttningen av fiskegränserna. Situationen på detta område hade i dag varit mycket svårare än den är om riksdagen inte hade fattat detta beslut vid den tidpunkt det skedde. Detsamma gäller det område som vi nu diskuterar.

JAN BERGQVIST (s):

Fru talman! Georg Åberg upplyste mig om att anledningen till att någon kritisk stämma inte hade hörts vid sidan av de sju experter som uttalade sig hos utrikesutskottet var att det skulle falla utanför ramen för vad man brukar göra. Genom att vända sig direkt till berörda myndigheter och departement hade man inte fått fram någon kritisk röst.

Men är det inte litet farligt om vi gör på det sättet? Enligt tidningsuppgifter har det i varje fall förekommit en rätt omfattande diskussion inom departementen, där olika meningsriktningar har brutits mot varandra. Men

Tisdagen den
18 december 1979

*Ändring av Sve-
riges sjöterritorium*

de som kommer till utskottet argumenterar bara för att utskottet skall tillstyrka den proposition som de själva har skrivit. De andra synpunkterna förs inte fram. Jag tycker inte heller att man kan begära att en sådan intern diskussion skall redovisas inför utskottet.

Men då är det utskottets sak att kompensera detta. Här förelåg ett yrkande om att vi skulle kalla en på området kunnig person, som hade litet andra synpunkter än de officiella. Jag noterar Georg Åbergs ursprungliga uttalande, att man bör lyssna på båda sidornas synpunkter i sådana här sammanhang. Därför hoppas jag att vi i fortsättningen skall kunna komma överens om att inte bara lyssna på tillstyrkande röster utan också höra vad andra kan ha att säga.

När det gäller diskussionen i övrigt säger Georg Åberg att vi nu måste se upp så att inte utvecklingen seglar förbi oss. Men det är ju *vi själva* som håller på att segla förbi utvecklingen. Vi har onödigt bråttom att ställa upp på ett förslag som är till nackdel både för Sverige och för en lång rad andra stater, som fortfarande kämpar för att få andra regler för genomfart. Det är felaktigt både från svenska utgångspunkter och internationellt sett med hänsyn till de mindre kuststaternas intressen.

Sedan säger Georg Åberg att han är beredd att pröva en ändring av 4 § i tillträdeskungörelsen i dess stora sammanhang. All right, det är utmärkt. Men det innebär då att Georg Åberg egentligen borde säga att vi väntar med beslutet nu, och så prövar vi denna ändring. Georg Åberg kunde ju faktiskt inte påvisa någon enda konkret nackdel som uppstår för Sveriges vidkommande om vi väntar tills vidare. Däremot går det att rada upp mängder av allvarliga problem som uppstår om vi ger oss in på regeringens förslag.

Man kan inte bortse från att det här gäller ett av världens livligast trafikerade sund. Där finns massor av bekvämlighetsfartyg och enorma risker. Vi har i dag inte det miljöskydd som vi borde ha. Då måste det vara felaktigt att i det här läget, där vi borde göra mera, starta med att försämra våra möjligheter.

Min fråga, som Georg Åberg inte uppfattade därför att jag talade litet för snabbt, gällde detta: Om nu regeringens utgångspunkter visar sig vara felaktiga, är Georg Åberg då beredd att förordna en omprövning av avtalet?

GEORG ÅBERG (fp):

Fru talman! Till Jan Bergqvist vill jag säga att det som utskottet har förordat innebär inte att vi seglar förbi utvecklingen. Jag har fullt förtroende för våra havsrättsjurister, som har sysslat med dessa frågor och följt dem hela tiden. Jag måste säga att jag anser att de har större möjligheter att bedöma dessa frågor än vad Jan Bergqvist har, även om jag har stort förtroende för honom och hans kunnande.

Det är förmodligen också denna synpunkt som har återspeglats i utskottets betänkande. Man bör lägga märke till att Jan Bergqvist är ensam reservant i hela den socialdemokratiska gruppen. Samtliga övriga ledamöter har ju ställt sig bakom utskottsmajoritetens yttrande. I det förhållandet märker jag ett

förtroende för havsrättsjuristernas agerande i frågan.

Jan Bergqvist sade att det inte innebär några nackdelar att vänta. I mitt huvudanförande pekade jag på en hel del sådana nackdelar som jag inte kan upprepa i detta replikskifte.

Slutligen vill jag svara på den fråga som jag först inte uppfattade. Om det fattas ett felaktigt beslut, Jan Bergqvist, är det helt naturligt att det skall omprövas framöver. Vi i riksdagen och i samhället i övrigt har i alla tider fått finna oss i att det kan fattas ett beslut som vid den tidpunkten synes vara riktigt men att det sedan händer saker och ting som gör att beslutet får omprövas. Jag finner det inte särskilt märkvärdigt om man har den inställningen också i den här frågan.

JAN BERGQVIST (s):

Fru talman! Sedan det inte blev möjligt att i utrikesutskottet höra havsrättsexperter, har jag på egen hand samtalat med en del sådana personer. Jag gör inte alls gällande att jag är speciellt kunnig på detta område, men så mycket har jag förstått att den gruppen av personer har rätt delade meningar. I varje fall har många av dem haft mycket svårt att förstå att det skulle vara särskilt bråttom eller särskilt angeläget att redan nu ta ett beslut.

Slutligen vill jag bara säga att när Georg Åberg förklarar sig fullt beredd att pröva om felaktiga beslut, så tycker jag att det bådär gott för den här frågan i fortsättningen.

Överläggningen var härmed avslutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av Jan Bergqvist, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

§ 10 Ökat stöd till befrielsekampen i Södra Afrika

Föredrogs utrikesutskottets betänkande 1979/80:17 med anledning av motion om ökat stöd till befrielsekampen i Södra Afrika.

I detta betänkande behandlades motionen 1978/79:590 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari såvitt nu var i fråga föreslagits

3. att riksdagen som sin mening gav regeringen till känna att nya regeringar i Rhodesia och Namibia där Patriotiska fronten resp. SWAPO inte var representerade inte borde erkännas,

4. att riksdagen som sin mening gav regeringen till känna att Sverige mera restriktivt tillämpade FN-sanktionerna mot Rhodesia så att dess olagliga regering hindrades att ha representanter i Sverige,

6. att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om en undersökning av svenska brott mot FN:s vapenembargo mot Sydafrika,

7. att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om en undersökning om värvning av legosoldater till Södra Afrika skedde i Sverige.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå yrkandena 3, 4, 6 och 7 i motionen 1978/79:590.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande av Gertrud Sigurdson, Sture Palm, Mats Hellström, Gunnar Ström, Jan Bergqvist, Axel Andersson och Maj-Lis Lööv (samtliga s).

OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Fru talman! Läget i Södra Afrika i allmänhet och i Zimbabwe-Rhodesia i synnerhet är ju högaktuellt. Vi kunde alla läsa i våra tidningar i morse att Patriotiska fronten, ZAPU och ZANU nu har undertecknat fredsöverenskommelsen vid Londonöverläggningarna. Det är ju positivt att man kommit fram till det resultatet, vilket naturligtvis i och för sig är ett stort framsteg för Patriotiska fronten. Patriotiska fronten har fått förhandla och blivit erkänd som förhandlingspart och har på ett avgörande sätt fått vara med och påverka den här frågan, som rör det egna landet.

Men i fredsavtalet finns också stora nackdelar. Avtalet innebär militärt sett för gerillaarmén stora nackdelar. Den blir enligt avtalet tvungen att retirera från positioner som den tidigare slagit sig fram till. I händelse av att avtalet inte går att uppfylla utan striderna blossar upp på nytt kommer gerillaarmén att befinna sig i ett sämre utgångsläge än det den hade tidigare. Man har också velat tvinga in gerillaarmén i s. k. uppsamlingsläger, vilket förhandlarna naturligtvis motsatt sig. Och det kan man mycket väl förstå. Det skulle mer eller mindre vara en självmordstaktik att på utpekade platser samla frontens styrkor, som där då skulle vara lätta att angripa och till stora delar slå ut. Vi vet att det rhodesiska flyget – eller kanske rättare sagt sydafrikanskt flyg – under årens lopp många gånger angripit gerillans baser. Att föra ihop gerillan till uppsamlingsläger skulle ge ännu bättre möjligheter till sådana flygangrepp.

Men i vilket fall som helst är avtalet underskrivet, och vi kan se fram emot fria val och mot en representation för Patriotiska fronten i en kommande regering, som ger den inflytande, insyn och makt i sitt eget land. Men säkra på det kan vi inte vara, och på den punkten kommer jag till det yrkande i vår motion som tillhör de delyrkanden som i dag behandlas. Vi har sedan lång tid tillbaka – det här är som bekant ingen ny fråga – yrkat att Sverige skall ställa sig bakom kravet på att Patriotiska fronten skall få bli representerad i regeringar i Zimbabwe-Rhodesia. Jag tycker att det är ett högaktuellt yrkande också i dag. Vad vi har begärt är att riksdagen skall ställa sig bakom det kravet och ge sin mening till känna i en sådan riktning.

Om det skulle bildas en regering i Zimbabwe-Rhodesia – jag uppehåller mig nu enbart vid det området, inte vid Namibia, eftersom Zimbabwefrågan är högaktuell – skall Sverige då inte erkänna denna regering utan att Patriotiska fronten är representerad. Jag tycker att det är ett billigt krav som

väl sammanfaller med de ståndpunkter som Sverige intagit under de senaste åren och som det också hänvisas till i utskottsbetänkandet. Jag tycker därför att det är litet märkligt att utrikesutskottet inte har kunnat ställa sig bakom detta yrkande. Alla säger ju att man vill att Patriotiska fronten skall vara med i en regering i Zimbabwe-Rhodesia. Det är alltså ett krav som står inför sitt fullbordande. Det vore då en mycket vettig och rimlig åtgärd att riksdagen uttalade sig för en sådan meningsyttring.

Jag noterar med tillfredsställelse att de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet avgivit ett särskilt yttrande i ärendet. Det hade varit ännu bättre om de hade avlämnat en reservation. Jag begriper inte heller när det gäller socialdemokraterna varför man inte skulle kunna ställa sig bakom vårt krav.

Om man inte ställer sig bakom ett så tydligt uttalat krav är det ju detsamma som att man lämnar vägen öppen för ett eventuellt erkännande av en regering där Patriotiska fronten inte är representerad. Har man däremot tagit ställning i den sakfrågan finns den risken inte längre kvar. Då kan man inte erkänna en regering där fronten inte är representerad. Det hade varit ännu mera glädjande om socialdemokraterna i utrikesutskottet hade intagit den ståndpunkten.

Jag tycker också att centerpartiet och folkpartiet mycket väl hade kunnat ställa sig bakom ett sådant krav, om de skall leva upp till de stolta deklARATIONER som de tidigare gjort i den här frågan.

Jag vill slutligen uppehålla mig något vid ett annat yrkande i vår motion som gäller vapenembargot. Vi har där krävt att den svenska regeringen borde ha en kontroll över de svenska företagens handel ochandel i fråga om tillförseln av vapen till Sydafrika. Utskottet avvisar kravet med hänvisning till att en sådan undersökning synes vara obehövlig och att det saknas belägg för att något av de svenska dotterföretagen i Sydafrika här skulle producera varor som betecknas som krigsmateriel.

Jag tycker att det är ett mycket naivt uttalande av utrikesutskottet. Frågan om vapenexporten till Sydafrika har, som också framhålls i utskottets betänkande, varit högaktuell ända sedan 1963 när vapenembargot utfärdades. Vi vet att vapen hela tiden har strömmat in till Sydafrika, enkannerligen franska och engelska, men också på olika vägar svenska vapen. Vi vet att stora svenska verkstadsföretag har dotterbolag i Sydafrika. Jag kan nämna de välkända koncernerna SKF, L M Ericsson, Atlas Copco m. fl.

Vi vet att det sydafrikanska parlamentet i våras antog en ny lag, ett slags förfogandelag som ålägger alla företag, även utländska dotterbolag i landet, att underställa sig den och tillverka de produkter som anses behövliga. Vi vet också att de företag som jag har räknat upp och flera andra har en produktion som är mycket viktig just för rustningsindustrin, dvs. de tillverkar komponenter, delar och t. o. m. färdiga element av krigsmateriel.

Vi vet vidare att svenska vapen har kommit till Sydafrika på andra vägar. Det vore högst motiverat att undersöka hur det har gått till. Jag tycker inte att det är en fråga som kan avfärdas så lättvindigt.

Det är sant att en utredning f. n. arbetar med den svenska vapenexporten i stort, och vi väntar på dess resultat. Men det hindrar inte att vi i detta fall, där Sverige har intagit en mycket restriktiv hållning som vi inom vpk har hälsat med stor tillfredsställelse, gör en särskild undersökning. En sådan är verkligen motiverad.

Jag vidhåller denna min uppfattning och beklagar att utrikesutskottet med så få ord har avfärdat våra krav. Jag är nämligen säker på att den nämnda vapenexportutredningen på nytt aktualiserar vapenexporten till Sydafrika.

Jag har inte berört övriga punkter i motionen, eftersom de kanske inte har så stor aktualitet. De två punkter som jag har berört har emellertid oerhört stor aktualitet.

Med detta, fru talman, yrkar jag bifall till vår motion nr 17.

MATS HELLSTRÖM (s):

Fru talman! De socialdemokratiska ledamöterna i utrikesutskottet har fogat ett särskilt yttrande till detta betänkande. Vi har gjort det av bl. a. det skälet att det är helt omöjligt för oss att tillstyrka det yrkande som vpk har framlagt. Jag tror att vpk-arna själva förstår att den svenska riksdagen av formella skäl inte kan anta den typen av uttalanden. Därför behöver jag inte spilla många ord på den saken.

Vi har i stället velat gå in på sakfrågan, nämligen det viktiga Zimbabwe-Rhodesiaproblemet. Hur skall Patriotiska fronten få praktisk möjlighet att delta i valrörelsen på lika villkor och därefter delta i valet på lika villkor? Det är den springande punkten. Här måste vi fråga oss om vi i Sverige kan göra något för att ge Patriotiska fronten bättre möjligheter till det. Frågan är högaktuell, eftersom Patriotiska fronten har talat om, att man i morgon kommer att skriva under en eld-upphör-överenskommelse i London. Därmed börjar processen fram mot valrörelsen.

Vad som gör frågan så viktig och som också gör att vi har lagt fram ett särskilt yttrande är att de utomordentligt hårda angreppen mot Patriotiska fronten snarast har intensifierats från såväl Sydafrika som den rhodesiska regimen. Sabotagen och försöken att förhindra och försvåra för fronten att delta i valrörelsen har ökat. Bara för några dagar sedan utfördes nya intensiva bombningar av rhodesiskt flyg mot Patriotiska frontens flyktingläger i Zambia och Moçambique med många döda – allt för att försvåra för Patriotiska fronten.

Vi kunde förra fredagen läsa i Dagens Nyheter hur nu helt öppet sydafrikansk militär med truckar och pansarbilar går in i Rhodesia söderifrån. Även tidigare har den sydafrikanska militärens närvaro varit utomordentligt väl känd, men man har brukat byta uniform vid gränsen.

Vi vet också att Sydafrika och andra krafter har satsat och satsar mycket stora penningssummor på Muzorewaregimen inför detta val. I en rad internationella massmedia som har hög trovärdighet har man nämnt uppgifter om kanske mer än 15 miljoner rand som redan skulle ha gått ut i stöd till Muzorewaregimen. Det är uppgifter som Sydafrika uppenbarligen

inte har funnit anledning att dementera.

Jag tror att vi måste se på den valprocess som vi har framför oss med stor oro för Patriotiska frontens möjligheter till ett likvärdigt deltagande. Många av de människor som är Zimbabwes invånare bor i dag i flyktingläger i Moçambique, Botswana och Zambia. Dessa människor har en rätt att komma hem och få rösta, men hur skall de kunna göra det? Det finns ju inemot 100 000 flyktingar i Moçambique. Det finns kanske mellan 25 000 och 50 000 flyktingar i Zambia och mellan 30 000 och 40 000 i Botswana. När det gäller Zambia och Moçambique är det alltså fråga om flyktingar som bor i flyktingläger som just har bombats. Dessa människor har en rättighet att komma hem till Zimbabwe och rösta i valen. Hur skall nu detta praktiskt kunna gå till?

Vi socialdemokrater menar att Sverige måste öka det bistånd till Patriotiska frontens civila verksamhet som vi har givit tidigare. Sverige måste verkligen ge Patriotiska fronten en praktisk möjlighet att delta i valet och stödja den demokratiska processen i Zimbabwe genom ökad hjälp till Patriotiska fronten, t. ex. så att dessa hundratusentals flyktingar kan få transport tillbaka till Zimbabwe och få någonstans att bo i Zimbabwe så att de kan stanna kvar och delta i valet. Annars sker valrörelsen och valprocessen ingalunda på likvärdiga villkor.

Socialdemokraterna har därför i beredningen för humanitärt bistånd förra veckan krävt att den svenska regeringen omedelbart ger ett ökat anslag till Patriotiska fronten så att den kan delta i den demokratiska processen. Det kravet ligger hos regeringen. Jag hoppas att regeringen mycket snabbt fattar beslut om det socialdemokratiska förslaget och att regeringens beslut blir positivt, så att Patriotiska fronten ändå kan få något ökad möjlighet att delta i valprocessen på lika villkor.

Liknande situationer kan i framtiden uppkomma i Namibia. Vi har tidigare från socialdemokratiskt håll berört denna fråga. Det var när Namibia syntes mer aktuellt, alltså innan Sydafrika igångsatte de senaste sabotagen mot valprocessen där. Den frågan skall vi återkomma till när och om en FN-procedur i Namibia blir aktuell.

Jag skall avsluta med att kommentera en annan sak, som i högsta grad berör Zimbabwe och där jag utgår från händelseutvecklingen de senaste dagarna. Såväl Storbritannien som Förenta staterna har nu ensidigt brutit FN-sanktionerna mot Rhodesia. Den svenska ståndpunkten är att det är viktigt att man respekterar FN:s beslutsmekanismer. Det är säkerhetsrådet som har satt i gång sanktionerna mot Rhodesia, och det måste vara säkerhetsrådet som avslutar sanktionerna mot Rhodesia. De afrikanska staternas grupp i FN har för några dagar sedan formellt protesterat mot det ensidiga brytandet av FN-sanktionerna mot Rhodesia. De afrikanska staterna säger i sin protest att det måste bli en process, där FN:s säkerhetsråd dras in, när sanktionerna skall avslutas. Det är viktigt att respekten för FN:s säkerhetsråd upprätthålls. Jag utgår från att också den svenska regeringen i lämpliga former påtalar sanktionsbrottet och väddar om respekt för FN:s säkerhetsråds beslutsprocedur.

OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Fru talman! Jag håller helt med Mats Hellström om den beskrivning som han har givit här av de risker som finns för att Patriotiska fronten i Zimbabwe skall utmanövreras i de kommande valen. Just de förhållanden som Mats Hellström beskrivit och som är välkända gör att risken för att Patriotiska fronten kan utmanövreras i de kommande valen blir stor. Och vi vet att det finns starka krafter i rörelse för att utmanövrera Patriotiska fronten. Det är det som är det viktiga i detta sammanhang.

Även det sista som Mats Hellström nämnde, att vi har fått ett ensidigt brytande av den tidigare blockaden, pekar i samma riktning, där de västliga stormakterna går ut och bryter blockaden. Och vem drar fördel av detta? Ja, inte är det Patriotiska fronten – det vet vi. Därför är det viktigt att vi slår fast att vi måste stödja Patriotiska frontens rättigheter, och det borde alltså vara möjligt att bifalla vårt yrkande, som går ut på att den svenska riksdagen bör kunna uttala att en regering i Zimbabwe-Rhodesia också skall innefatta representanter för Patriotiska fronten.

Jag skulle vilja säga till Mats Hellström: Att Mats Hellström inte kan ställa sig bakom ett sådant här krav måste väl på sikt innebära att socialdemokratin i framtiden kanske anser sig kunna erkänna en regering i Zimbabwe utan att Patriotiska fronten är representerad. Det måste bli den logiska slutsatsen av ställningstagandet.

Det går inte att skylla på formella kriterier och säga att det inte är möjligt att göra ett sådant här uttalande. Den svenska riksdagen kan väl uttala vilka åsikter den vill, utan att man för den skull behöver krypa bakom något slags formella ståndpunkter.

Det är det som är den viktiga frågan. Och gör man inte detta ställningstagande nu kan man alltså bli tvungen att senare erkänna en regering i Zimbabwe-Rhodesia där Patriotiska fronten inte finns representerad.

MATS HELLSTRÖM (s) replik:

Fru talman! Jag trodde det var uppenbart för vpk att man inte i den svenska riksdagen kan fatta beslut om vilka partier som, efter val som förhoppningsvis kommer till stånd, skall ingå i andra länders regeringar. Jag tror faktiskt inte att det är att visa praktisk solidaritet med den Patriotiska fronten, att ta upp den typen av låt mig säga omöjliga, formalistiska frågeställningar. Jag anser att vi gör saken den bästa tjänsten genom att så snabbt som möjligt lämna den debatt som Oswald Söderqvist tagit upp.

I stället kan Sverige, menar jag, visa praktisk solidaritet med Patriotiska fronten genom att den svenska regeringen omedelbart ger ett ökat bistånd till Patriotiska fronten, så att det praktiskt blir möjligt för Patriotiska fronten att delta i den valprocess som vi hoppas skall komma till stånd på likvärdiga villkor. Det är praktisk solidaritet, och det är vad socialdemokraterna har föreslagit.

OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Fru talman! Det är självklart. Mats Hellström, att vi inte skall sitta här och besluta om förhållandena i Zimbabwe. Mats Hellström skall inte försöka vända saken på det sättet.

Däremot står det naturligtvis det svenska parlamentet helt fritt att uttala meningar. Det finns inga formella hinder för sådant.

Försök alltså inte krypa bakom några uttalanden om att vi skall sitta här och besluta. Det har vi inte krävt. Vi har sagt att den svenska riksdagen bör uttala det här som sin mening, och det borde socialdemokratin också kunna ställa sig bakom.

Sedan är det naturligtvis bra att vi alla ställer upp och stöder Patriotiska fronten inför valet, och där har vi inga skilda ståndpunkter.

MATS HELLSTRÖM (s) replik:

Fru talman! Jag vill bara konstatera att vpk uppenbarligen är mera intresserat av att föra en formalistisk debatt om vilka partier som skall ingå i en framtida regering och av att svenska riksdagen skall göra uttalanden, som en riksdag inte kan göra, än av att diskutera det som i dag är de stora och avgörande frågorna: Hur skall Patriotiska fronten kunna arbeta i Zimbabwe-Rhodesia, när Sydafrika motarbetar Patriotiska fronten och slänger in fruktansvärda penningssummor till Muzorewaregimen, när de rhodesiska trupperna fortfarande för några dagar sedan bombade ut flyktingläger i Zambia och Moçambique och när hundratusentals flyktingar måste ges en möjlighet att återvända till Zambia för att kunna delta i valhandlingen?

Låt oss diskutera de frågorna – det är praktisk solidaritet.

Förste vice talmannen anmälde att Oswald Söderqvist anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

ALLAN HERNELIUS (m):

Fru talman! I mitt anförande tänker jag huvudsakligen ägna mig åt Rhodesia-Zimbabwe-frågan, men först vill jag säga några ord om vapenhandeln med Sydafrika.

Det är bekant att ett antal länder, trots FN:s förbud, har levererat vapen till Sydafrika. Den uppräknig som herr Söderqvist gjorde var inte helt tillfredsställande, i varje fall inte helt uttömmande. Det finns också enligt uppgifter stater från östblocket som har levererat vapen till Sydafrika. Sverige berörs inte av detta. Här har förbudet mot vapenleverans strikt iakttagits, både före och efter FN:s beslut. Och det finns inte några som helst belägg för att de svenska dotterbolagen i Sydafrika skulle leverera krigsmateriel till den sydafrikanska regeringen. Jag skall inte föregripa vapenexportutredningens betänkande, men så mycket kan jag säga som att de siffror som där har föredragits inte har givit oss något annat intryck.

Nu till frågan om Rhodesia-Zimbabwe: Det är onekligen, på den punkten är det ett nöje att instämma med herr Söderqvist, stor aktualitet som i dag präglar den frågan. Patriotiska fronten undertecknade under gårdagen

avtalet, och det föranleder mig att göra en kort historisk återblick.

Vid krigsslutet fanns det i Rhodesia 300 000 vita och 6 miljoner svarta invånare. De vita hade all bestämmanderätt. De engelska påtryckningarna för att få en ändring i detta förhållande ledde icke till något annat resultat än att Rhodesia 1965 bröt sig ur imperiet och förklarade sig oberoende av England. Därefter kallades också Rhodesia utbrytarstaten.

Olika diskussioner om en lösning på frågan föranledde på begäran av Storbritannien ett sanktionsbeslut i Förenta nationerna och föranledde också Sverige att först anta en tillfällig lag om sanktioner och sedan en mer permanent lag som gjordes tillämplig på Rhodesia. Åren gick, och förhandlingar på olika sätt mellan labourregeringen och Ian Smith gav inte resultat. Lika litet blev det något resultat som kunde anses tillfredsställande av det försök till intern lösning som i våras gjordes när *en* nationaliströrelse i Rhodesia under ledning av biskop Muzorewa anordnade val och därefter tillsatte en regering med svart dominans. Den regeringen led av den avgörande bristen att den icke inrymde representanter för Patriotiska fronten och andra företrädare för självständighetstanken.

Vid samväldeskonferensen i Lusaka, jag tror det var i augusti, uttalades emellertid vissa principer för en lösning av Rhodesia-frågan. Den brittiska delegationen under ledning av Margaret Thatcher accepterade dessa principer. Och omedelbart efter samväldeskonferensen inledde lord Carrington, Margaret Thatchers utrikesminister, det arbete och de förhandlingar i London som nu tycks ha lett till resultat. Förhandlingarna har varit mödosamma, långa och mycket dramatiska, och ända till slutet har det sett ut som om förhandlingarna skulle misslyckas. Från engelsk sida gick man så långt att man ansåg att man ensidigt måste göra något åt saken, och den 12 december meddelades parlamentet att England nu skulle sända en guvernör till Rhodesia-Zimbabwe som skulle överta all makt, att man ansåg sig ha möjligheter till detta och att man i samband därmed skulle upphäva en rad lagar som hade tillkommit vid utbrytningen.

Läget var då sådant att detta i parlamentet möttes med allmän entusiasm. Jag kan från Times, som tjänstgör som ett slags protokoll för det brittiska parlamentet, återge vad oppositionsledaren sade om överenskommelsen. Han uttalade att oppositionen välkomnade denna överenskommelse, som den hade sett fram emot i många år. Han sade också att många regeringar har arbetat hårt för detta men tidigare inte lyckats och att det nu var med lättnad och förtjusning som underhuset konstaterade att ett resultat hade uppnåtts. Resultatet hängde ändå litet i luften, men i går kom alltså meddelandet om att Patriotiska fronten också hade undertecknat avtalet.

Som grund för det arbete som guvernören har att utföra ligger nu ett författningsförslag. Det skall bli nya val. Och sedan skall regeringen tillkomma enligt denna nya författning, en regering som skall stödja sig på två kamrar. Den första kammaren skall ha 100 medlemmar, varav 20 % utses av den vita minoriteten och 70 % av medlemmarna i House of Assembly. Därmed avskaffas vetorätten för de vita.

Det finns en rad andra bestämmelser om övergångstider, den exekutiva

makten osv. I avvaktan på att allt detta blir genomfört har Rhodesia återgått till sin tidigare status som del av Her Majesty's Dominions, som del av det brittiska imperiet.

Så långt dagens rapporter.

Jag vill tillägga att vi säkert alla i denna kammare hälsar detta med tillfredsställelse – i varje fall flertalet av oss – därför att det ser ut att äntligen bli ett slut på de långa strider som ägt rum och som kostat mycket blod och varit förödande i många avseenden. De har vållat oro i frontstaterna, hindrat en naturlig utveckling och på allt sätt varit störande för det som eljest karakteriserat utvecklingen i Afrika.

Jag tror att vi har anledning att i det sammanhanget särskilt respektera vad den brittiska regeringen gjort, men vi har också anledning att respektera vad frontstaterna har bidragit med, inte minst Nyerere i Tanzania, som tycks ha varit en drivande kraft i frontstaternas uppmarsch kring överenskommelsen. Vi har också anledning att med glädje se att Patriotiska fronten nu anslutit sig till överenskommelsen.

Här har i debatten från Mats Hellströms sida pekats på vissa farhågor för att det skall ske ett misslyckande i det ena eller andra avseendet. Och man vet inte – han kan få rätt. Men allt tyder på att Patriotiska fronten bedömt saken så att man inte tror det, utan man har tagit den möjlighet som nu finns till samförstånd och enighet. Och jag tror det är föga idé att någon i den här kammaren uppträder som mer patriotisk front än Patriotiska fronten själv, uppträder som mer konungslig än konungen själv, som det brukar heta.

Herr Söderqvist vidhåller sitt yrkande att den svenska regeringen inte skall erkänna någon annan regering än en som Patriotiska fronten efter valet ingår i. Utrikesutskottet har för sin del tagit ställning till detta yrkande så till vida att utskottet säger att utgången av valen inte skall föregripas. Det är naturligtvis den enda riktiga ståndpunkten, i varje fall för de meningsriktningar som respekterar fria val – jag är inte säker på att herr Söderqvist gör det i alla sammanhang. Och detta är naturligtvis också anledningen till att yrkandet avstyrks av utskottet, liksom det nyss har avstyrkts av herr Hellström.

Några andra punkter har berörts. Herr Hellström berörde möjligheterna till svenskt stöd till masstransporter av Patriotiska frontens medlemmar eller närstående utanför landets gränser. På den punkten vill jag bara hänvisa till vad utskottet sagt, nämligen att utskottet finner det "viktigt att Sverige på olika sätt söker verka för att alla parter ges likvärdiga möjligheter att delta i valen". Den påverkan utskottet närmast har tänkt sig är att man i FN talar för detta. Någon sorts ekonomisk hjälp till folkomröstningar eller valförrättningar utanför Sveriges gränser har utskottet icke diskuterat. Det är väl rätt naturligt, eftersom ansvaret för valens rätta bedrivande nu ligger på den brittiska regeringen, och där skulle man säkerligen inte uppskatta någon sorts påverkan eller meningsyttringar från Sverige eller från andra regeringar som innebär att man lägger sig i denna valhandling.

Herr Hellström berörde också sanktionerna och deras fortsättande. Utskottet har icke behandlat den frågan – vi har icke haft anledning att göra

*Ökat stöd till
befrielsekampen
i Södra Afrika*

det. Den diskuteras för ögonblicket i FN. Eventuellt voterar det i generalförsamlingen redan i dag om ett förslag från de afrikanska staterna i detta sammanhang. För Sveriges vidkommande är bara att hänvisa till svensk lag. Och den svenska lagen säger att sanktioner, beslutade av FN:s säkerhetsråd, kan upphävas dels genom beslut i säkerhetsrådet, dels om sanktionerna förfaller. Med det sistnämnda menas enligt kommentarerna till lagen att sanktioner förfaller när en viktig del av bakgrunden för dessa försvinner. Huruvida detta sedan i det här sammanhanget skulle kunna tolkas så att sanktionerna kan anses förfallna i och med att förslagställaren, Storbritannien, dragit tillbaka sitt förslag vill jag inte uttala mig om. Ej heller vill jag uttala mig om huruvida bortfallet av England, Amerika och sannolikt även Förbundsrepubliken Tyskland i sammanhanget utgör en sådan anledning som var förutsedd i den svenska lagstiftningen – det är en annan fråga. Däremot kan det påpekas att den brittiska regeringen har låtit meddela att den i fortsättningen anser sanktioner mot Rhodesia såsom riktade mot Storbritannien.

Fru talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i betänkandet.

OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Fru talman! Jag vill göra en kort kommentar beträffande vapenembargot.

Självfallet gjorde jag inte någon fullständig uppräknin g av de stater som har sålt eller säljer vapen till Sydafrika – det var heller inte min avsikt. Många stater har gjort det, och jag håller inte alls för otroligt att också de båda stormaktsblocken i världen har varit inblandade. Den internationella vapenexporten är, som vi alla känner till, en mycket invecklad härva av affärer och transaktioner av olika slag.

Men faktum kvarstår, att det är den svenska vapenexporten, de svenska vapnen och de svenska företagens verksamhet i Sydafrika som vi bör intressera oss för. Och det är alldeles klart, framför allt mot bakgrund av den lag som antogs i det sydafrikanska parlamentet i våras, att de svenska dotterbolagen i Sydafrika mycket hårt har bundits till regimen. De kan alltså helt enkelt bli tvingade att tillverka komponenter som är oombärliga för Sydafrikas krigsmakt.

Det är mot den bakgrunden man kommer in på resonemanget om man inte kan ifrågasätta om detta är ett brott mot vapenembargot – det är dock svenska företag det rör sig om. Därför är kravet på en närmare undersökning av förhållandena motiverat. En sådan undersökning kan antagligen inte komma till stånd inom den stora vapenutredningens ram, för den skall ju arbeta med de stora och övergripande frågorna, och det som avses här är de sydafrikanska förhållandena och den roll de svenska företagen och de svenska vapnen spelar där.

Mot den här bakgrunden anser jag och mitt parti fortfarande att vårt yrkande är mycket relevant och mycket viktigt.

I likhet med Allan Hernelius hoppas naturligtvis också jag att utvecklingen i Rhodesia skall gå mot en fredlig lösning och att man skall få ett slut på

striderna. Det hoppas vi alla. Det kanske också blir så, och det vore ju i så fall bra, för då skulle vi inte längre behöva oroa oss. Men i dagens läge finns fortfarande de osäkra elementen kvar – vi har ju redan talat en hel del om detta – och vi vet inte hur det kommer att bli när verkningarna av dem visar sig.

Liksom utskottet i övrigt säger Allan Hernelius att vi inte kan föregripa valen i Zimbabwe. Han säger också att vi inte skall uppträda som större patrioter än Patriotiska fronten själv, osv. Det är den typ av svar och kommentarer som vi inom kommunistpartiet ofta får, när vi tar upp sådana här frågor. Jag vill förneka att vi ställer upp som patrioter mer än vad de förtryckta folken själva gör. Vi har våra kontakter med dem. De begär att vi skall ta upp deras frågor, och vi försöker driva deras frågor här i det svenska parlamentet – allt enligt dessa staters och personers önskemål. Det tycker vi inte är något fel. Vi ställer upp för deras sak, och det skäms vi inte för.

Jag återkommer till vad jag sade tidigare: Om man anser att Patriotiska fronten är en kraft som bör ha insyn och säte i en kommande regering i Zimbabwe, då bör man också kunna uttala detta som det svenska parlamentets mening.

MATS HELLSTRÖM (s) replik:

Fru talman! Allan Hernelius sade någonting som fick mig att begära replik. Han utvecklade en egendomlig logik när det gäller vårt stöd till Patriotiska fronten.

Om jag förstod Allan Hernelius rätt skall vi också fortsättningsvis kunna stöjda Patriotiska frontens civila arbete så länge det pågår ett krig. Men när det nu – glädjande nog – blir en eldupphöröverenskommelse och när en unik demokratisk process förhoppningsvis skall påbörjas, då skall vi inte längre kunna stödja Patriotiska fronten. Vi skall alltså inte stödja den i arbetet med denna demokratiska process, trots att de begärt detta av oss. Patriotiska fronten har ju begärt av oss att vi skall ge dem praktiska möjligheter att delta i valet. Vad det rent praktiskt handlar om är, som jag nämnde förut, hundratusentals flyktingar i Moçambique, i Botswana, i Zambia, vilka enligt överenskommelse har rätt att återvända hem och delta i valen men som bor i flyktingläger som just är utbombade. Hur skall dessa människor komma hem? Hur skall de få transportmedel, hur skall de få tält, hur skall de få mat så att de över huvud taget kan ta sig in i landet och där utöva sina lagliga rättigheter? Patriotiska fronten har begärt att vi skall hjälpa dem med detta. Om vi skulle avslå en sådan begäran, tror jag att Patriotiska fronten och andra rörelser i Afrika ser detta som en mycket egendomlig logik från en västerländsk demokrati som Sverige. Vi vill inte medverka till att ge dem möjligheter att praktiskt få delta likvärdigt i en demokratisk process.

Jag vill sluta med att uttrycka förhoppningen att den svenska regeringen till skillnad från Allan Hernelius kommer att bifalla den framställning som socialdemokraterna har gjort i beredningen för humanitärt bistånd.

*Ökat stöd till
befrielsekampen
i Södra Afrika.*

Tisdagen den
18 december 1979

*Ökat stöd till
befrielsekampen
i Södra Afrika*

ALLAN HERNELIUS (m) replik:

Fru talman! Jag vill bara erinra om att den hjälp som lämnats Patriotiska fronten liksom andra motståndsrörelser har varit humanitär. Det är en sak. Den hjälp som herr Hellström nu talar om är annorlunda. Det är en hjälp som skulle bidra till att genomföra valet i Rhodesia för just Patriotiska fronten bland de olika meningsriktningarna därstädes. Det finns kanske andra än Patriotiska fronten som vill ha en demokratisk utveckling i Zimbabwe. Vi har svårt att påta oss ansvaret och kostnaderna för detta. Jag vill erinra om de bekymmer vi har för att genomföra våra egna folkomröstningar.

MATS HELLSTRÖM (s) replik:

Fru talman! I Afrika kommer man naturligtvis att uppfatta vårt ställnings- tagande på det sätt jag nämnde, om regeringen – vilket jag hoppas att den inte gör – kommer att gå på den linje Allan Hernelius har redovisat. Vi kan naturligtvis inte agera så att de demokratiska nationernas stöd upphör när en demokratisk process skall inledas.

ALLAN HERNELIUS (m) replik:

Fru talman! Jag vill än en gång erinra om att ansvaret för valet i Zimbabwe-Rhodesia ligger hos den brittiska regeringen, som bekant en helt demokratisk regering.

STURE KORPÅS (c):

Fru talman! Diskussionen hittills har i första hand gällt den del av yrkandena i kommunistmotionen 1978/79:590 som berör frågan om Zimbabwe/Rhodesia. Det är kanske naturligt, eftersom utvecklingen där – som vi hoppas – nu har nått en vändpunkt.

Oswald Söderqvist tog inte upp den del av yrkandena i motionen som gäller Namibia, vilket också kan vara förklarligt med hänsyn till att så litet nu synes hända där. Men jag vill ändå ta upp den frågan, inte minst därför att de krafter som i Namibia fortfarande arbetar för en utveckling mot frihet lätt kan uppleva att de i dag är ointressanta. Det är därför väldigt viktigt att vi här i kammaren inte bibringar dem den uppfattningen. Jag kommer alltså helt kort att beröra Namibiafrågan utifrån yrkandena i motionen.

Utskottet understryker hur Sverige på olika sätt humanitärt har stött befrielseörelsen SWAPO. När det gäller frågan om valet har utgångspunkten för Sveriges del hela tiden varit – och det är vi helt överens om – att Namibias folk i samband med en kommande självständighet i allmänna val skall kunna välja sina egna företrädare. Vi förutsätter att SWAPO och övriga politiska krafter inom landet, som vi ännu inte har någon klar föreställning om, på lika villkor skall delta i dessa allmänna val. Det är utgången av dessa fria val som blir avgörande för vilken roll SWAPO skall spela i ledningen för ett självständigt och fritt Namibia. Jag vill här gärna framhålla att SWAPO uppenbarligen har ett brett stöd inom Namibia. Detta förhållande samt det förhållandet, att SWAPO tar ansvar för de flyktingar som i stora mängder och ofta under mycket svåra förhållanden tar sig ut ur landet, talar för att

SWAPO blir den ledande kraften i ett fritt Namibia närmast efter frigörelsen. Men det skall Namibias folk självt avgöra. Det skall alltså inte bestämmas här eller i andra huvudstäder utanför landets gränser. Trots den ganska kategoriska formuleringen i vpk-motionen gav Oswald Söderqvist, som jag uppfattade det, här uttryck för att han också hade denna uppfattning, vilket jag hälsar med glädje.

SWAPO och andra politiska organisationer måste ges likvärdiga möjligheter att delta i valen. Detta uttrycker utskottet mycket klart. Men jag måste säga att jag inte riktigt förstår socialdemokraternas särskilda yttrande här. Den dag Sydafrika upphör med sin ockupation torde Namibias folk ha bästa möjliga förutsättningar att forma sin egen framtid utan styrning utifrån. Jag tror att det är få koloniala folk som direkt efter en frigörelse förefaller ha så goda förutsättningar som just Namibias folk. Sverige har lovat att biträda vid FN-kontrollerade val. Det är också självklart att det stöd som nu utgår till befrielseorganisationen SWAPO också blir ett stöd till det fria Namibia under dess konsolidering.

Vi har tidigare haft anledning att hysa vissa förhoppningar om en lösning på Namibiaproblemen. Men det tragiska är nu att vi inte kan se något slut på den sydafrikanska ockupationen. Vi kan alltså inte känna den optimism som vi kanske vågar känna inför utvecklingen i Zimbabwe-Rhodesia. Men – och jag vill än en gång understryka det – därför är det angeläget att de krafter som arbetar verkligen känner att de har samma starka stöd som tidigare.

Till dess att vi får tillfälle att stödja ett fritt Namibia måste vi därför fortsätta att stötta de krafter som i dag arbetar för Namibias folks frihet. Ett fortsatt starkt stöd till SWAPO är då naturligt. SWAPO är den enda organiserade företrädare för Namibias folk som vi kan nå. Man behöver vårt stöd, inte bara när det gäller det humanitära arbetet inom Namibia utan också när det gäller att ta hand om de stora skaror av utblottade flyktingar som lämnat landet och som SWAPO tar ansvar för. Vårt stöd är också angeläget för att SWAPO skall kunna förbli en företrädare för en utveckling hän emot det fullt fria Namibia som vi vill se och inte för de krafter i annan riktning som också gärna ställt sig till förfogande i Afrika.

Fru talman! Med det sagda yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Fru talman! Jag måste säga att det är stor tur för de andra riksdagspartierna att vi i kommunistpartiet väcker motioner i utrikesfrågorna så att era representanter i utrikesutskottet får tillfälle att stiga upp och tala om hur duktiga, solidariska och bra ni är på det internationella området. Om vi inte skulle skriva våra motioner skulle väl sammanställningen av utrikesutskottets betänkanden för ett år knappast bli värd att binda in. Det skulle förmodligen räcka med några stenciler. Men det är ju bra att ni vädrar era solidariska synpunkter, att ni sluter upp och talar vackert när våra motioner behandlas. Att ni sedan samfällt strikt och prompt avslår kraven länder er dock till betydligt mindre heder.

Men jag hoppas efter alla vackra ord som sagts här av moderater och

socialdemokrater att ni i fortsättningen också visar solidaritet i praktisk handling och inte bara pratar. Det tror jag att Patriotiska fronten, SWAPO och andra befrielseströrelser i världen skulle uppfatta betydligt mycket mera positivt.

ALLAN HERNELIUS (m):

Fru talman! Jag vill bara tillägga att en samlad utgåva av vänsterpartiet kommunisternas motioner under årens lopp skulle bli en publikation som väl kunde förtjäna beteckningen "gamla skivbekanta".

OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Fru talman! Ja, men om vi inte skrev alla dessa motioner, Allan Hernelius, skulle det inte bli några debatter i utrikesfrågor i den svenska riksdagen. Då skulle moderaternas synpunkter komma att helt slå igenom, i all synnerhet i dagens läge.

ALLAN HERNELIUS (m):

Fru talman! Jag tror att herr Söderqvist överskattar sina och sitt partis insatser på det betänkligaste.

OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Fru talman! Det vore bra om Allan Hernelius ville tala litet tydligare, så att man kunde höra vad han säger. Det skulle skapa litet större klarhet i kammardebatterna. – Vi överskattar inte våra insatser, Allan Hernelius, men vi vet att dessa frågor inte skulle bli debatterade, om vi inte motionerade i dem. Det är ett faktum.

Överläggningen var härmed avslutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 590 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Oswald Söderqvist begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utrikesutskottets hemställan i betänkan-
de 17 röstar ja.

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motion 590 av Lars Werner m. fl. i
motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens
ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Oswald Söderqvist begärde
rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröst-
ning gav följande resultat:

Ja – 310

Nej – 17

Avstår – 1

§ 11 Samhällets tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonalen m. fl.

Nr 56

Tisdagen den
18 december 1979

Föredrogs socialutskottets betänkande 1979/80:16 med anledning av propositionen 1978/79:220 om samhällets tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonalen m. fl. jämte motioner.

*Samhällets tillsyn
över hälso- och
sjukvårdsperso-
nalen m. fl.*

I propositionen 1978/79:220 hade regeringen (socialdepartementet) föreslagit riksdagen att anta i propositionen framlagda förslag till

1. lag om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonalen m. fl.,
2. lag om ändring i sjukvårdslagen (1962:242),
3. lag om ändring i transplantationslagen (1975:190),
4. lag om ändring i lagen (1975:1057) med instruktion för justitieombudsmännen,
5. lag om ändring i förvaltningsprocesslagen (1971:291),
6. lag om ändring i lagen (1960:408) om behörighet att utöva läkaryrket,
7. lag om ändring i lagen (1963:251) om behörighet att utöva tandläkaryrket,
8. lag om ändring i lagen (1976:600) om offentlig anställning.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”I propositionen läggs fram flera förslag som syftar till att stärka patientens ställning i vården. Förslaget till lag om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonal m. fl. innehåller bestämmelser bl. a. om allmänna åligganden för personalen, om ansvar för fel och försummelser i vården och ordningen för ansvarets utkrävande samt om återkallelse av legitimation. Patienten ges en aktiv roll såväl i vården som i det disciplinära förfarandet.

I lagförslaget finns också regler om rätt för patienten att ta del av sina journaler inom den privata hälso- och sjukvården samt om förstöring av journalanteckningar. Det särskilda straffrättsliga ansvaret för hälso- och sjukvårdspersonalen begränsas.

Förslag läggs slutligen fram om inrättande av landstingskommunala s. k. förtroendenämnder med uppgift att främja kontakterna mellan patienter och personal samt att åt patienterna förmedla den hjälp som förhållandena påkallar.”

I detta sammanhang hade behandlats

dels en under allmänna motionstiden vid 1978/79 års riksmöte väckt motion

1978/79:1281 av Jörn Svensson m. fl. (vpk), vari hemställts att riksdagen hos regeringen begärde omorganisation av ansvarssystemet inom sjukvården enligt de riktlinjer som angetts i motionen,

dels de med anledning av propositionen väckta motionerna

1979/80:15 av Göran Karlsson m. fl. (s), vari föreslagits att riksdagen beslutade avslå förslaget om inrättande av obligatoriska förtroendenämnder,

*Samhällets tillsyn
över hälso- och
sjukvårdsperso-
nalen m. fl.*

1979/80:16 av förste vice talmannen Ingegerd Troedsson m. fl. (m, s och c),
och
1979/80:45 av Gunnar Biörck i Värmdö (m).

Utskottet hemställde

1. beträffande omorganisation av ansvarssystemet inom sjukvården att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1281.
2. beträffande anmälningsrätt för hälso- och sjukvårdspersonal att riksdagen skulle avslå motionen 1979/80:45 yrkandet 2.
3. beträffande besvär rätt för patienter att riksdagen skulle avslå motionen 1979/80:16.
4. beträffande besvär rätt för JO och JK att riksdagen med anledning av propositionen 1978/79:220 skulle anta 40 § förslaget till lag om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonalen m. fl. med den lydelse som utskottet föreslagit, innebärande bl. a. att när JO eller JK anförde besvär enligt lagen skulle talan mot ansvarsnämndens beslut väckas inom fyra veckor från det beslutet hade meddelats.
5. beträffande straffrättsligt ansvar att riksdagen skulle avslå motionen 1979/80:45 yrkandet 1.
6. beträffande förtroendenämnder att riksdagen skulle dels avslå det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i sjukvårdslagen (1962:242) (mom. 2) dels med anledning av propositionen och motionen 1979/80:15 anta vid betänkandet som bil. 2 fogat förslag till lag om förtroendenämnder, inom hälso- och sjukvården.
7. att riksdagen skulle anta de genom propositionen framlagda lagförslagen i den mån de inte omfattades av utskottets hemställan under 4 och 6.

Till betänkandet hade fogats särskilda yttranden *beträffande besvär rätt för patienter av*

1. Karl Leuchovius (m), Rune Gustavsson (c), Blenda Littmarck (m), Anita Bråkenhielm (m), Karin Israelsson (c), och Sigvard Persson (c).
2. Anna-Greta Skantz (s).

JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Rättsförhållandena för patienter inom vårdsektorn tillhör de samhällsområden som allvarligt försumrats.

Vårdsektorn har präglats av en hierarkisk och odemokratisk organisation och anda. Den har varit en sluten värld. I denna slutna värld har patienterna lika väl som stora delar av den lägre personalen omyndigförklarats. I särskilt hög grad har patienterna saknat rättigheter. Vissa delar av vårdsektorn har utgjort och utgör alltjämt grova skamfläckar. Dit hör större delen av den psykiatriska vården och delar av omsorgsvården.

Den medicinska psykiatrin är ansvarig för en abnorm mängd tvångsömhändertaganden. Av dessa är grovt räknat 90 % oberättigade, obehövliga och ur behandlingssynpunkt destruktiva. Och den som har läst de hundra sidorna polisprotokoll från det gotländska Klintehemmet för utvecklings-

störda barn är benägen att ge upp det mesta av sina humanitära illusioner inför de vedervärdigheter som där rullades upp.

Mellan patienter och lägre personal finns allmänt sett ingen grundläggande motsättning. Tvärtom finns mycket av grundläggande gemenskap. Vårdpersonalens strid för bättre arbetsvillkor och demokratiska rättigheter på jobbet hänger nära samman med patienternas kamp för rimliga rättsförhållanden. Båda strävandena stöder och betingar varandra. Patienternas verkliga motparter är själva den hierarkiska och auktoritära vårdsynen, de inom läkarkåren ofta starka kärlojaliteterna och den mäktiga sjukvårdsadministrationen. Det är ingen slump, när anmälningar från patienter rörande missförhållanden vanligen riktar sig mot just dessa överstrukturer, som i alla tider omyndigförklarat patienterna.

De dåliga rättsförhållandena har konserverats av den medicinalväsendets ansvarsnämnd som hittills existerat. Denna nämnd har dominerats av utpräglade kårintressen och av vårdadministrationen.

Talerätt och handläggning har varit inskränkta och formalistiska, vilket allvarligt skadat de rättssökandes sak. Någon egentlig strävan från nämnden att uppnå rättelse av fel har heller icke funnits. Det är ingen tillfällighet när 97 % av anmälningarna över huvud inte lett till någonting. Det måste gå så när en ansvarig alltid skall dömas av sina kolleger och när motparten saknar alla möjligheter att föra sin sak i reguljär mening.

En grundlig reform, som gjort rent hus med föräldrade synsätt och rättsförhållanden, hade varit motiverad. Varken medicinalansvarskommittén, regeringen eller socialutskottet har tillgodosett dessa behov. Berget har tvärtom fött en råtta.

I en motion under allmänna motionstiden har vpk krävt en nyorganisation från grunden av förfarandet i ansvarsärenden.

Vi menar att hela ordningen med en traditionell administrativ nämnd bör bort. I stället bör man ha en reguljär domstol, där parterna kan framträda på lika villkor. Domstolen bör ta sikte på en juridisk bedömning, och dess majoritet bör bestå av jurister som är helt oberoende av vårdapparaten. Att utdöma ansvar är en rättslig fråga. Det kan inte överlämnas till organ, där den ena partens intresse är i majoritet och där patienterna inte har någon representation alls.

Ansvarsärendena inom vårdsektorn består till 70 % av icke-medicinska ärenden. Och i de övriga har en oberoende domstol alla möjligheter att höra medicinsk sakkunskap om så behövs – och detta om nödvändigt under sanningsförsäkran.

Vi föreslår därför en domstol med fem ledamöter, en juristmajoritet på tre plus en representant för vardera personal- och patientintresset. En offentlig tjänst som patientombudsman bör tillsättas. Patientombudsmannen skall på patients eller anhörigs önskan kunna vara ombud inför domstolen. Förhandlingarna skall vara öppna, parterna likvärdiga och allt relevant material tillgängligt för dem och domstolen. Öppenhet, likvärdighet och själva domstolens självständighet – det är de principer som enligt vår mening måste gälla.

*Samhällets tillsyn
över hälso- och
sjukvårdsperso-
nalen m. fl.*

Men sådana principer föresvävar tyvärr inte riksdagens socialutskott. Dess förslag innebär ett kvardröjande i föräldrade rättsliga former och i odemokratiskt tänkande.

Socialutskottets förslag är dåligt på en rad punkter. Utskottets motive-
ringar är också logiskt och rättsligt i vissa fall rent häpnadsväckande. När jag
först läste betänkandet fick jag tidvis intrycket att utskottet i vissa fall
närmast drev med läsaren, men vid närmare granskning kan inte heller denna
förmildrande omständighet vidhållas.

Socialutskottet och regeringen föreslår en ny ansvarsnämnd. Dess
sammansättning innebär att personalintressena skall få föreslå tre av nio
ledamöter och sjukvårdsförvaltningen en. Patienterna skall inte få en enda.
De övriga fem kan väntas bli medicinare och förvaltningsfolk, troligen från
socialstyrelsen. De skall som bekant utses av regeringen.

Om detta påstår utskottet att det ligger väl i linje med intresset att bättre
tillvarata patienternas rätt. Jag frågar: Hur kan man tillvarata patienternas
rätt genom att inte ens bereda dem plats i ett organ, där deras motparter är så
rikligt representerade? Detta är ju alltså en partsdomstol, där man
uteslutit den ena parten.

Utskottet säger sedan i en underbar kullerbytta att patientorganisationer-
nas önskemål skall beaktas i all rimlig utsträckning. Först vill man inte släppa
in patientrepresentanter. Sedan säger man att deras önskemål om represen-
tation skall beaktas i all rimlig utsträckning. Vad är f. ö. rimlig utsträckning?
Är det att patienterna möjligen kan tänkas få en representant, medan
motparten skall vara garanterad flera? Sällan läser man fraser med en så
huvudlös tankelinje.

Sedan vill utskottet inte gå med på muntlig förhandling inför nämnden som
en normal procedur, såsom vpk vill ha det med vår föreslagna domstol. Enligt
utskottet skall nämnden själv avgöra om muntlig förhandling skall få
förekomma.

Jag tycker att detta är rätt fantastiskt. Än mer fantastiskt är det när
utskottet påstår att patientintresset nog inte bättre tillvaratas om man får
muntlig förhandling.

I den delen är det faktiskt ett totalt obegripligt yttrande. Vi måste ju fråga
oss: Vad kännetecknar en reguljär muntlig domstolsförhandling? Jo, man
har där alltid lika rätt gentemot motparten. Man kan alltid bemöta
påståenden och yrkanden. Då frågar jag socialutskottets talesman: Om man
får sin rätt att bemöta inskränkt, hur kan detta leda till lika bra rättsställning
som om rätten till bemötande är normal och likvärdig? Och omvänt: Om jag
görs likvärdig i min rätt att bemöta motparten, hur kan det undgå att
förbättra min rättsställning? Såsom utskottet skriver framstår det som
likgiltigt om patienten i full utsträckning har möjlighet att bemöta eller
endast i begränsad mån har möjlighet att bemöta. Om man alltså tar ifrån mig
en del av min rätt, om man från att jag varit jämlik med min motpart försätter
mig i ett underläge – det är enligt utskottet betydelselöst. Jag frågar: Hur kan
man egentligen skriva någonting sådant? Om man nu tycker det, så är det ju
klokare att inte säga det.

Ännu värre blir det när man skall behandla patientens rätt att få allt relevant material tillgängligt i målet. Då vill utskottet fortfarande hindra ena parten att få full tillgång till material som motparten har full tillgång till. Man hänvisar till ett yttrande i propositionen. Där står att om delar av materialet är sekretessbelagda skall nämnden upplysa patienten om innehållet däri, i den mån detta behövs för att han skall kunna tillvarata sin rätt, och om det kan ske utan allvarlig skada för det intresse som föranlett vägran att lämna ut materialet. Detta är ju häpnadsväckande.

Dels skall man kunna vägra mig tillgång till handlingar i målet, om jag är patient, dels skall en nämnd, dominerad av intressenter som har intresseanknytning till min motpart, bestämma i vilken form jag skall upplysas om innehållet i material som är relevant för målet. Denna nämnd skall t. o. m. få bestämma om det är i mitt intresse att material görs tillgängligt. Jag skall inte själv få avgöra vad som är i mitt intresse att åberopa, utan nämnden skall avgöra vad som är i mitt intresse att åberopa. Och detta har alltså socialutskottet mage att kalla för en ordning, väl ägnad att tillgodose patientens behov och intressen. Det är ju faktiskt att ställa alla begrepp på huvudet.

Sedan blir det smått komiskt när utskottet i annat sammanhang hänvisar till sekretesslagen. Det kan ju nämligen inträffa att en sällsynt energisk patient startar en särskild process för att få det sekretessbelagda materialet utlämnat. Då uppstår närmast rena karusellen. Då skall man först invänta en process innan man kan föra huvudärendet vidare. Man frågar sig: Varför inte då ge tillgång till materialet i full utsträckning redan från början?

Så kommer vi till ytterligare en bedrövlig punkt i utskottets bedrövliga motiveringar. Det gäller vad slags talan som skall kunna föras.

Här vill utskottet inte medge att en part skall kunna föra talan om felbehandling. Talan skall endast kunna föras om huruvida någon är förfallen till disciplinbrott eller ej. Det är just detta som bidrar till att försvåra patientens ställning och möjligheter att söka sin rätt.

Enligt vpk:s förslag skall man kunna föra talan allmänt. Det är ju ofta så i praktiken att mål som här är i fråga utgör en blandning av olika omständigheter. I en del fall är det nödvändigt att ta in rent medicinska omständigheter. I andra fall är det så, att man inte kan fastställa någon direkt personlig ansvarig och alltså inte kan utdöma något disciplinstraff. Felet kan helt enkelt bottna i själva organisationen eller i ett misstag som rent mänskligt kan vara förklarligt. I sådana fall måste det föreligga vad man kallar ett principalansvar, ett kollektivt ansvar från sjukvårdsapparaten för det begångna felet, även om man inte tycker att det är skäligt att någon speciell person skall lida för det. Men patienten måste alltså kunna få sin rätt, oavsett om någon enskild kan utpekas och göras ansvarig. Det sistnämnda är ju ofta inte alls huvudsaken.

I ett förfarande i en reguljär domstol råder fri talerätt. Alla omständigheter som kan tänkas bli relevanta för bedömningen kan tas fram. Men i utskottets ordning skall man göra begränsningar i talerätten på ett sätt som, vad jag kan förstå, endast kan försvåra och skada patienternas intressen.

Slutligen har vi då frågan om en särskild patientombudsman. Inte heller detta vill utskottet höra talas om. Vår nuvarande konsumentombudsman har i olika sammanhang påtalat behovet av en särskild patientombudsman. Han har t. o. m. själv offentligt förklarat sig beredd att ta på sig uppgiften att företräda patienterna intill dess en sådan särskild patientombudsman kan utses. Detta erbjudande bekymrar inte utskottet. Utskottet har en annan idé. Det skall tillsättas lokala förtroendenämnder. Det kan vara en viss nytta med sådana – det vill jag inte bestrida. Men man måste reagera när utskottet sätter upp dessa nämnder som någon sorts ersättning för en patientombudsman.

Med de lokala förtroendenämnderna skall det förhålla sig på följande sätt. Sjukvårdshuvudmännen skall inrätta sådana. Dessa nämnder sägs skola bidra till ökat förtroende mellan vårdapparaten och patienterna. Utskottet säger t. o. m. att sådana nämnder är bättre än lokala patientombudsmän.

Här ställs vi åter inför ett stort mysterium, när vi läser utskottets betänkande. Om jag är patient, om jag är med i en patientorganisation, om denna organisation har en lokal patientombudsman – hur kan mitt intresse då tillgodoses sämre av denne ombudsman än av en lokal nämnd, som är organiserad och utsedd av min motpart? Om vi skulle tillämpa samma resonemang i arbetslivet, då skulle alltså fackföreningarna avstå från sina lokala ombudsmän och förlita sig på att dessa ombudsmäns uppgift bättre skulle skötas av en förtroendenämnd som arbetsgivaren hade utsett och organiserat.

Man frågar sig: Hur kan ett utskott komma med något så befängt?

Fru talman! Detta må räcka. Det må räcka för att visa med vilket slags logik och i vilka intressens anda socialutskottet i det här ärendet i varje fall har arbetat.

Patienträtten - de underlägsnas och felbehandlades krav på likvärdighet, på öppna procedurer, på rätt att föra talan efter lika regler, på rätt att få saken avgjord av en rättsligt kompetent och oberoende instans – den strävan har f. n. inget större stöd i riksdagens socialutskott. Det kan man konstatera.

Det var bra att få veta det. Då kan den verkliga striden börja. Fr. o. m. nästa år kan riksdagen förvänta sig att både patientorganisationerna och vpk skärper striden. Det kommer förslag om djupgående reformer av de dåliga rättsförhållandena för vårdsektorns patienter, vilka socialutskottet och regeringen här, så långt de har kunnat, har strävat att konservera och rädda undan en verklig reformering.

Fru talman! Jag yrkar bifall till vpk:s motion.

ANITA BRÅKENHJELM (m):

Fru talman! Det får betraktas som positivt och ägnat att öka allmänhetens förtroende för medicinalväsendets ansvarsnämnd att den nu blir en från tillsynsmyndigheten – socialstyrelsen – fristående instans. Den enskilde medborgaren – i sitt förhållande till sjukvården oftast kallad "patienten" – får möjlighet att uppträda som part i mål inför nämnden och får utökade möjligheter att ta del av utredningsmaterial och sina egna sjukhusjournaler.

Dessutom är det tillfredsställande att ansvaret nu utvidgas till att gälla alla dem som arbetar i vården. Detta innebär en betoning av det vårdansvar alla i sjukvården verksamma personalkategorier har och ett understrykande av den betydelse lagarbetet fått inom sjukvården.

Trots att vissa straffbestämmelser nu försvinner, kvarstår för de sjukvårdsanställda ett vidare straff- och disciplinansvar än för övriga samhällsfunktionärer i medborgarnas tjänst. Förhållandena inom sjukvården är dock speciella, och den enskilde hjälptagaren kanske många gånger känner sig särskilt utsatt – av naturliga skäl: det gäller ju liv och hälsa. Därför kan det anses befogat att det i den nya lagen bl. a. föreskrivs att de anställda skall behandla sina klienter med omtanke och respekt och att behandlingen skall ske i samråd med patienten. Dock kan invändas att arbetarna i sjukvården troligen redan genom sin utbildning och inriktning från början är mera inställda på ett sådant beteende än många andra offentliganställda. Det måste då vara en lockande tanke att införa motsvarande bestämmelse även på andra områden, där enskilda människor kommer i kontakt med myndigheter av olika slag.

Utskottet har förutsatt att den nu från justitiedepartementet aviserade utredningen om offentliganställdas straff- och disciplinansvar skall ta upp det förhållande, som berörs i motionen 1979/80:45 av Gunnar Biörck i Värmdö, yrkande 2, som försätter personalen i ett visst underläge. Den anställde har nämligen inte möjligheter att själv anhängiggöra ett ärende i ansvarsnämnden, t. ex. för att genom ett friande utslag bli rentvådd från en obefogad anklagelse. Jag finner det intressant och viktigt att det undersöks i vilken utsträckning en sådan ordning kan göras möjlig.

I ett särskilt yttrande har utskottets moderater och centerpartister funnit det angeläget att förutsätta att utredningen också ser över en annan, i den nya lagen införd, bestämmelse, som särställer sjukvårdspersonal i förhållande till andra offentliganställda och som tagits upp i trepartimotionen 1979/80:16.

Patienten-anmälaren får nu också rätt att överklaga ansvarsnämndens beslut i högre instans. Naturligtvis är det ur allmän rättssäkerhetssynpunkt tilltalande att den enskilde får vidgade möjligheter att hävda sig gentemot samhället. Införandet av överklaganderätt för anmälaren har dock oroat personalorganisationerna och är ägnat att diskuteras, av den anledningen att de ärenden som kommer att tas upp i nämnden är rena disciplinärenden. Sedan den allmänna patientförsäkringen nu tillgodoser patienters berättigade krav på gottgörelse för skada eller men, t. ex. genom felbehandling, har intresset bortfallit för att i ansvarsnämnden få fastslaget att någon felat, enbart för att därigenom få möjlighet till skadestånd. Ren fastställsetalan vad gäller medicinsk felbehandling kommer enligt utskottets mening inte att tillåtas i nämnden. Kvar står alltså rena disciplinärenden – huruvida försummelse skett eller behandlingen varit sådan att disciplinpåföljd kan bli aktuell för den anklagade.

Den som anmäler i ett ärende har alltså personligen inte något att vinna på ett överklagande. Det enda som kan ske är att en disciplinpåföljd skärps eller tillkommer för den anklagade. Medicinalansvarskommitténs majoritet ansåg

*Samhällets tillsyn
över hälso- och
sjukvårdspersonalen m. fl.*

Tisdagen den
18 december 1979

*Samhällets tillsyn
över hälso- och
sjukvårdsperso-
nalen m. fl.*

också att det allmännas rättsintresse här blir tillgodosett genom den överklaganderätt som tillkommer socialstyrelsen, JO och JK. Om dessa ej ansett överklagande befogat och den enskilde anmälaren ändå går till högre instans, kan detta givetvis medföra långvarig ovisshet, oro och svåra påfrestningar för den anklagade, eftersom den tid processen tar förlängs avsevärt.

Vi har i utskottet accepterat överklaganderätten. Kammarrätten har ju möjlighet att avvisa överflödigt utredning, och utskottet har uttalat att man förutsätter att denna särbehandling av sjukvårdspersonalen omprövas om den visar sig leda till oacceptabla förhållanden för dem som arbetar i vården.

Vi har dock, fru talman, i vårt särskilda yttrande velat förutsätta att den nu aviserade utredningen om de offentliganställdas straff- och disciplinansvar också uppmärksammar denna särbehandling av sjukvårdens anställda.

Fru talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

GABRIEL ROMANUS (fp):

Fru talman! Den proposition som vi nu behandlar lades fram i våras av sjukvårdsministern Hedda Lindahl och av folkpartiregeringen. I stort sett tillstyrks propositionen av utskottet, som är enhälligt. På en punkt föreslår utskottet en ändring i förhållande till propositionen. Vi vill att den lagbestämmelse om förtroendenämnder i landstingen som i propositionen föreslås ingå i sjukvårdslagen skall finnas i en särskild lag med tidsbegränsad giltighet till fem år. Därefter skall man värdera erfarenheterna och ta ställning till om vi skall ha en sådan lagbestämmelse i fortsättningen. Det är en ändring i förhållande till propositionen som det har varit lätt för oss att acceptera.

Det föreliggande förslaget innebär rent allmänt att patienternas ställning stärks. Dels får ansvarsnämnden, som Anita Bråkenhielm nämnde, en självständig ställning i förhållande till socialstyrelsen, dels får patienten partsställning i nämnden, vilket är ovanligt med tanke på att det här rör sig om disciplinärenden. Domslutet anger ju bara om någon ur sjukvårdspersonalen har begått ett fel eller inte. I konsekvens därmed får också patienten möjlighet att överklaga, om han eller hon inte är nöjd med beslutet. Vidare ökas möjligheterna till muntliga förhandlingar och till att få del av tillgängligt material i nämnden. Slutligen föreslås inrättande av de förtroendenämnder som jag talade om.

Det påpekas också att förtroendenämnderna, som alltså skall vara lekmannaorgan inom landstingen, till sin hjälp kan få befattningshavare med ungefär den funktion som patientombudsmännen nu har på en del håll, dvs. som verkställande ledamöter eller tjänstemän inom förtroendenämnden. Både inom utskottet och i propositionen framhålls att ett sådant förtroendemannorgan kan ge ökad tyngd åt de förslag som kommer från en tjänsteman. Det ger organet en starkare ställning i förhållande till övriga instanser inom landstinget.

Jag vill alltså betona att innebörden i detta förslag är att förstärka

patientens ställning, och det sker på en rad olika sätt. Genom de lokala förtroendenämnderna ökas naturligtvis också möjligheterna att på ett tidigare stadium reda upp motsättningar mellan patienter och personal samt mellan patienter och sjukvården i stort. Det gör att man kanske inte behöver gå vidare till ansvarsnämnden.

Erfarenheterna på de håll där man har haft försök med lokala patientombudsmän, informationssekreterare eller liknande har varit mycket goda. Vi vet att många av de bekymmer som uppstår och de klagomål som framförs bottnar i dålig information och missförstånd. Det är sådant som man kan reda upp, om det finns ett instrument på det lokala planet.

När man lyssnar på Jörn Svensson, får man onekligen en något annan bild av detta förslag än den som jag har tecknat här. Om man inte hade tagit del av förslaget, skulle man närmast tro att det föreslås fruktansvärda försämringar och övergrepp mot patienterna. Men så är ju inte fallet, utan det är i förhållande till dagens läge genomgående fråga om att stärka patienternas ställning. Jag är litet förvånad över att Jörn Svensson inte kunde erkänna detta, även om förslaget inte är utformat på det sätt som vpk önskar.

Jörn Svensson sade i förbigående att förtroendenämnderna kanske kunde vara till viss nytta. Såvitt jag kunde uppfatta var det det enda positiva omdöme om förslaget som över huvud taget fanns med i hans anförande. Det förvånar mig. Förslaget innebär på många punkter klara förbättringar. Tycker man inte att förslaget går tillräckligt långt, kunde man ju säga att vi får se vilka effekter förslaget får, dra nytta av den erfarenheten och kanske gå vidare med ytterligare steg för att stärka patienternas ställning.

Jag skall ta upp några av de saker som Jörn Svensson var inne på. Han talade först om nämndens sammansättning och sade att det inte blir några företrädare för patienterna. Ja, det är inte så lätt att veta vad som skall avses med företrädare för patienterna. Det finns inga organisationer som på ett representativt sätt företräder patienterna inom akutsjukvården, som det framför allt handlar om.

I förslaget talas det om ett antal representanter som skall företräda allmänintresset. De har hittills i viss utsträckning utgjorts av riksdagsledamöter. Den metod som man ofta tar till när man vill ha företrädare för allmänheten är att man väljer politiska förtroendemän, som är valda av allmänheten. Här finns inte någon lätt definierad kategori som kan utse företrädare. Alla människor är ju patienter någon gång – de flesta kortvarigt. Att då få fram något annat sätt att utse patientföreträdare är sannerligen inte lätt. De patientorganisationer som vi känner är små och inte särskilt representativa för den stora gruppen patienter. Ingen har något emot att de arbetar och åtar sig att vara talesmän för enskilda patienter, när de har fått en sådan fullmakt. Men det är orimligt att begära att de skulle sägas företräda patientkollektivet, som ju är praktiskt taget alla människor i vårt land. När det gäller muntliga förhandlingar vill jag understryka vad utskottet säger, nämligen att det är fråga om en utvidgning av möjligheterna att få framföra sina synpunkter muntligt. Man bör självfallet ta hänsyn till parternas

önskemål om handläggningsform, skriver utskottet. Beträffande förslaget om att allt material, däribland patientjournaler, skall vara tillgängligt för parterna påpekar utskottet att det är utgångspunkten i propositionen. Man kan dock inte gå så långt som att säga att t. ex. allt journalmaterial automatiskt skall vara offentligt, eftersom vi har en särskild lagstiftning som reglerar detta och som bl. a. innebär att man i vissa fall inte kan offentliggöra journalmaterial ens om patienten själv vill det. Det är riktigt som Jörn Svensson säger att man kan processa, om man inte får del av sin journal. Men domslutet kan bli att patienten inte får se journalen. Då måste man tillämpa samma regel i detta sammanhang.

Huvudregeln i lagstiftningen skall självfallet vara – och är det också – att var och en skall få del av den journal som rör en själv. Men det kan finnas speciella omständigheter, när detta skulle vara till nackdel för den fortsatta vården. Det måste man respektera.

Jörn Svensson var inte nöjd med förslaget till förtroendenämnder utan ville sätta det i motsatsställning till förslaget om patientombudsmän som företrädare för patientorganisationer. Det är självklart att de här organisationerna skall kunna ha ombudsmän men det är en helt annan sak. Vad vi här diskuterar är: Vilken typ av offentligt organ skall man ha på det regionala eller lokala planet?

Där anser jag – och vi har från folkpartiet länge arbetat för det – att det bör inrättas något slags patientombudsmän. Men vi har funnit, efter utredningens arbete, att en modell kan vara en förtroendenämnd, som naturligtvis får hjälp av en tjänsteman som då blir den fungerande patientombudsmannen. Och det kan vara en styrka för den personen att ha en särskild nämnd bakom sig, när han – som det ofta blir – kommer i motsatsställning till dem som mera direkt företräder sjukvården och dess inrättningar. Det hindrar naturligtvis inte att olika typer av patientorganisationer utser människor som åtar sig att företräda patienterna och kallar sig patientombudsmän. Man borde kanske hitta på någon annan beteckning för att inte skapa oklarhet. Men detta är en helt annan sak.

Ett par ord också om de särskilda yttrandena.

Jag konstaterar som positivt att utskottsledamöterna har blivit överens om att i detta sammanhang vara med på besvärsrätten för patienterna. Det är naturligtvis inget som hindrar att den utredning som tillsätts, och som skall gälla disciplinfrågor i allmänhet för offentligt anställda, kan komma fram till justeringar också när det gäller hälso- och sjukvården. Men det är heller inte uteslutet att det även för framtiden kommer att visa sig, att situationen inom sjukvården är så speciell att det finns anledning att ha särskilda regler.

Och jag vill sluta med att betona, fru talman, att visserligen är det önskvärt att så långt som möjligt undvika särskilda regler för särskilda kategorier av offentligt anställda, men situationen i sjukvården är verkligen annorlunda än det mesta sora vi råkar ut för, när vi som enskilda människor kommer i kontakt med företrädare för det allmänna. En människa som kommer i kontakt med sjukvård och vård över huvud taget hoppas naturligtvis att få hjälp och bli bra från den åkomma hon har drabbats av. Jag vet att många

*Samhällets tillsyn
över hälso- och
sjukvårdsperso-
nalen m. fl.*

inom sjukvården som arbetar med detta för ögonen tycker att hela apparaten av överklaganden o. d. är uttryck för ett misstroende. Men så skall man inte se det, utan man skall komma ihåg att så som sjukvården har fungerat, och framför allt med de traditioner vi har på området, känner sig patienten, även om han har förtroende för dem som arbetar i sjukvården och även om han vet att de arbetar för hans eget bästa, ändå i kraftigt underläge. Man kommer till vården i en situation där man på något sätt är försatt ur spel till en miljö som är främmande, där det händer saker och ting som man inte förstår. Det är maskiner och apparater som visserligen är till nytta, men som också kan vara skrämmande. Det talas ett språk som man inte hänger med i, och man vet att personalen är pressad – de måste ofta jäkta från den ena patienten till den andra. Man är rädd att man blir bortglömd, man får inte förklaringar till allt som händer.

Det här är saker som vi naturligtvis skall försöka arbeta bort, framför allt genom ökade resurser till sjukvården. Men jag tror att det kommer att ta lång tid och att det i viss mån ligger i sakens natur att patienten känner på detta sätt. Om man tror att det har begåtts något fel, att man har blivit förfördelad, skall man ha möjlighet att få rättelse och få det genom att gå en särskild väg vid sidan av de yrkeskårer som företräder sjukvårdsapparaten och som har en naturlig tendens att skydda varandra, att ha förståelse för personalens svårigheter. Det skall finnas en väg vid sidan om, inte för att uppamma till klagomål utan för att man på det sättet skall öka patienternas förtroende för sjukvårdsapparaten. Patienterna skall känna att är det någonting som händer, har de en möjlighet att få rättelse.

Med detta, fru talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Fru talman! Gabriel Romanus var missnöjd med att jag inte fann något som helst positivt i det nya förslaget. Jag skall gå honom till mötes och säga, att visst finns det punkter som innebär förbättringar. Men bakgrunden till detta är faktiskt att den hittills gällande ordningen har varit så usel, har försatt patienterna i en så exempellös underlägsenhet att en förändring helt enkelt inte kan bli en förändring till det sämre; varje förändring måste med naturnödvändighet bli en förändring till det bättre.

Men det är inte det perspektivet man skall anlägga när man ser på en rättslig procedur, utan man måste anlägga det perspektivet – och det har varit vägledande för mig när jag har haft att bedöma det här ärendet på min grups vägnar – att man jämför de rättsprinciper som man vill se förverkligade i samhället med de rättsprinciper som ändå formellt ligger till grund för rättsprocedurer i övrigt i det här samhället, nämligen principer om likvärdighet för parterna, om öppenhet, om det rättsliga forumets oberoende av obehöriga intressen osv., som är garanterade i det allmänna domstolsväsendet.

Det är med den måttstocken som det här förslaget är utomordentligt dåligt. Det rubbar inte på någon punkt de grundläggande missförhållandena

Tisdagen den
18 december 1979

*Samhällets tillsyn
över hälso- och
sjukvårdsperso-
nalen m. fl.*

– även om det har framtingats medgivanden till förmån för patientintressen på ett mindre antal punkter.

Jag skulle vilja fråga Gabriel Romanus och socialutskottet: Är ni anhängare av principen om parternas likvärdighet? Är ni anhängare av principen om domstols oberoende? Är ni anhängare av principen om patientens rätt att få ta del av allt relevant material – eller att åtminstone ombudet för patienten skall ha rätt att ta del av allt relevant material som begärs? – Är ni anhängare av dessa principer, då förstår jag inte varför ni kan vara motståndare till en oberoende jurisdikt. Då kan jag inte förstå varför ni skall vara motståndare till att patientintressena är representerade på likvärdiga grunder som personalintressena. Då förstår jag inte varför ni för patienten skall ha en, i jämförelse med motparten och det intresse han representerar, inskränkt rätt att föra talan och göra bemötanden. Då förstår jag inte heller varför ni skall motsätta er att det inrättas en tjänst som patientombudsman. Denne patientombudsman kan ju hjälpa patienterna i deras underlägsenhetsposition och ta fram material.

Det är f. ö. inte vi som sätter de lokala ansvarsnämnderna i motsättning mot lokala patientombudsmän. Det är utskottet som gör det i sin skrivning, och det är det jag polemiserar mot. Men varför kan ni inte skapa verklig likvärdighet om ni är anhängare av sådan likvärdighet i princip? Ni måste ju vara anhängare av ojämlikhet om ni kan förorda det förslag som nu ligger på bordet.

GABRIEL ROMANUS (fp) replik:

Fru talman! Jag är tacksam för att Jörn Svensson nu medger att här genomförs förbättringar för patienten, att patientens rättsställning stärks – även om han anser att det är fel perspektiv att jämföra med hur det är nu och se vilka förbättringar som sker. Man skall i stället jämföra med rättsprinciperna på andra områden. Jag tycker inte att det är ett så vansinnigt perspektiv att man ser om det blir förbättringar när man gör någonting. Det är ju ganska vanligt att man frågar sig det här i riksdagen.

Men jag skall gärna medge att man visst kan jämföra med rättsprinciperna på andra områden. Man kan då konstatera att det inte finns något annat område, där man i disciplinförfarande gentemot offentligt anställda har gett en så stark ställning åt de klagande som här. Vi skall komma ihåg att hela förfarandet inom ansvarsnämnden gäller frågan om någon av de offentligt anställda har gjort ett fel och skall ådömas en bestraffning för det.

Om patienten vill ha skadestånd kan hon gå till en allmän domstol. Då tillämpas det förfarande som används där. En av de viktigaste förbättringarna, som ligger i både patienternas och personalens intresse, genomfördes den dagen då man kopplade fri ersättningsfrågan från disciplinförfarandet och gav möjlighet till ersättning genom försäkring, oberoende av om någon kunde fällas till ansvar eller inte. Det var en viktig reform, och det är i det ljuset vi måste se hela disciplinförfarandet.

De resultat som nu kan uppnås är att man får fastlagt om en patient har blivit utsatt för en felbehandling av någon person eller inte. Här har alltså

patienterna inom sjukvården en starkare ställning än klagande har på andra håll. Det är naturligtvis också bakgrunden till att man inte har en absolut likvärdighet. Patienten kan, genom att driva sin sak, uppnå dels att han får ett uttalande om att han har blivit felbehandlad, dels det indirekta värdet att man undviker sådana misstag i framtiden för andra patienter. Men patienten har ingenting att förlora i en sådan här process, vilket däremot personalen har, som kan bli utsatt för anmärkningar av olika slag. Det är därför man inte kan tala om fullständig likvärdighet. Vi har trots detta velat ge patienten – jag upprepar det – avsevärt starkare ställning än man normalt har när man klagat på offentligt anställda.

JÖRN SVENSSON (vpk) replik:

Fru talman! Gabriel Romanus undviker hela tiden att beröra vad det egentligen är fråga om. Därför skall jag använda min sista replik till att ställa frågor till honom. Då vill jag ha ordentliga svar, inget undanlidande. Ni hade i utskottet ett förslag från vpk att ta ställning till. Jag säger inte att ni skulle ta det obesett eller att ni skulle ta det fullständigt. Men det byggde på vissa grundläggande principer, som ni själva kunde ha utvecklat och förbättrat, om ni händelsevis hade haft den ambitionen. Detta förslag byggde på likställighet mellan parterna, på oberoende i förhållande till partsintressena hos en domstol – en majoritet av oberoende jurister, som inte hade med socialstyrelsen eller vårdapparaten att göra, och på rätt för parterna att få del av allt i sammanhanget relevant material. Vidare byggde det på att det skulle inrättas en tjänst som patientombudsman.

Ni har inte velat erkänna någon av dessa principer. Då frågar jag: Vad är det för fel på dessa rättsprinciper, Gabriel Romanus? Vad är det för fel på principen om parternas likställighet? Varför måste parterna vara olikställda? Vad är det för fel på en oberoende juristdomstol? Varför måste det vara människor med anknytning till vårdapparaten som behärskar majoriteten i ansvarsnämnden? Och varför skall det finnas inskränkningar för patienten eller dennes ombud när det gäller att ta del av allt i sammanhanget relevant material? Och varför skall det inte finnas en patientombudsman, som skall hjälpa patienterna ur den underlägsenhet som varje vanlig genomsnittlig medborgare i regel lider av i förhållande till myndigheter och rättsapparat?

Vad är det för fel på allt detta? Vad har ni funnit för brister i det, och hur kan ni gå emot det och tycka att ert förslag är bättre? Inte nog med att ni inte vill erkänna dessa principers rimlighet och giltighet – om Gabriel Romanus lyssnar är det lättare att svara – utan ni vill dessutom på flera punkter i utskottsbetänkandet göra gällande att det ni föreslår skulle vara lika bra för patienterna som det vi föreslår, hur nu bristande likställdhet, bristande oberoende och inskränkningar i möjligheter att föra talan och bemöta motparten skulle kunna vara bättre för patienten än fullt likvärdiga möjligheter i dessa avseenden. Det förstår jag inte logiken i, och jag vill ha ett svar på frågorna: Vad är det för fel på dessa principer? Och vad är det som gör att ni kan säga, när ni föreslår att man skall bryta mot de principerna på punkt

*Samhällets tillsyn
över hälso- och
sjukvårdsperso-
nalen m. fl.*

efter punkt. att ert förslag skulle vara lika bra eller t. o. m. bättre för patienterna? Är det bättre för patienterna att sakna patientombudsman än att ha en patientombudsman? Så enkel är en av frågorna, och det är dessa frågor jag vill ha svar på.

GABRIEL ROMANUS (fp) replik:

Fru talman! Vi hade att ta ställning till vänsterpartiet kommunisternas motion, men den var väldigt allmänt utformad. Den innebar inte något förslag till lagstiftning utan bara vissa allmänna tankar.

Sedan hade vi också att ta ställning till en proposition med lagtext och allt som byggde på ett utredningsarbete och ett remissförfarande. Det är ganska naturligt, att om man står inför möjligheten att antingen införa en lagstiftning eller att bara uttala vissa allmänna önskemål, så tar man chansen att införa en lagstiftning, som Jörn Svensson har medgivit innebär förbättringar.

När man sedan ser hur den lagstiftningen fungerar, är det givet att man kan återkomma och göra justeringar i den. Det är bl. a. därför vi har föreslagit att en del av den skall vara tidsbegränsad.

Jörn Svensson frågar: Varför kan ni inte bekänna er till våra allmänna principer i varje fall? Jag försökte förklara det, men jag skall gärna säga ett par ord till.

När det gäller oberoende i förhållande till sjukvårdsapparaten tycker jag inte att förslaget är så dåligt. Ansvarsnämnden skall bestå av ordförande och åtta ledamöter, av vilka fyra kan sägas företräda sjukvårdsapparaten, nämligen Landstingsförbundet och de fackliga organisationerna. Men de fyra återstående ledamöterna skall utses bland personer som kan anses särskilt företräda allmänhetens intresse, står det i lagen. Och ordföranden skall vara en opartisk jurist, en kategori som Jörn Svensson uppenbarligen har stort förtroende för.

De som skall företräda allmänhetens intresse skall inte vara speciellt lierade med vårdapparaten, om man inte anser att riksdagsmän har anknytning till vårdapparaten därför att riksdagen beslutar om lagstiftning och sådant. Det är inte meningen att dessa fyra skall företräda värden, utan de skall företräda allmänheten, dvs. patienterna.

Att det skulle finnas bättre sätt att utse patientföreträdare vet jag inte. Jörn Svensson hävdar inte heller att patientorganisationerna i dag är så starka att de kan sägas företräda patienterna inom akutsjukvården, som det i regel handlar om.

Principen om oberoende tycker jag därför är hyggligt tillgodosedd. Men det är klart att det kanske kan bli aktuellt med förbättringar i framtiden.

Vad beträffar likställigheten mellan patient och personal har jag försökt förklara att syftet med hela detta rättsliga förfarande är att bedöma om personalen har begått fel eller inte. Det kan alltså aldrig bli fråga om likställighet, för patienten är inte anklagad för någonting. Det är bara personalen som är anklagad. Om patienten har en tillräckligt stark ställning

eller inte kan man diskutera. men likställighet i sammanhanget går aldrig att uppnå, eftersom det bara är ena parten som kan bli anklagad.

Förste vice talmannen anmälde att Jörn Svensson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

MAJA BÄCKSTRÖM (s):

Fru talman! I propositionen 1978/79:220 framläggs förslag om ny lag om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonal m. fl., som innehåller bestämmelser om allmänna åligganden för personalen, om ansvaret för fel och försummelse och formerna för ansvarets utkrävande.

De i lagförslaget upptagna bestämmelserna vad gäller personalens allmänna åligganden innebär *inte* att sjukvårdsorganisationen tillförs något nytt utöver vad som i dag gäller. Lagtexten befäster således endast nuvarande arbetsordning. Jag ställer mig i huvudsak positiv till detta.

Däremot är lagförslaget behäftat med allvarliga brister i de stycken som behandlar patienternas besvärsmått. Förslaget innebär att hälso- och sjukvårdspersonalen försätts i en unik särställning, inte bara i jämförelse med andra offentligt anställda utan också i förhållande till hela arbetsmarknaden. Detta har t. ex. Svenska kommunalarbetsareförbundet, med stöd av övriga fackliga organisationer, kraftigt understrukt.

Den föregående departementschefen har frångått medicinalansvarskommitténs betänkande när det gäller anmälares rätt till besvär över avgörande av hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd i disciplinmål.

Att patienterna erhåller författningsenlig rätt att verka i olika disciplinärenden och rätten till insyn i berörda handlingar är helt korrekt och stärker patientens ställning och rättstrygghet. Men att härifrån ta steget till partsställning med full besvärsmått över ansvarsnämndens beslut i sak kommer att få allvarliga konsekvenser för sjukvårdspersonalen och kommer att byråkratisera sjukvårdsarbetet.

Besvärsmåtten innebär att anmälaren kan hålla liv i en process under oacceptabelt lång tid genom en långsam process i kammarrätt och regeringsrätt. Detta kommer att medföra stora påfrestningar för sjukvårdspersonalen, som under lång tid kan tvingas sväva i ovisshet om utgången av disciplinmålet.

Patienternas verkliga nytta av att föra en talan, dvs. en process, är i dag i alla avseenden starkt begränsad. Patientens intresse är väsentligen inskränkt till att få ersättning för uppkomna skador eller försummelse. Genom tillkomsten av den allmänna patientförsäkringen och andra försäkringar har patienternas intresse eller behov av att delta i en process kraftigt begränsats. Ett domslut i disciplinärende har i dag inte heller längre samma prejudicerande betydelse för ersättningsfrågan.

Fru talman! Genom att införa besvärsmått för patienterna kan man vid en första anblick tycka att vi har skapat en reform för ökad rättsfrihet inom sjukvården. Detta är i grunden fel, och jag vill påstå att effekterna av lagförslaget mycket väl kan bli de rakt motsatta genom att sjukvårdsperso-

Nr 56

Tisdagen den
18 december 1979

*Samhällets tillsyn
över hälso- och
sjukvårdsperso-
nalen m. fl.*

*Samhällets tillsyn
över hälso- och
sjukvårdsperso-
nalen m. fl.*

nalen försätts i en särställning som kan förlama deras arbete och som definitivt inte gynnar rättstryggheten.

Fru talman! Jag har inget yrkande.

I detta anförande instämde Anita Johansson (s).

GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Fru talman! De förändringar i fråga om samhällets tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonalen som medicinalansvarskommittén, departementschefen och nu utskottet förordar, träffar i vissa hänseenden utvecklingens sinuskurva i fel fas. Vad som föreslås är i vissa stycken en anpassning av hälso- och sjukvårdspersonalens hittillsvarande juridiska ställning i ansvarshänseende till de uttunnade och uppluckrade förfarandena i 1975 års s. k. ämbetsansvarsreform. Detta föreslås nu, med en sömngångaraktig säkerhet, att bli infört precis vid den tidpunkt, då 1975 års ämbetsansvarsreform – efter att under nästan hela sin tillvaro ha ifrågasatts – kommer att göras till föremål för en välbefogad översyn.

Jag har i skilda sammanhang här i kammaren, både när det i våras gällde mordet i Malmö och när det härordagen gällde utfärdandet av oriktiga skattsedlar, förfäktat den meningen att det överallt och alltid är *personer*, som bär ansvar för *beslut* (eller frånvaro av beslut), och att det nu är nödvändigare än på mycket länge att fästa ett personligt och odelat ansvar vid den som fattar beslutet – och att detta ansvar också skall kunna *utkrävas*.

Jag har i tjugoo års tid varit medlem av medicinalstyrelsens, och vad som därefter kallades socialstyrelsens, vetenskapliga råd. Till uppgifterna där, mera förr än nu, har hört att verkställa utredningar i ansvarsärenden. Den erfarenhet jag tycker mig ha gjort är att när saker och ting gått snett har det mindre berott på "fel" än på "försummelse". Fel är ofta mer ursäktliga än försummelser. Beslut som inte sällan måste träffas på kvällar och nätter under stor brådska och trötthet och utan den maklighet som skrivbordsmänniskor på kontorstid kan kosta på sig, kan naturligtvis lätt bli felaktiga. Det alternativ man valt för sitt handlande kan vara baserat på en oriktig iakttagelse eller ett – som det senare visar sig – felaktigt bedömande. Att göra fel kan vara mer ursäktligt än att inte göra någonting alls. Man har i alla fall tänkt och försökt.

Försummelser, däremot, är inte på samma sätt ursäktliga. Man har ibland inte ens tänkt. Den gamla skolan krävde punktlighet och noggrannhet. Den nya skolans talesmän har föraktat dessa begrepp och ställt dem i skamvrån. Men inte ens genier kan undvara ordentlighet i sitt arbete. Vid samma begåvning är det ordentligheten som avgör framgången. Vid det här laget har jag haft att handleda 30 årgångar blivande läkare. Jag har nästan alltid fått ett gott intryck av dem. Men man har inte kunnat undgå att se vad den nya skolan ställt till med: "Spelar det någon roll?" – "Det är väl inte så kinkigt." Sådana attityder bland dagens ungdom kan vara livsfarliga i vårdarbetet och förmodligen i allt annat arbete också.

Många av de olyckshändelser som inträffar inom sjukvården beror på

missförstånd till följd av den bristande kontinuiteten i vården, som har blivit följden av arbetstidsförkortning, deltid och allt fler anledningar till ledighet från arbetet. Särskilt utsatta är patienterna under långhelger, då kontinuiteten ofta blir helt otillräcklig.

Till detta kommer nu vissa sidor av MBL-filosofin, som trycker på även inom sjukhusen, även om vi ännu inte är framme vid att operationsindikationen skall fastställas genom omröstning eller efter konsultation av facket. Illavarslande är tecknen från byråkratin att ställa personalens intressen mot patienternas och göra läkarna ansvariga enligt arbetsmiljölagen för åtgärder vidtagna till de sjukas fromma.

Sjukvård är för det mesta en allvarlig sak. Den mår inte väl av oansvarigt prat utan kräver en fast ledning, som patienterna kan känna förtroende för, inte handlingsförlamning och flykt från ansvar. Ett ansvar som delas av många blir lätt, liksom ett förtroende, flyktigt och föga förpliktande.

Ansvar bygger på *ansvarsmedvetande*: skyldigheten att handla med insikt om konsekvenserna – konsekvenserna både för den till vars förmån handlingen sker och för den som utför eller beordrar handlingen. Utan en ständig känsla för båda dessa aspekter blir det ingen stadga i det medicinska beslutsfattandet – och inte i något annat beslutsfattande heller. Varje åtgärd som minskar den enskildes ansvar undergräver också ansvarskänslan.

När det gäller verklig *myndighetsutövning*, sådan den försiggår inom statlig och kommunal administration, tycker jag obetingat att fel eller försummelse som går ut över vanliga medborgare, vilka är i händerna på dessa tjänstemän, bör föranleda kännbara straff. Sjukvård är däremot bara i vissa begränsade specialfall att betrakta som en myndighetsutövning. För både patienter och sjukvårdspersonal rör det sig snarare om "service". Jag är litet förvånad över den extra apparat man här bygger upp för tillsynen över servicepersonalen. När kommer någon att föreslå inrättandet av förtroendekommittéer för exempelvis skatteväsendet?

För mig skulle det te sig mer logiskt med en medicinsk-vetenskaplig instans, som utredde ärendena ur synvinkeln "fel eller försummelse" och som kunde gradera det eventuella felets eller den eventuella försummelsens art och valör, och därefter en juridisk instans, som mot denna bakgrund utdömde påföljden. Denna senare instans borde kunna vara gemensam för alla slag av tjänstefel inom den offentliga förvaltningen – ett råfst- och rättarting med beslutsfattare över lag.

Fru talman! Jag har i min motion också reagerat mot att man just för sjukvårdspersonalen lagstiftar om att denna bl. a. skall visa patienten "omtanke och respekt". I min erfarenhet finns det ingen offentlig funktionärskategori som mindre gjort sig förtjänt av en sådan pekpinne än sjukvårdspersonalen. Något av samma medmänsklighet har jag dock också funnit hos en annan funktionärskategori, nämligen polisen, så som jag under många journätter lärt känna dessa bussiga och hjälpsamma personer. Sjukvårdspersonal och polis har praktisk erfarenhet av människors elände och hör jämte brandmän och militärer också till dem som är utsatta för det största personliga risktagandet i sitt arbete. Det gäller verksamheter som

Tisdagen den
18 december 1979

*Samhällets tillsyn
över hälso- och
sjukvårdsperso-
nalen m. fl.*

fördrar och utvecklar viktiga karaktärsegenskaper. Skall "omtanke och respekt" stå i en lag om tillsyn över hälso- och sjukvårdspersonalen skall detta enligt min mening – som jag framhållit i min motion – först och främst stå som en portalparagraf för alla och envar i statstjänstemannalagen eller något därmed jämförligt aktstycke.

Fru talman! Allt som allt har jag svårt att förstå att det skall tjäna mycket till att nu fingra på den nuvarande lagstiftningen om medicinalansvaret, innan man fått se vad översynen av 1975 års ämbetsansvarsreform för med sig och innan riksdagen tagit ställning till den föreslagna nya sekretesslagstiftningen. Utskottsbetänkandet visar också att det föreliggande förslaget fortfarande är bemängt med många juridiska svårigheter. Jag känner mig inte övertygad om att vad som här skapas kommer att bli till någon större glädje vare sig för patienter och anhöriga eller för sjukvårdspersonal, och vid en votering kommer jag att avstå från att rösta. Lagen kan komma att visa sig förlegad redan innan den trätt i kraft.

Förste vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdet fortsättande kl. 19.30.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Jag skall ta tillfället i akt att påpeka två enligt min mening rätt fantastiska utgångspunkter för det synsätt som tydligtvis har väglett utskottet och dess talesman här i dag.

Det ena gäller synen på patientorganisationerna och patientintressena. Här tillämpar Gabriel Romanus precis samma resonemang som det som för 75 eller 100 år sedan tillämpades av den tidens arbetsgivare för att förvägra fackliga organisationer förhandlingsrätt: De är inte representantiva. De representerar inte oss alla.

Gabriel Romanus begär tydligen att patientorganisationerna skall representera "oss alla", innan de i nåder av socialutskottet kan få erkännas representera något likvärdigt intresse. Hade vi den synen på de fackliga rättigheterna, skulle inte mycket av dem finnas kvar. Det är i det perspektivet vi får se frågan om patientorganisationerna. Vi har alltför länge låtit patienterna ha en sådan rättslig ställning att något radikalt måste göras för att förbättra den.

Det andra jag vill ta upp här gäller Gabriel Romanus minst sagt egenartade synsätt på parter och parterers likvärdighet. Nu plötsligt säger han att det i disciplinmål inte skall råda likvärdighet mellan den klagande och den som försvarar sig. Men det är väl en fullständig orimlighet! I själva proceduren måste det väl ändå alltid råda likställighet. Likställigheten kan inte vara beroende av procedurens art.

I ett civilmål måste de parter som tvistar vara likvärdiga – så långt man nu kan garantera det under rådande samhällsförhållanden. Det är en princip som är allmänt erkänd och som tillämpas av det allmänna domstolsväsendet. Men om det är fråga om en brottmålsprocess, då har vi naturligtvis ett annat förhållande mellan parterna än vid en civil tvist. Då har vi åklagare och den

som är anklagad. Men det förhållandet att bara den ene är anklagad innebär inte att den ene eller den andre av dessa båda parter skall ha en bristande likvärdighet. Den anklagade skall ha rätt och möjlighet att försvara sig i samma mån som åklagaren har rätt och möjlighet att anklaga honom. Parternas likvärdighet måste naturligtvis också i den typen av mål upprätthållas.

Det är inte på något sätt annorlunda i ett disciplinmål. Jag förstår inte varifrån socialutskottet och Gabriel Romanus har fått den tankegången. I rättsproceduren har vi ju också här två parter: en som anklagar och en som försvarar sig. Den som försvarar sig är kanske inte alltid en person – det kan vara sjukvårdshuvudmannen som svarar för sitt principalansvar – men det spelar ingen roll i det här resonemanget.

För att garantera ett någorlunda riktigt och opartiskt domslut – så långt det över huvud taget går – måste vi i båda fallen ha likvärdighet för parterna, dvs. samma rätt att ta del av material, samma möjligheter att föra talan, samma möjligheter att få sakkunnigt biträde och samma möjligheter att utgå från att domstolen är så pass självständig och oberoende att den inte låter obehöriga lojaliteter påverka sitt beslut. Jag kan inte förstå vilken skillnad disciplinmål skulle karakteriseras av gentemot andra mål när det gäller proceduren och parternas ställning visavi varandra. Eller företräder Gabriel Romanus verkligen den principiella ståndpunkten att det när det gäller disciplinmål mot offentliga tjänstemän skall ligga i sakens natur att medborgaren redan i utgångsläget skall ha en sämre position än vad motparten har? Det skulle vara roligt att höra om Gabriel Romanus kan försvara denna helt nya typ av undantagslagstiftning.

GABRIEL ROMANUS (fp):

Fru talman! Jag tror att den parallell som Jörn Svensson drar mellan patientorganisationer i dag och fackliga organisationer vid tidigare tillfällen inte går att dra. Vad vi här är ute efter är att försöka skapa en rättsinstans, där det på samma sätt som i andra sammanhang finns företrädare för båda intressena, dvs. sjukvårdsapparatusens intresse och patientintressena. Då har man stannat för att de som skall företräda patientintressen skall vara de som, det står i lagen, särskilt företräder allmänhetens intressen. Men man har inte låtit dem föreslås av någon särskild organisation, därför att det inte finns några organisationer som i rimlig utsträckning kan sägas vara företrädare för patienterna inom akutsjukvården. Funnes det sådana organisationer vore saken en annan. Om man begär att få förhandla för en grupp människor, måste man naturligtvis företräda dem. Lika naturligt är det att man måste vara utsedd av dem som man skall företräda i ett sådant här sammanhang. Det finns i dag ingen organisation som kan sägas på ett rimligt sätt representera sjukvårdens patienter. I stället får man ta dem som åtnjuter allmänhetens förtroende, vilket kan vara manifesterat i form av allmänna val. Det är en situation man då och då kan komma i när det inte finns några tillräckligt starka organisationer inom ett område.

Ett par ord till om principerna oberoende och likställdhet. Jag anser alltså

*Samhällets tillsyn
över hälso- och
sjukvårdsperso-
nalen m. fl.*

att ansvarsnämndens sammansättning är ett uttryck för dess oberoende. När det gäller likställdhet vill jag upprepa det jag sade, nämligen att patienterna i detta sammanhang har en starkare ställning än man normalt har i disciplinmål, eftersom hela uppgiften för institutionen endast är att avgöra om de personer som tillhör de olika personalkategorierna har begått fel eller inte. Men man har ändå av skäl som jag tidigare nämnde velat ge patienten en partsställning, vilket man normalt inte har i sådana här sammanhang. Det var just detta som Gunnar Biörck var så förvånad över i sitt inlägg – att man här bygger upp en särskild apparat, som ger den klagande en starkare ställning i förhållande till sjukvårdspersonalen än vad man annars har i förhållande till offentliga tjänstemän. I mitt första inlägg försökte jag teckna bakgrunden: att man är mer utsatt som patient i förhållande till sjukvårdsapparaten än vad man är som vanlig invånare i förhållande till myndigheter i allmänhet. När man är sjuk har man en svagare ställning. Man är helt i händerna på dem som företräder vården. Men med detta vill jag inte underblåsa någon motsatsställning mellan sjukvårdspersonal och patienter. Tvärtom är det angeläget att man får ett gott samarbete, att man känner förtroende.

Jag hoppas att de som arbetar inom sjukvården uppfattar förslaget som ett sätt att stärka patienternas förtroende för sjukvården genom att de får möjlighet att vända sig till en oberoende instans. Jag tror – som jag sade nyss – att den viktigaste reformen på detta område var när man tog bort bestämmelsen om att patienten för att få ekonomisk ersättning måste se till att någon blev fälld för tjänstefel. Då uppammade man verkligen en motsatsställning mellan patienter och personal, men så är det inte nu. Det här är ytterligare ett försök att förbättra samarbetet mellan patienter och sjukvårdspersonal.

Om vi har gjort den rätta avvägningen eller om vi skall gå över mer åt det håll som Jörn Svensson talar för får erfarenheterna utvisa. Det kan hända att vi får en ytterligare belysning av frågan i och med den allmänna utredningen om ämbetsansvaret, som Gunnar Biörck i Värmdö nämnde och som utskottet också hänvisar till. Om den utredningen skulle komma fram till att det skall skrivas in i andra lagar, att de som är offentligt anställda skall visa omtanke om och respekt för de människor som de har att göra med i sitt arbete, skulle jag för min del hälsa det med glädje. Det är ingenting som bara skall gälla för sjukvårdspersonal.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Gabriel Romanus lämnar direkt oriktiga uppgifter när han nu försöker komma ifrån frågan om patientintresset och vem som skall företräda detta. Det finns ju inte bara en rad lokala patientorganisationer och patientföreningar, utan det finns också föreningar som arbetar med riksmåttstock. De är något olika representerade, beroende på vilken del av vårdsektorn det är fråga om, men de existerar ändå. Åtminstone två av deras företrädare rör sig ofta här i riksdagshuset. Gabriel Romanus kan inte gärna ha undgått att stöta på dem. Jag kan tala om för Gabriel Romanus – om han inte redan vet det – att de är ganska energiska när det gäller att uppvakta folk.

Men kanske har Gabriel Romanus lyckats hålla sig undan – vad vet jag.

Även om man har en så låg uppfattning om patientorganisationerna som Gabriel Romanus har, så förklarar det inte den underliga uppfattning som han här har, att en offentlig patientombudsman inte skulle vara till nytta. På samma sätt som vi har en konsumentombudsman menar vi att det finns ett stort behov av att ha en patientombudsman till vilken patienter kan vända sig när de vill ha råd i rättsliga frågor. Patientombudsmannen kan i egenskap av sakkunnigt ombud även föra patientens talan. Enligt konsumentombudsmannen finns det ett sådant behov.

Jag förstår inte varför Gabriel Romanus skall vara en så energisk motståndare till en sådan institution. Man kan inte säga att det inte finns några patientorganisationer och att patienterna därför måste företrädas av landstingspolitiker, politiker från riksdagen, tjänstemän från socialstyrelsen eller andra representanter – det kan vara vilka som helst – för det s. k. allmänna intresset. Om man nu anser att patientorganisationerna inte kan företräda patienterna hade det ändå funnits en möjlighet att begära en utredning när det gäller frågan om att utse en särskild patientombudsman. Det hade utskottet mycket väl kunnat göra. Men för det första har ni i utskottet inte gjort det, och för det andra för ni polemik mot detta. Ni säger t. o. m. att era lokala förtroendenämnder, som alltså är utsedda av de intressen som är patienternas motparter i eventuella rättstvister, skulle vara bättre skickade än lokala patientombudsmän att föra patienternas talan. Det är väl ändå att blanda ihop saker och ting.

Jag skulle vilja fråga Gabriel Romanus för det första om han är omedveten om att det existerar patientorganisationer både på lokal- och på riksplånet, för det andra varför han är motståndare till att en offentlig patientombudsman utses.

GUNNAR BIÖRCK i Värmdö (m):

Fru talman! Anledningen till att jag begärde ordet var att Gabriel Romanus missuppfattat mig. Vad jag ställde mig frågande till var inte partsställningen för patienten utan den extra instansen i form av förtroendenämnder. Jag vill markera att jag anser det väsentligt att förstärka allmänhetens ställning gentemot myndigheter av alla slag. Samtidigt vill jag understryka att det knappast är riktigt att betrakta huvudparten av sjukvården som myndighetsutövning. Den kritik som justitiekanslern har riktat mot 1975 års ämbetsansvarsreform, där man eftersträfvade ett närmande mellan den offentliga och den privata marknadens sanktionssystem, ställer jag mig på principiella grunder bakom.

GABRIEL ROMANUS (fp):

Fru talman! Jag skulle inte förlänga diskussionen ytterligare, om inte Jörn Svensson hade ställt två direkta frågor till mig. Jag skall svara på dem.

Jag är inte omedveten om att det finns organisationer som säger sig representera patienterna och säkerligen gör det i bästa välmening. Men jag tror inte att de ännu har nått den stabiliteten och styrkan att de kan sägas vara

Tisdagen den
18 december 1979

*Samhällets tillsyn
över hälso- och
sjukvårdsperso-
nalen m. fl.*

representativa företrädare för akutsjukvårdens patienter, som ju utgörs av i stort sett hela den svenska befolkningen. Jag tror att de riksdagsmän som hittills varit ledamöter av ansvarsnämnden är bättre som företrädare för allmänintresset, dvs. patientintresset, än de organisationerna. Men den dag de har fått en sådan ställning som motsvarar t. ex. vad de fackliga organisationerna har på sitt område skall jag gärna ompröva den ståndpunkten.

Som svar på den andra frågan vill jag betona att jag inte har uttalat mig mot tanken på en patientombudsman. Vad utskottet har sagt är att en förtroendenämnd kan ge tyngd åt verksamheten. Men jag har också sagt att det är naturligt att den till sig knyter någon form av tjänsteman, som mera på heltid utför sådana uppgifter som de som på en del håll i dag går under beteckningen patientombudsman fullgör. Men dessa insatser är i stor utsträckning andra än vad en patientombudsman på riksplanel, av samma typ som konsumentombudsmannen, skulle utföra. En sådan ombudsman har jag för min del inte uttalat mig emot.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Nej, Gabriel Romanus har inte uttalat sig mot det, men han har å andra sidan inte heller lagt två strån i kors för att försöka förverkliga det som exempelvis konsumentombudsmannen anser vara angeläget. Avsikterna bakom det förhållandet träder tydligt i dagen när Gabriel Romanus nu försöker säga att de som skall företräda patientintresset skall vara samma sorts politiker som de som hittills suttit i medicinalväsendets ansvarsnämnd. Jag vågar påstå att medicinalväsendets ansvarsnämnd är en rättslig skandal. Den har inte på något sätt uppträtt som en opartisk domstol eller nämnd i detta sammanhang. Den har varit alltför hårt knuten till yrkeslojaliteter och till sjukvårdsapparaten. Den har därför icke på ett opartiskt sätt kunnat döma i tvister mellan patienter och sjukvårdsapparaten. Om det är politiker av den sorten – sådana som har sett till att 97 % av alla dessa ärenden har utfallit till sjukvårdsapparatsens favör – som enligt Gabriel Romanus nu skall företräda patienterna förstår jag den verkliga bakgrunden till våra meningsskiljaktigheter.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 1281 av Jörn Svensson m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Jörn Svensson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkande 16 mom. 1 röstas ja.

den det ej vill röstas nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen 1281 av Jörn Svensson m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Jörn Svensson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 311
Nej - 17
Avstår - 1

Mom. 2-7

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

§ 12 Invandrarundervisning m. m.

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande 1979/80:10 med anledning av motioner om invandrarundervisning m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1978/79:803 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari yrkats att riksdagen skulle

1. uttala att begreppen hemspråksträning resp. hemspråksundervisning borde utbytas mot modersmålsträning och modersmålsundervisning, varvid även innehållet i träningen/undervisningen skulle utvidgas till att omfatta modersmålets kultur och historia,

2. besluta att bidrag till kostnader för undervisning i modersmål (hemspråk) och för studiehandledning på modersmålet (hemspråket) skulle utgå med 1,5 veckotimmar för varje elev som deltog i verksamheten,

3. besluta avslå propositionen 1978/79:100 i vad gällde förslaget om sammanläggning av resurserna för stödundervisning i svenska och för hemspråksundervisning,

4. hos regeringen hemställa om förslag till ändrade bestämmelser för modersmålsundervisning för invandrarbarn med syfte:

a) att modersmålsundervisningen gjordes obligatorisk och gavs samma ställning som övriga obligatoriska ämnen inom grundskolan,

b) att även då modersmålsundervisningsgrupp omfattande fyra elever ej kunde ordnas varje elev skulle garanteras minst 5 veckotimmar modersmålsundervisning och att statsbidrag skulle utgå i enlighet med detta,

1978/79:930 av Birgitta Rydle (m) och Olle Aulin (m),

1978/79:1073 av Rolf Hagel (apk) och Alf Lövenborg (apk) såvitt nu var i fråga (yrkandena 1, 2 och 5-7),

1978/79:1338 av Gösta Bohman m. fl. (m),

1978/79:1363 av Inga Lantz m. fl. (vpk), vari yrkats att riksdagen skulle

1. hos regeringen hemställa om åtgärder för att snarast inrätta en grundutbildning för lärare i svenska som främmande språk med samhällsorientering för vuxna,

2. hos regeringen hemställa om att åtgärder snarast borde vidtas för att inrätta en särskild behörighetsgivande utbildning för invandrarlärare som tjänstgjorde på visstidsförordnande samt bereda dessa möjlighet att genomgå utbildningen med oavkortad lön,

1978/79:1369 av Hans Nyhage (m) och Birgitta Rydle (m),

1978/79:1383 av Ylva Annerstedt (fp) och Karl-Erik Strömberg (fp),

1978/79:1395 av Ingegärd Fränkel (fp),

1978/79:1913 av Kjell Mattsson (c) och Märta Fredrikson (c) samt

1978/79:2144 av Karin Andersson m. fl. (c).

Utskottet hemställde

1. beträffande översyn av hemspråksreformen att riksdagen skulle avslå motionen 1 1978/79:930,

2. beträffande benämningen hemspråk att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:803 yrkandet 1,

3. beträffande obligatorisk hemspråksundervisning att riksdagen skulle avslå motionerna 1978/79:803 yrkandet 4 a och 1978/79:1073 yrkandet 5,

4. beträffande rätt till hela grundskoleutbildningen på hemspråk att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1073 yrkandet 1,

5. beträffande regler för enspråkiga grundskoleklasser att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1073 yrkandet 2,

6. beträffande enspråkiga gymnasieklasser att riksdagen skulle avslå motionerna 1978/79:1073 yrkandet 7 och 1978/79:2144 yrkandet 3,

7. beträffande statsbidragsreglerna att riksdagen skulle avslå motionerna 1978/79:803 yrkandena 3 och 4 b,

8. beträffande ökade resurser till hemspråksundervisning att riksdagen skulle avslå motionerna 1978/79:803 yrkandet 2 och 1978/79:1073 yrkandet 6,

9. beträffande läromedel för hemspråksundervisning att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:2144 yrkandet 4,

10. beträffande hemspråkslärare att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1883,

11. beträffande studie- och yrkesorienteringsfunktionärer m. m. att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:2144 yrkandet 5,

12. beträffande grundutbildning till lärare i svenska som främmande språk att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1363 yrkandet 1,

13. beträffande vidareutbildning av vissa lärare i svenska som främmande språk att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1363 yrkandet 2,
14. beträffande studieförbundens möjligheter att bedriva svenskundervisning att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1338,
15. beträffande frivillig svenskundervisning att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1369,
16. beträffande svenskundervisning för mödrar och barn att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1895,
17. beträffande studiebidrag till hemarbetande invandrarkvinnor att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:2144 yrkandet 2,
18. beträffande äldre invandrare att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:2144 yrkandet 7,
19. beträffande tolkservice vid kontakter med skolan att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1913,
20. beträffande utredning om tolkservice att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:2144 yrkandet 6,
21. beträffande invandrarforskning att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:2144 yrkandet 1.

ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Fru talman! Utbildningsutskottets betänkande nr 10 avslöjar en djup okunnighet bland utskottets ledamöter och dessutom en klar motvilja mot att skaffa sig information och kunskaper. På löpande band avstyrker man riktiga och välmotiverade förslag, och ett vanligt argument är att hemspråksreformen ännu har allt för få år på nacken för att man skall kunna göra en bedömning av dess resultat. Ett kort samtal med några invandrarorganisationer, med hemspråkslärare eller med någon av de välmeriterade forskare som ägnat tid och arbete åt att studera problemen skulle ha gett utskottet den information det nu uppenbarligen saknar.

Jag kommer här att ta upp de förslag som har ställts i motionerna nr 803 och 1363.

I motionen 803 har vpk föreslagit att begreppet hemspråk skall utbytas mot modersmål och dessutom utvidgas till att omfatta modersmålets kultur och historia. Motionen har i detta avseende avstyrkts med hänvisning till att benämningen modersmål inte längre används i skolförordningen eller läroplanerna. Låt mig då säga att det är dags att införa det igen i detta speciella sammanhang, där det rör sig om invandrarbarnens språkundervisning. Modersmål är nämligen fortfarande ett vedertaget begrepp, och det finns ingen annan benämning som täcker det vi här avser. Vi anser nämligen inte att rätten till denna undervisning skall vara inskränkt till om ett främmande språk talas i hemmet, utan barn skall ha rätt till undervisning i det språk som talas i det land varifrån de eller deras föräldrar kommer. Även om man i hemmet försöker klara sig med svenska, skall barnen således ha rätt till denna modersmålsundervisning. Detta sammanhänger med den syn vpk för övrigt har på invandrarbarnens situation, som i många avseenden är mycket utsatt.

Herr talman! Situationen för invandrabarnen i den svenska skolan är alarmerande. Man befärar i dag att barn till föräldrar av finskt, jugoslaviskt, grekiskt och turkiskt ursprung kommer att riskera att utsättas för allvarliga störningar i språkutvecklingen, att psykisk instabilitet och kliven personlighetsutveckling uppstår, att föräldrar och barn blir främmande för varandra, att de får sämre utgångsläge för utbildning, att de får ärva sina föräldrars låga socio-ekonomiska ställning och att de drabbas av arbetslöshet.

Om denna utveckling tillåtes fortsätta, kommer den att innebära att invandrabarnen blir de nya skarorna av utslagna i morgondagens samhälle.

Invandrabarnens problem i den svenska skolan beror på många faktorer. Ett av de problem invandrabarnen har är identitetslösheten. Det handlar om kulturell självförståelse på två nivåer – individuellt och kollektivt.

Det är å ena sidan fråga om personlig eller psykisk identitet. Personlig identitet innebär bl. a. självtillit, lust att pröva egen förmåga, att göra saker själv, att känna sig vara älskad av alla och att veta att jag duger – en positiv självbild som bas för vidare utveckling genom relationer till andra människor och genom eget arbete i hem och i skola. Å andra sidan är det fråga om gruppidentiteten eller den politiska identiteten – att veta att jag hör samman med andra människor, att mina livserfarenheter är inramade av och ingår i en kollektiv historia, att mitt liv har sammanhang med sådant som har hänt före mig och att jag bär ansvar för det som skall komma, att jag är bärare av en grupps språk och kultur, att jag har kunskaper om gruppens villkor, att jag identifierar mig med den och att jag vill verka för att förbättra dess levnadsvillkor och kämpa mot förhållanden som håller gruppen nere.

Gruppidentiteten är sammansatt av både nationell identitet och klassidentitet samt av tidsmedvetande. Denna gruppidentitet liksom personlig identitet saknar invandrabarnen i dag. Förutsättningen för att detta skall kunna ändras är språket, modersmålet. Modersmålet är alltså det nödvändiga medel som skall göra det möjligt för invandrabarnen att få sin identitetskänsla.

Det kulturella arvet utgör den grund som människorna bygger sin personlighet och sin nationella och klassmässiga identitet på. Det utgör också grunden för den nationella gemenskapen. Det är därför uppenbart att möjligheten för invandrarna att ta del av och utveckla sin egen kultur är nödvändig för att stärka framför allt invandrabarnens identitet och självkänsla. En utvecklad personlighet och kunskaper om den egna kulturen, dess historia och klassmässiga karaktär är förutsättningar för att kunna kritiskt granska, påverka och utveckla den. Och bara då kan den oundvikliga kulturkollisionen mellan invandrarnas kultur och den svenska kulturen utvecklas till något konstruktivt, så att kulturerna positivt kan påverka och utveckla varandra genom sina rikedomar av samlade erfarenheter. En förutsättning för att invandrabarnen skall få möjlighet att ta del av och utveckla sin egen kultur är att de har ett fullt utvecklat modersmål. Den direkta kopplingen mellan utvecklingen av modersmålet, identiteten och kulturen är helt uppenbar och tvingar oss att se modersmålsundervisningen

ur ett helt annat perspektiv än vad som låg till grund för reformen i fråga om hemspråksundervisning. Dessutom har en rad vetenskapliga undersökningar klart visat, att för att kunna lära sig ett nytt språk måste man ha ett fullt utvecklade modersmål.

När utskottet yrkar avslag på motionen 803 använder man följande argumentering:

”Utskottet vill först erinra om att riksdagen år 1975 fastställde tre mål för invandrapolitiken, nämligen jämlikhet, valfrihet och samverkan. Valfrihetsmålet innebär valfrihet för medlemmar av språkliga minoriteter att själva välja i vilken grad de vill bibehålla och utveckla sin ursprungliga kulturella identitet. I anslutning till att dessa mål fastställdes beslöt riksdagen att hemspråksundervisningen skall vara frivillig för barnen.”

Denna argumentering innehåller ett mycket viktigt medgivande från utskottets sida, nämligen att bibehållandet och utvecklandet av den ursprungliga kulturella identiteten är beroende av modersmålsundervisningens obligatoriska karaktär. Vi är helt överens om detta. Det är också självklart att modersmålsundervisningen för de svenska barnen är obligatorisk, just därför att dessa barn skall kunna bibehålla och utveckla sin kulturella identitet. Och i det fallet har inte de svenska föräldrarna någon möjlighet att välja. Läroplanen fastställs i det här avseendet centralt, och vi anser att samma förhållande skall gälla för invandrabarnen och deras modersmålsundervisning.

Sedan måste jag, herr talman, konstatera att det råder ett avgörande missförstånd när det gäller tolkningen av de fastlagda målen för invandrapolitiken, nämligen jämlikhet, valfrihet och samverkan. Vårt parti tolkar det så att jämlikheten skall ge möjlighet till valfrihet. Jämlikheten i de svenska skolorna mellan svenska barn och invandrabarn måste bli verklig. Det är en jämlikhet som innebär att man inte längre skall behöva befara att barn till föräldrar av t. ex. finskt, jugoslaviskt, grekiskt och turkiskt ursprung riskerar

- allvarliga störningar i språkutvecklingen,
- psykisk instabilitet och kluven identitetsutveckling,
- att föräldrar och barn blir främmande för varandra,
- att få sämre utgångsläge för utbildning,
- att få ärva sina föräldrars låga socio-ekonomiska ställning,
- att drabbas av arbetslöshet.

Bara när den jämlikheten råder, bara om de här nämnda problemen som invandrabarn har i dag i skolan blir lösta, finns de verkliga förutsättningarna för valfrihet. Och för att det målet skall uppnås är modersmålsundervisningens obligatoriska karaktär en förutsättning. Utskottets omedvetna användning av begreppet valfrihet innebär att man i själva verket motverkar valfrihet. Den innebär bara ett val mellan jämlikhet och ojämlikhet. Och jag utgår ifrån att vi är överens om att inte acceptera ojämlikheten.

Herr talman! I motionen 1363 föreslås åtgärder för inrättande av en grundutbildning för lärare i svenska som främmande språk för vuxna och dessutom att man skall inrätta en särskild behörighetsgivande utbildning för

Tisdagen den
18 december 1979

*Invandrarunder-
visning m. m.*

invandrarlärare som tjänstgör på visstidsförordnande och bereda dessa lärare möjlighet att genomgå denna utbildning utan löneavdrag.

Som framgår av utskottets behandling bearbetas dessa frågor nu både av den kommitté som har i uppdrag att se över svenskundervisningen för invandrare och av skolöverstyrelsen. Detta är naturligtvis bra, men jag anser ändå att riksdagen bör uttala en politisk viljeinriktning i den här frågan för att därmed markera att man är beredd att avsätta de ekonomiska resurser som kommer att fordras för att genomföra en grundutbildning för lärare i svenska som främmande språk och en kompetensutbildning för dem som nu tjänstgör. Utskottet gör f. ö. ett mindre lyckat försök att glida förbi frågan om de invandrarlärare som nu tjänstgör utan att ha formell kompetens. Många av dem har under åratals arbetat som invandrarlärare utan tillstymmelse till anställningstrygghet. De har stått och står alltjämt på den fallucka i trygghetslagarna som utgörs av visstidsförordnandena. Dessa lärare representerar samlade kunskaper och erfarenheter av invandrarundervisning som är ovärderliga. Och att de trots otryggheten ställt sin arbetskraft till förfogande har utgjort en förutsättning för att svenskundervisning för invandrare av någon omfattning över huvud taget har kunnat bedrivas. Det är nu enligt min uppfattning samhällets skyldighet, både mot invandrarlärarna och invandrarna, att garantera de visstidsanställda invandrarlärarna fortsatt anställningstrygghet bl. a. genom att med oavkortad lön bereda dem möjlighet att genomgå en behörighetsgivande utbildning.

Jag yrkar bifall till motionen 1978/79:803 samt motionen 1978/79:1363.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

LENA HJELM-WALLÉN (s):

Herr talman! Inledningsvis vill jag framhålla att invandrarelevernas situation i skolan med säkerhet kommer att bli en av 1980-talets stora skolfrågor. Den kommer f. ö. inte bara att gälla invandrarbarnens situation i skolan utan deras situation i samhället i dess helhet.

När vi i utbildningsutskottet behandlade de många motionerna om invandrareleverna var vi väl medvetna om de svårigheter som finns i vägen för att infria ambitionen att ge invandrarbarnen en ordentlig hemspråksundervisning liksom en god skolgång över huvud taget. Jag tror att alla ledamöterna i utskottet kan instämma i mycket av vad Alexander Chrisopoulos här sade. Det finns i dag en allmän uppslutning kring invandrarelevernas rätt till sitt hemspråk och till sin kulturella identitet. Skolan har skyldighet att ge invandrarbarnen möjlighet att vidmakthålla och befästa sina kunskaper i det språk som talas i deras hem. Detta är nödvändigt för barnens känslomässiga och intellektuella utveckling. Barnen måste också få uppleva sin egen kulturbakgrund och sitt eget språk som en direkt tillgång. Målet för undervisningen av invandrarbarnen är aktiv tvåspråkighet.

Detta slogs fast 1976 och började tillämpas 1977. Också för förskolan har insatser gjorts sedan dess. Ändå är vi klara över att det är förenat med stora

problem att anordna hemspråksundervisningen på och i hemspråket. Lärare saknas liksom lokaler och läromedel. Det är alltså en mängd praktiska problem som måste lösas för att vi skall kunna förverkliga de uppställda målen. Dessa är frågor som alla som arbetar med invandrarundervisning är medvetna om och som berörda myndigheter arbetar aktivt för att lösa. Jag menar t. ex. att det är utomordentligt viktigt att det utbildas fler hemspråkslärare och att det finns bättre fortbildningsinsatser för den lärargruppen. Likaså är det viktigt att ökade insatser görs för att tillförsäkra invandrarundervisningen läromedel. Det gäller produktionsstödet, och det gäller statens institut för läromedel och dess insatser för att hjälpa kommunerna att anskaffa läromedel. Jag hoppas att det som har framförts i petita från institutet för läromedel kommer att beaktas i budgetpropositionen.

Naturligtvis har vi alla tagit intryck av den forskning som bedrivits kring hemspråksundervisningen liksom av vad invandrarorganisationerna själva har anfört. Vårt synsätt på språkets betydelse har förändrats – det vill jag gärna framhålla. Vi ser numera mycket mer positivt på enspråkiga klasser än tidigare. Erfarenheten visar att det går att anordna undervisning på lågstadiet och mellanstadiet i enspråkiga klasser utan att man för den skull tappar kontakten med övriga elever i skolan och isolerar sig. SÖ har i handlingsprogrammet visat att det är nästan 8 000 elever som under 1978 fått sin undervisning i enspråkiga grupper.

Men självfallet kan det inte bara vara fråga om att ha undervisningen i enspråkiga klasser. Eftersom invandrarnas önskemål, förutsättningar och behov skiftar så starkt lokalt, så måste man kunna arbeta med både sammansatta klasser och vanliga klasser där eleverna går ifrån och får hemspråksundervisning.

Jag vill påpeka att det är en självklarhet att läroplanen skall fastställas centralt. Det gäller alla läroplaner, även den för hemspråksundervisning.

Det är sant att ett av målen för den svenska invandrapolitiken är valfrihet. Med det menas att invandrarna själva skall ha rätten att välja i vilken grad de vill behålla och utveckla sin ursprungliga kulturella och språkliga identitet. Detta har varit grunden till att vi i riksdagen har sagt att det skall vara ett obligatorium för kommunerna att anordna hemspråksundervisning när eleverna och deras föräldrar begär detta, men att det inte bör vara obligatoriskt för eleven.

Jag menar att det i dag måste vara viktigare att försöka lösa de praktiska problem som står i vägen för att erbjuda alla de invandrarelever som så önskar hemspråksundervisning. Det är alltså en utomordentligt viktig uppgift att informationen till eleverna och deras föräldrar om hemspråkets betydelse och det positiva i att utveckla tvåspråkigheten blir bättre. Här hoppas jag att ökade åtgärder skall kunna vidtagas. På detta område har samhället och skolan tillsammans med invandrarorganisationer och invandrarbyråer mycket att göra. För invandrareleverna och deras föräldrar, för skolan och de svenska kamraterna måste man framhålla att det är viktigt att ordentligt ha befast sitt hemspråk samt att det är positivt med en aktiv tvåspråkighet.

I den successiva utvärdering av hemspråksreformen som nu äger rum är det, menar jag, väsentligt att uppmärksamma de åtgärder som kan medverka till att så många som möjligt av invandrarbarnen nyttiggör sig sin rätt till hemspråksundervisning. I det sammanhanget måste man också överväga konsekvenserna av frivillighet och obligatorium.

Jag kan inte se att benämningen hemspråk eller modersmål kan höra till de verkligt stora frågorna. Det är att lura sig att tro att benämningen i sig ger verksamheten status. Vi har dess värre väldigt många bra exempel på det inom samhället. Benämningen hemspråk visar att det är ett levande inslag i invandrarelevens hem det handlar om. Att gå tillbaka till benämningen modersmål skulle av det skälet inte vara särskilt bra. Eftersom det togs upp i vpk:s motion vill jag säga att undervisningen i hemspråk självfallet också skall behandla ursprungslandets historia och kultur i övrigt samt landets natur och allt som hör därtill.

Jag vill i detta sammanhang göra en liten kommentar. Det vore kanske bra om skolorna lärde sig att utnyttja invandrareleverna och deras föräldrar som en tillgång i litet högre utsträckning än vad som sker i dag. Man bör utnyttja de erfarenheter och den kultur som eleverna och deras föräldrar kan föra in i skolan för att berika undervisningen också för de svenska eleverna. Man markerar med detta inte bara att man respekterar invandrareleven och hans kultur utan också att man värderar den. På detta område tror jag att vi skulle kunna göra mer.

Det är, som det redan har sagts här, endast två år sedan hemspråksreformen genomfördes. Det är ändå en ganska kort tid. Vi bör avvakta ytterligare tid innan vi gör något större ingrepp när det gäller statsbidragsfrågorna, även om jag är på det klara med att det säkert kan behövas.

Önskvärdheten av mera resurser kan väl alla instämma i, även om den frågan måste sättas in i ett litet större sammanhang. Utskottet har alltså nu inte tagit ställning till frågan om förändrade statsbidrag utan menar att den måste skjutas på framtiden.

En viktig fråga som uppmärksammats i vpk:s motion är utbildningen av lärare i svenska som främmande språk. Utskottet hänvisar till utredningen om svenska för invandrare, som också har att utreda frågor som rör tillgången på lärare. Det är enligt min mening bättre att dessa frågor hanteras på det sätt som är naturligt. SÖ har tagit upp dem i sitt invandrapolitiska handlingsprogram och en utredning arbetar med dem. Det är bättre att frågorna får gå den vanliga vägen, från utredning och SÖ över till regering och riksdag, än att vi startar på nytt i riksdagen, varpå riksdagen ger uppdrag till regeringen, regeringen till SÖ, SÖ går tillbaka till regeringen osv. Den väg som utskottet har anbefallt är rakare.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Herr talman! I sitt avstyrkande använder sig utskottet av följande argumentation: "Valfrihetsmålet innebär valfrihet för medlemmar av språkliga minoriteter att själva välja i vilken grad de vill bibehålla och

utveckla sin ursprungliga kulturella identitet. I anslutning till att dessa mål fastställdes beslöt riksdagen att hemspråksundervisningen skall vara frivillig för barnen.”

Den argumenteringen innehåller ett mycket viktigt medgivande från utskottet, nämligen att bibehållandet och utvecklandet av den ursprungliga kulturella identiteten är avhängigt av modersmålsundervisningens obligatoriska karaktär. Det är vi helt överens om. Modersmålsundervisningen för svenska barn i skolan är obligatorisk just för att barnen skall bibehålla och utveckla sin kulturella identitet. I det fallet föreligger ingen valfrihet för de svenska föräldrarna, utan detta beslut fattas centralt från SÖ. Man tillmäter alltså behovet av att de svenska barnen skall bibehålla och utveckla sin kulturella identitet så stor betydelse att man anser att det inte skall finnas någon valfrihet när det gäller modersmålsundervisningen. Det uppfattas helt enkelt som naturligt att modersmålsundervisningen skall vara obligatorisk.

Däremot tillmäter man inte invandrabarnens behov av att bibehålla och utveckla sin kulturella identitet samma betydelse. Här gör alltså utskottet en skillnad mellan invandrabarnens och de svenska barnens behov i detta hänseende. Man använder sig av ordet valfrihet på ett felaktigt sätt. Därigenom inskränker man valfriheten i stället för att utveckla den.

LENA HJELM-WALLÉN (s):

Herr talman! En skillnad mellan invandrarna och den svenska befolkningen är ju att de förra har flyttat hit till landet. Vi menar att de själva skall få avgöra om de vill behålla sin kulturella identitet eller om de mera vill anpassa sig till det svenska samhället och tona ner sin tidigare kulturella identitet. Det måste vara ett val som invandrarna själva får göra.

ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Herr talman! Det är ett konstigt resonemang att tillmäta den svenska befolkningen en viss rättighet men inte tillmäta invandrabefolkningen samma rättighet.

Jag vill avsluta detta replikskifte genom att läsa upp ett uttalande som gjordes av de sju största invandrarriksförbund som är verksamma i Sverige:

”Nedanstående sju riksförbund, assyriska, grekiska, italienska, jugoslaviska, finska, spanska och turkiska, har med oro följt utvecklingen av invandrabarnens utbildningssituation i Sverige. Riksförbunden anser att de gällande lagarna om hemspråksträning och -undervisning inte i praktiken på ett tillfredsställande sätt garanterar invandrabarnens ostörda språk- och identitetsutveckling och inte leder till aktiv tvåspråkighet.

För att det uppsatta jämlikhetsmålet skall uppnås vill nämnda riksförbund framföra följande med anledning av invandrabarnens aktuella utbildningssituation:

Språket får inte vara ett hinder för att uppnå jämlikhet mellan invandrabarn och svenska barn. Invandrabarnen måste ha rätt att studera på sitt eget

modersmål. De måste ha rätt att studera svenska och sitt eget modersmål.

Sverige måste även i praktiken förverkliga sina officiella målsättningar både när det gäller invandrapolitik och allmän skolpolitik genom att erkänna invandrabarnens modersmål som ett jämställt läroämne och undervisningsspråk med de svenska barnens modersmål så att utgångspunkten även vid invandrabarnens skolundervisning är barnens egna förutsättningar och behov.”

LENA HJELM-WALLÉN (s):

Herr talman! Också jag har tagit del av detta uttalande. Jag konstaterar att invandrarorganisationerna på två ställen talar om vad Sverige ”i praktiken” bör göra för att förverkliga de officiella målsättningarna. Jag försökte också betona att det i stor utsträckning handlar om att lösa praktiska problem. Jag kan lova att vi skall göra allt vad vi kan i det avseendet.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2 och 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 803 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Alexander Chrisopoulos begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkande 10 mom. 2 och 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen 803 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Alexander Chrisopoulos begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 304
Nej – 18

Mom. 4-6

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 7

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 803 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra

propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Alexander Chrisopoulos begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkande 10 mom. 7 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motion 803 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

*Invandrarunder-
visning m. m.*

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Alexander Chrisopoulos begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 303

Nej - 18

Mom. 8

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion 803 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Alexander Chrisopoulos begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkande 10 mom. 8 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit utskottets hemställan med den ändring däri som föranleds av bifall till motion 803 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Alexander Chrisopoulos begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 304

Nej - 18

Mom. 9-11

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 12 och 13

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 1363 av Inga Lantz m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Alexander Chrisopoulos begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Nr 56

Tisdagen den
18 december 1979

Freds- och kon- fliktforskning

Den som vill att kammaren bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkande 10 mom. 12 och 13 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit motionen 1363 av Inga Lantz m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Alexander Chrisopoulos begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 304

Nej – 18

Mom. 14–21

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

§ 13 Föredrogs

Utbildningsutskottets betänkande

1979/80:11 med anledning av motioner om yrkesteknisk högskoleutbildning

Utskottets hemställan bifölls.

§ 14 Freds- och konfliktforskning

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande 1979/80:12 med anledning av motioner om freds- och konfliktforskning.

EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Fredsforskningen har alltför länge fått leva på undantag i Sverige. Samtidigt som stora resurser har satts in för att utveckla exempelvis den militära forskningen så är såväl de personella som de ekonomiska resurser som i dag tilldelas fredsforskningen mycket små. Detta rimmar enligt vänsterpartiet kommunisternas uppfattning illa med den tradition Sverige har att slå vakt om när det gäller nedrustning och fredsarbete. Vi har därför vid upprepade tillfällen, senast i vår motion 1075, krävt ökade anslag till såväl grundforskning som tillämpad forskning inom detta område. Redan i dag tvingas vi konstatera att de grundkurser som erbjuds studerande i bl. a. Uppsala är mycket efterfrågade men att det inte finns plats för dem som söker utbildningen. Om pengar fanns, skulle kursutbudet både kunna utökas, breddas och fördjupas. Därför krävs fler tjänster, bl. a. en professur.

Utskottet förklarar i sitt utlåtande över vår motion att det är angeläget att freds- och konfliktforskningen får en tillfredsställande basorganisation, så att en fruktbar miljö för denna typ av utvecklingsarbete och forskning kan skapas. Därför bör, säger utskottet, en plan utarbetas. Detta utskottets uttalande är naturligtvis mycket positivt, och jag ser det som ett klart steg

framåt för ett sedan länge från vårt håll drivet krav. Samtidigt tvingas jag emellertid konstatera att det uppenbarligen kommer att ta tid innan dessa resurser ställs till fredsforskningens förfogande. Inför budgetåret 1980/81 kommer, om jag uppfattar utskottet rätt, inga ytterligare medel att ställas till fredsforskningens förfogande och inga nya tjänster att inrättas, inte heller någon professur. Om utskottet nu anser fredsforskningen så angelägen, borde det redan i dag kunna göra ett uttalande om att medel bör ställas till universitetens förfogande för denna typ av forskning, alternativt att fler tjänster skall inrättas.

Jag vill fråga utskottets talesman: När kan vi vänta oss att denna plan presenteras? Vilka är utsikterna att detta område redan nästa budgetår får mer pengar? Vackra ord är naturligtvis bra – och det finns i utskottsbetänkandet – men i detta fall krävs det också att orden snabbt omsätts i handling. Varken UHÄ eller utskottet kan ju vara omedvetet om behoven inom området och om hur oerhört eftersatt det varit under en lång tid. Det är, herr talman, här helt enkelt fråga om en prioritering – hur högt man prioriterar detta i den kommande budgeten.

Jag har inte nu något särskilt yrkande, men jag vill som sagt ha detta klagörande från utskottet.

MAJ BRITT THEORIN (s):

Herr talman! Bakgrunden till motionerna är, som Eva Hjelmström sade, den bristfälliga prioritering på fredsforskningens område som gällt ganska länge i det här landet. Men bakgrunden är också de vanvettiga prioriteringar som sker inom hela den här sektorn. Låt mig bara ta några exempel.

Över 50 % av världens mest briljanta hjärnor – forskare och tekniker – används för destruktiva ändamål för att ta fram nya djävulska vapensystem. Det är ett fruktansvärt resursslöseri. Och 98 % av all forskning som sker i världen sker i den rika världen för vår s. k. standardförbättring.

Det finns en hel del statistiskt intressant material som ofta åberopas. SIPRI:s material är ett av de mer kända. Ett annat, som åberopas kanske lika mycket i internationella sammanhang, är Ruth Sivards jämförelser mellan militära kostnader och sociala utgifter. Hon säger så här i sin bok från 1979:

Räknat i kilo per person har världen i dag mer explosiv kraft än föda. Regeringar använder mer pengar för rymdforskning än för hälsoforskning och fyra gånger mer för forskning om vapen än om energi. Världen investerar 2 500 gånger mer i krigsmaskineriet än i maskineriet för att åstadkomma fred.

Detta är naturligtvis också bakgrunden till att vi här hemma försöker hitta modeller för hur vi på forskningens och industrins områden skall kunna bidra konstruktivt och positivt till fred.

I motionerna om fredsforskning, som är många, finns klara motiv. Vad gäller Sverige anslås det i dag för militär forskning och utveckling över 1 miljard – 1 000 milj. kr. – men för fredsforskning bara drygt 7 milj. kr. Och nästan allt satsas på SIPRI, som är ett internationellt fredsforskningsinstitut

av mycket hög kvalitet.

Det är mycket bra med SIPRI, men det räcker naturligtvis inte. Vid flera tillfällen alltsedan 1973 har riksdagen krävt att fredsforskningens resurser skulle förstärkas.

De vägar man kan gå är dels att förstärka den icke-militära forskningen, fredsforskningen, dels att skaffa sig ett granskningsorgan av typen SIPRI för det svenska samhällets militära satsningar.

Den totala obalans som jag visat på – över 1 miljard för militär forskning och utveckling och ca 7 miljoner för den fredliga forskningen och utvecklingen – talar i och för sig sitt tydliga språk. Därtill kommer att det naturligtvis är viktigt att finna motvikt mot försvarstänkande som lätt tenderar att bli hotinriktat. En motvikt kan vara ett utrikespolitiskt tänkande som ser på möjligheterna att utnyttja varje situation fredspolitiskt.

Låt oss se på hur FOA är sammansatt i dag. Den är Nordeuropas största forskningsenhet, och den tillhör i dag den militära delen av försvarsmakten och är underordnad ÖB. Det är naturligtvis fullt möjligt att inom FOA:s ram göra förändringar, i första hand kanske att överföra FOA till något av de centrala departementen, förslagsvis utrikesdepartementet. Det skulle kunna ge oss möjligheter, utan att minska på anslagen till den militära forskningen inom FOA, att inom den existerande organisationen förskjuta den tyngdpunkt som i dag ligger på militära försvarsfrågor till ekonomiska och civila försvarsfrågor och alternativa försvarsformer. Hur det skulle kunna gå till har också förts fram motionsvägen.

De remissyttranden som kommit från olika universitet och också från SIPRI är mycket positiva till kraven i motionerna, och det känns väldigt bra. När det gäller bl. a. ett svenskt SIPRI säger man ifrån det internationella SIPRI:s sida att en mycket bra väg att förstärka medborgarnas demokratiska kontroll över rustnings- och vapenutvecklingen vore att samhället stödjer en kritisk och objektiv granskning via oberoende och fristående organ, och man uttalar sig för att detta är en bra väg för att skaffa sig kontroll från samhällets sida.

I utskottsbetänkandet har jag funnit att man där klart säger ifrån att fredsforskningen nu skall förstärkas, och i yttrandet från SIPRI sägs bl. a. att förslaget om ett svenskt SIPRI är mycket viktigt men kräver expertis från ett brett fält. Vill man skaffa sig den kunskap som är nödvändig för att allmänheten skall kunna gå in och kritiskt granska den militära sektorn, får man också vara beredd att satsa.

I utskottsbetänkandet sägs att det är angeläget att freds- och konfliktforskningen får en tillfredsställande basorganisation så att en fruktbar forskningsmiljö för denna forskning kan skapas i landet som helhet. Utskottet kräver också en långsiktig plan, och därmed uttalar utskottet sitt stöd för dessa motioner. Jag tolkar detta så att det i utskottets uttalande i betänkandet också ingår att frågan om ett svenskt SIPRI skall finnas med i det förslag som kommer att föreläggas riksdagen, dvs. att det bedöms som viktigt och centralt att vi får en sådan organisation liksom att vi får en förstärkt freds- och konfliktforskning på universiteten.

Jag tycker att det är positivt att äntligen kunna säga att riksdagen klart uttalar sig för att det krävs konkreta förslag och att de måste läggas fram snabbt. Jag kan med tillfredsställelse instämma i utskottets hemställan i betänkandet.

CHRISTINA ROGESTAM (c):

Herr talman! Utskottet har ägnat mycket tid åt att behandla den viktiga frågan om freds- och konfliktforskning. Bl. a. har motionerna varit ute på en mycket bred remiss. Allmän enighet har rått bland remissinstanserna om behovet av ökade resurser för freds- och konfliktforskning. UHÄ har angett att freds- och konfliktforskningen tillhör de angelägna forskningsområden som bör förstärkas under de närmaste budgetåren.

Utskottet anser att en plan bör ge riksdagen ett bättre underlag för ställningstaganden i framtiden, och man begär därför en sådan plan. Därmed ställer man sig också bakom kravet på en förstärkning av resurserna för freds- och konfliktforskningen.

Vad som sedan kommer att stå i den budgetproposition som nu skall läggas fram får både Eva Hjelmström och jag se i januari. Men utskottets tillkännagivande innebär att det i samband med den därpå kommande budgetpropositionen bör kunna föreligga en plan med redovisning av den framtida utbyggnaden av freds- och konfliktforskningen. Om det i det skedet är en professur som skall prioriteras eller en basorganisation i form av forskarassistenttjänster är en fråga som man kan ha olika åsikter om. Bl. a. det kommande arbetet inom UHÄ bör i det avseendet kunna ge oss ett bättre underlag för ett ställningstagande.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i dess helhet.

EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Jag vill upprepa att jag ser det som mycket positivt att riksdagen äntligen fattar ett beslut om att det verkligen skall ske satsningar inom det här området. På grund av det som Christina Rogestam anförde tvingas jag tyvärr samtidigt konstatera att det kommer att dröja ytterligare minst ett och ett halvt år innan man får fler tjänster. Det tycker jag är beklagligt. Behovet är nämligen, som också Maj Britt Theorin redovisade, oerhört stort.

Att pengar finns redan i dag är fullt klart. Det är alltså en fråga om vilka områden man vill prioritera.

Vi får återkomma till den här frågan, när vi ser hur budgeten ser ut.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 15 Föredrogs

Utbildningsutskottets betänkande

1979/80:13 med anledning av motion om central antagning m. m. till
tekningslärarlinjen i Stockholm och Umeå

Näringsutskottets betänkanden

1979/80:18 med anledning av motion om den framtida råvarutillgången

1979/80:19 med anledning av motion om checklönesystemet

1979/80:21 med anledning av viss del av propositionen 1978/79:111 om åtgärder mot krångel och onödig byråkrati m. m. samt motion om insamlingsverksamhet

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

§ 16 Blancokreditreglerna för bankinstituten

Föredrogs näringsutskottets betänkande 1979/80:22 med anledning av propositionen 1979/80:51 med förslag till ändrade blancokreditregler för bankinstituten jämte motion.

MARIANNE KARLSSON (c):

Herr talman! I näringsutskottets betänkande nr 22 behandlas förslag till ändrade blancokreditregler för bankinstituten. Riksdagen har i dag att ta ställning till ett av regeringen framlagt förslag, att bankerna skall få låna ut 10 % av det inlånade och egna kapitalet som lån utan säkerhet. För närvarande äger bankerna rätt att låna ut 5 % av motsvarande kapital, men då det är önskvärt att kunna minska vådan av bl. a. dyra kontokortskrediter, söker man nu överföra dessa som vanliga banklån med lägre ränta.

I min motion har jag påpekat att det i regeringsdeklarationen anges att villkoren för uppfinnarna skall förbättras.

I Sverige kan exempelvis uppfinnare endast undantagsvis och mycket sällan erhålla finansiering för yrkesmässig uppfinnarverksamhet och produktutveckling genom bank. Härigenom har en övervältring av ansvaret för den tekniska utvecklingen skett på samhället, genom de regionala utvecklingsfonderna, STU, statligt initierad forskning etc. I nuvarande trängda statsfinansiella läge bör därför bankerna kunna medverka vid finansiering av uppfinnarverksamhet, produktutveckling och introduktionsskedet av nya produkter, i de fall detta inte kan ske inom ramen för företagens egen kreditvärdighet.

Svensk industriförening har i sitt yttrande över propositionen skrivit: "Signifikant för de nya och mest expansiva industribranscherna t. ex. elektronikindustrin är, att allt större del av investeringarna hänförs sig till immateriella poster främst utvecklingsarbete. Att då knyta kreditgivningen till anläggningstillgångar så hårt som dagens banklagstiftning stipulerar kan verka hämmande på vårt lands möjligheter att investera i framtidsbranscherna. Det finns därför enligt föreningens mening all anledning att överväga ett slopande av det formella säkerhetskravet."

Detta uttalande bekräftar i stort uppfinnarnas svårighet att i bank kunna finna finansiering för sin verksamhet. Behovet av fortsatt teknisk utveckling som grund för ett expansivt näringsliv måste således vägas mot den starka

prioritering av krediter för konsumtionsändamål som varit styrande för utvecklingen under senare år. Frågan är om inte konsumtionskrediterna nu måste hållas tillbaka något för att ge utrymme för teknisk förnyelse i näringslivet.

Bankernas risktagande har tyvärr minskat kraftigt när det gäller de mindre företagen och bankerna har i större utsträckning kommit att bli förmedlare av information hos vilka såväl myndigheter och företag som uppfinnare kan ansöka om krediter och hjälp vid produktutveckling. Behovet av finansiell stöd kräver, tyvärr, vid såväl industriell som samhällsfinansierad utvecklingshjälp, att uppfinnarna som regel tvingas lämna ifrån sig hela eller delar av lovande uppfinningar.

Det är därför mycket sällsynt att en uppfinnare med en lovande produktidé – trots att goda idéer bildar grund för vårt välbefinnande – får möjlighet att starta en egen verksamhet i form av ett mindre eller medelstort lovande företag med expansionsmöjlighet. Uppfinnarnas problem är att de genom sin beroendeställning tvingas slumpa bort kanske sitt livsverk för en grynvalling. För uppfinnarna, som ofta tvingas brottas med stora patentkostnader, saknas därför den rättssäkerhet som erbjuds den som satsar på materiella tillgångar före immateriella.

Det är således oacceptabelt att bristande kreditvärdighet skall kunna anföras som skäl för att avslå ansökningar om krediter för nya lovande uppfinningar. Särskilt allvarligt är det att kreditbehovet systematiskt kommit att användas som metod att frångå uppfinnarna deras verk, men detta har sin förklaring i att företagen behöver nya idéer för att kunna få nya krediter. Härigenom har företag med dålig räntabilitet ändå kunnat växa, då de lånar för att finansiera sin tillväxt. En följd av detta är att krediterna inte alltid kommer de nya utvecklingsidéerna till del utan används för att lappa tidigare usla affärer. Genom att satsa på upphovsmännen till nya idéer finns möjlighet att komma till rätta med detta problem.

Herr talman! Under det senaste decenniet har samhället i allt större omfattning tvingats ta på sig ansvaret för att uppfinnare och innovatörer får tillfredsställande ekonomiska resurser för sin verksamhet. En av anledningarna till detta är att många lovvärda produktidéer annars inte skulle ha kommit till utförande på grund av att uppfinnarna har otillräckliga resurser och på grund av att bankerna inte lånar ut pengar i den omfattning som krävs på grund av svårigheten att lämna bankmässig säkerhet för lån.

Näringsutskottet har gjort bedömningen, att en fördubbling av den generella blancokreditvolymen skulle innebära ökade möjligheter för uppfinnare att få bankkrediter utan särskild säkerhet.

När Svenska bankföreningen 1973 begärde en höjning av kvoten för blancokrediter från 3 till 5 % anfördes att "även för krediter utan särskild säkerhet gäller kravet att rimlig trygghet skall finnas för kreditens återbetalning. I stor utsträckning är kreditrisken inte i sista hand avhängig av huruvida särskild säkerhet ställs för krediten. Avgörande är i stället låntagarens ekonomi över huvud." Problemet är att uppfinnarna saknar bankmässiga säkerheter. De saknar vanligen också en av banken godtagbar

Blancokreditreglerna för bankinstituten

ekonomi. Uppfinnarverksamheten är vanligen en stor utgiftspost, som undergräver den privata ekonomin hos den berörda yrkesgruppen. Uppfinnarnas rätt att göra avdrag för sina utgifter, så att de inte betalar skatt på inkomst som går till uppfinnarverksamhet, utgör även den ett svårlost problem. Så är också fallet när det gäller deras möjligheter att få en skäligen del av de vinster som deras produkter ger upphov till.

Näringsutskottets uttalande ger enligt min mening uttryck för ett önsketänkande. Man bedömer det så att uppfinnarna skall få ökade möjligheter att låna i bank för att kunna tillföra industrin nya produkter och därmed skapa ökad sysselsättning.

Det är orimligt att bankerna skall kunna smita från sitt ansvar när det gäller att finansiera uppfinnar- och innovationsverksamheten för att i stället ensidigt ägna sig åt finansiering av konsumtionskrediter när samhället samtidigt tvingas gå in och ta ett ökat ansvar för produktutvecklingen.

Det jag har sagt visar hur viktigt det är att regeringen här går in och vidtar erforderliga åtgärder för att på så sätt ge uppfinnarna bättre lånemöjligheter. Herr talman! Jag sätter därför min tillit till regeringsdeklarationens uttalande: "Villkoren för uppfinnare samt för nyföretagande kring tekniska idéer bör förbättras."

Herr talman! Jag har inget annat yrkande än utskottets.

SVEN ANDERSSON (fp):

Herr talman! Marianne Karlsson har framhållit att bankerna, som det sägs i propositionen, skall ha möjligheter att utan särskilda säkerheter öka utlåningen vad gäller blancokrediter från 5 till 10 %. Vidare har Marianne Karlsson här beskrivit uppfinnarnas problem, och jag delar hennes uppfattning. Utskottet har tidigare i olika sammanhang påtalat de problem som sammanhänger med innovationsverksamheten.

Jag håller också med Marianne Karlsson när hon helt kort säger att pengarna skall finnas där idéerna finns. Men detta är ett av de problem som uppfinnarna har att dras med.

Vi har i utskottet inte kunnat biträda Marianne Karlssons motion. Vi anser nämligen att en ökning av blancokrediter från 5 till 10 % skulle innebära att bankerna fick möjligheter att bevilja lån utan säkerhet till uppfinnare och innovatörer. Det är väl inte helt obekant att bankerna redan bedriver en sådan verksamhet. PKbanken och SE-banken har en speciell avdelning för utvecklingslån. Det gäller uppfinnare och innovatörer på olika nivåer. Även Investeringsbanken bedriver en omfattande verksamhet på det här området.

Marianne Karlsson sade att vi måste satsa mer på produktutveckling och mindre på konsumtion, och det är väl en önskan som besjälar oss alla i det här läget. Jag delar alltså Marianne Karlssons uppfattning på den punkten.

Det är alldeles klart att samhället i dessa avseenden gjort väsentligt under senare år. Jag har själv varit med i olika utvecklingsfonder – styrelsen för teknisk utveckling och den nya industrifonden, som bildades i stället för statens utvecklingsfond – och jag vet därför att det finns pengar. Det finns

möjligheter att få lån från det att man har en idé till dess att denna idé kan föras ut på marknaden. Dessa lån är dock kostsamma, eftersom riskpremien är väsentligt mycket högre än för andra lån. Min erfarenhet av de statliga insatser som görs härvidlag via utvecklingsfonderna är den att riskpremien är så hög att många goda idéer inte kommer fram till dessa utan i första hand går till bankerna. En riskpremie om 25 % anses vara självklar för en produkt eller en idé som skall säljas på marknaden. I banken blir riskpremien lägre.

Den som ackumulerar räntor på lån till utveckling av en produktidé kan när denna efter kanske många år kommit fram till färdig produkt ha fått skulder till svindlande belopp. I ett av de fall som jag känner till beviljades lån på 500 000 kr., men när produkten kommer ut på marknaden är skulden uppe i 1 milj. kr. Skulden kan bara på några få år växa i sådan omfattning.

Jag tror ändå inte, Marianne Karlsson, att näringsutskottets betänkande är ett uttryck för önsketänkande. Bankerna har visat ett stort intresse för dessa frågor, och det ligger i linje med deras egen policy. Även de måste medverka till att få fram nya produkter, så att företagen kan lösa av de gamla produkter som finns på marknaden.

Marianne Karlsson hade inget särskilt yrkande. Jag yrkar för min del bifall till utskottets hemställan.

MARIANNE KARLSSON (c):

Herr talman! Jag kan i princip dela näringsutskottets syn att bankerna inte genom lagstiftning skall åläggas att prioritera utvecklingslån med blancokrediter. Men vi måste också ha förståelse för uppfinnarna. Dessa tvingas ta lån för att klara sitt uppehälle, erlægga arbetsgivaravgifter, betala skatt och, i den mån de själva får lån, höga patent- och utvecklingskostnader. Vanligen krävs att de skall frånhända sig rätten till sin uppfinning till ett bolag, och därmed är steget inte långt till att de skiljs från sitt verk.

Uppfinnarna skulle många gånger tjäna på att begära socialbidrag för att kunna arbeta med sina uppfinningar, i stället för att som nu ta villkorliga lån och inteckna uppfinningarnas eventuella avkastning med höga riskpremier, som Sven Andersson sade. Det skulle vara till hjälp för uppfinnarna om de fick större möjligheter att låna i bank – om samhället gick in med stöd i initialskedet och gjorde hanteringen lönsam för bankerna. Då kommer dessa att kunna bygga ut denna finansieringsgren.

Det är också tillfredsställande att bankerna nu, som herr Andersson påpekade, har börjat bevilja utvecklingslån. Enligt uppgifter som jag har fått i dag från SE-banken har denna under året fått in ett hundratal ärenden, som är under behandling eller har behandlats. Positiva resultat har uppnåtts, men de är få, och hanteringskostnaderna har varit alltför höga, varför verksamheten är förlustbringande för banken i fråga. Svårigheten ligger i att många låneansökningar avser icke kommersiellt gångbara projekt. Detta motiverar att samhället går in med stöd för att underlätta finansiering av utvecklingsprojekt och minska hanteringskostnaderna. Härigenom blir det på sikt

möjligt att minska samhällets nuvarande ansvar för riskfyllda exportaffärer och sysselsättningsstöd till företag som saknar lämpliga produkter.

Herr talman! Min förhoppning är att regeringen skall lyssna på den diskussion som förts här i dag och följa det förslag som jag har framfört i min motion.

SVEN ANDERSSON (fp):

Herr talman! Det är väl riktigt, som Marianne Karlsson säger, att uppfinnarnas situation ofta är mycket besvärlig. Jag har från chefen för patentverket fått den uppgiften att man nu får in lika många patentansökningar som på 1960-talet. Det är naturligtvis inget försvar för förhållandena, men det påstås ju ofta att det görs så få uppfinningar och att det kommer in så få patentansökningar. Det är tydligen ingen brist på idéer. Men det problem som man möter i dag är att många av de uppfinningar som kommer fram inte kan föras ut på marknaden. Det finns inte marknadsmässigt utrymme för dem och därför faller de bort. Då kan man förstå kritiken från uppfinnarna.

Jag hoppas också att regeringen skall komma med ett förslag som underlättar verksamheten för uppfinnarna. Det är angeläget för oss alla, och det är väl vår förhoppning efter den här debatten. Men faktum kvarstår att bankerna får möjlighet att vidga blancokrediterna – och däri införlivas ju även uppfinnarna – så det skall väl finnas utrymme nu, när intresset för detta mer och mer har vaknat hos affärsbankerna.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 17 Effekterna av kontokort

Föredrogs näringsutskottets betänkande 1979/80:24 med anledning av motion om effekterna av kontokort.

I detta betänkande behandlades motionen 1978/79:1515 av Roland Sundgren m. fl. (s), vari hemställdes att riksdagen hos regeringen begärde utredning av kontokortet och dess sociala och ekonomiska effekter för de enskilda hushållen i enlighet med vad i motionen anförts.

Utskottet hemställde att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1515.

Reservation hade avgivits av Ingvar Svanberg, Hugo Bengtsson, Nils Erik Wååg, Lilly Hansson, Lennart Pettersson, Rune Jonsson och Birgitta Johansson (samtliga s) som ansett att utskottet bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1978/79:1515 som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anförts.

LENNART PETTERSSON (s):

Herr talman! Kontokorten har med all sannolikhet kommit för att stanna, men det är enligt mångas mening klart att nuvarande vildvuxna system måste reformeras så att dess utformning ligger i linje med samhällets ekonomiska och sociala målsättningar och så att skadeverkningarna begränsas.

Vad vi på socialdemokratiskt håll under inga omständigheter vill ha är den typ av kontokortssamhälle som representeras av dagens USA, där det tycks bli mer och mer suspekt att betala med kontanter. Vi har i reservationen till näringsutskottets betänkande nr 24 begärt en parlamentarisk övergripande utredning kring kontokortsfrågan vad avser de sociala, privatekonomiska och samhällsekonomiska effekterna. Utskottsmajoriteten avstyrker den socialdemokratiska motionen och hänvisar till konsumentverkets begränsade undersökning. Det anser vi vara en undanflykt. Vi tror att skälet till avstyrkandet i första hand är ovilja att ta itu med de många problem som uppenbarligen riskerar att följa med den explosionsartade utvecklingen på kontokortsmarknaden.

Konsumentverkets utredning är alltför begränsad av två skäl. Ett skäl är att verket endast har att se på kontokorten ur konsumentens synpunkt. Detta är i och för sig en viktig delaspekt, men trots allt är det endast en del av hela problemställningen. De vidare samhällsaspekterna faller helt utanför konsumentverkets undersökning. Den andra begränsningen i konsumentverkets utredning ligger i att utredningen inte har sådan status att den kommer att kunna föreslå tillräckligt genomgripande åtgärder, om detta skulle visa sig nödvändigt. Bägge dessa skäl talar alltså för en övergripande parlamentarisk utredning, som i och för sig kan utnyttja det material som konsumentverket arbetar med.

Egentligen är det ockerräntor som kontokortsinnehavarna i dag betalar för att få utnyttja kontokortsföretagens krediter. Det finns kontokort som drar en effektiv ränta på uppemot 30 %. Att kontokorten ändå kunnat expandera så som har skett beror inte enbart på att de kan erbjuda lättfångade krediter utan också på det inflations- och ränteavdragssamhälle som vi numera lever i. Det är på grund av den starka penningvärdeförsämringen under senare år, i kombination med den obegränsade avdragsrätten, som kontokorten blir lönsamma – i varje fall för höginkomsttagare.

Därtill skall läggas det f. n. nästan totala stoppet i bankerna för krediter till vanliga låntagare.

Men det man inte får låna i bankerna går det hur enkelt som helst att låna hos kontokortsföretagen – med den skillnaden att det då blir fråga om dubbel ränta. Följden har blivit att alltmer av bankkapital och pengar från den grå lånemarknaden slussas över till den ur kreditpolitisk synpunkt heit fria kreditkortssektorn.

De som tjänar på den nuvarande situationen är i första hand finansbolagen och kontokortsföretagen, antingen dessa är knutna till varuproducerande företag eller inte. Det har faktiskt gått så långt nu att det är mindre förtjänst med att sälja själva varan än med att ta hand om kreditgivningen via någon form av kontokortssystem. Så okänsliga är alltså kontokortskunderna för de

höga räntor som tas ut, eftersom det är andra som bär de huvudsakliga kostnaderna. I första hand är det samhället och skattebetalarna via avdragsrätten. Det är också de medborgare som inte kan skydda sig mot den snabba inflationen som drabbas. Samma sak gäller för dem som inte lärt sig att leva på lånade pengar, utan tvärtom har pengar på banken – de drabbas också. De som tjänar är däremot de affärsföretag som vill utnyttja kontokorten som ett extra konkurrensmedel och de som vill förmå konsumenten till oöverlagda köp. "Köp nu och betala någon gång i framtiden" – det är den reklamslogan som man tycks arbeta med. Ett exempel på detta är den våldsamma reklamkampanj som det utländska kontokortsföretaget Master Charge nu bedriver i Sverige.

Frågan är emellertid om vi med de stora ekonomiska problem som vi står inför under 1980-talet har råd med det ohämmade kreditsamhälle som vi nu med kontokortens medverkan snabbt håller på att gå rakt in i. Det är en ganska central fråga, som inte alltid kommit med i debatten.

Jag har här särskilt velat peka på en del samhällsekonomiska problem i samband med en fortsatt snabb expansion av kreditkortsmarknaden. De privatekonomiska och sociala problemen finns där självfallet också, och de har varit flitigt diskuterade.

Vi får nu in fler och fler rapporter från socialassistenter och kronofogde-myndigheter. Det tyder på att de låga siffror över betalningsanmärkningar och utmätningar som kontokortsföretagen redovisar släpar efter och att problemen är större än vad som kommer fram den vägen.

Kontokortet är i dag inte det enkla, billiga och effektiva betalningssystem som okritiska anhängare gärna vill göra gällande. I själva verket är det på många sätt tvärtom.

Skall kontokorten vara kvar behövs därför reformer. Att exempelvis ha ett hundratal olika kontokort i omlopp på marknaden kan knappast vara rationellt. Det om något – om vi ser det ur den aspekten – fördyrar hanteringen och förhindrar installerandet av rationella tekniska hjälpmedel.

Den kreditexpansion via kontokort som nu kan ske måste också kunna kontrolleras på olika sätt.

Det finns också anledning att fråga sig om man inte bör skilja på själva kontokortssystemet och kreditgivningen. Det skulle sannolikt väsentligt minska de sociala problemens omfattning i samband med kontokorten. De höga krediträntorna och deras samband med nuvarande helt obegränsade avdragsrätt är också en sak som man bör titta närmare på.

Det är av dessa och andra skäl som det behövs en övergripande parlamentarisk utredning om kontokorten. Vi står sannolikt inför framväxten av ett på sikt dominerande betalningssystem, och då bör samhället vara med så tidigt som möjligt. Betalningssystem är en samhällsangelägenhet och inte en angelägenhet enbart för privatintressena.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den socialdemokratiska reservationen i näringsutskottets betänkande nr 24 till förman för en parlamentarisk utredning i denna viktiga fråga.

MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! För bara en vecka sedan diskuterades kontokorten i en interpellationsdebatt i den här kammaren. Ekonomiministern gav då en rad viktiga besked om regeringens inställning i denna fråga.

Gösta Bohman konstaterade bl. a. att kreditkortsmarknaden växer snabbt men att den ännu inte är av stor betydelse vare sig för kreditmarknaden – kreditkortens andel uppgår till knappt 10 % av konsumtionskrediterna – eller för den privata konsumtionen i dess helhet. För dagen tyder enligt ekonomiministern det mesta på att storleken av kontokrediterna inte behöver inge någon oro i det samhällsekonomiska perspektivet.

Ser man kreditkortssystemet ur den enskilde konsumentens synpunkt, så finner man att det ännu inte finns belägg för de i den allmänna debatten mycket omdiskuterade negativa sociala konsekvenserna. Kundförlusterna uppgick 1978 i genomsnitt till 0,5 % av utestående krediter. Det var 0,3 % av det totala antalet konton som anmäldes för betalningsföreläggande. Antalet utmätningar understeg 0,1 %. Sedan tror jag i och för sig, i likhet med Lennart Pettersson, att problemen är större än vad dessa låga siffror utvisar.

Men inte heller konsumentverket har i sin nyligen publicerade kartläggning kunnat påvisa några negativa sociala eller hushållningsekonomiska konsekvenser av den ökade användningen av kontokort. I utskottsmajoriteten har vi emellertid tagit fasta på att konsumentverket inte nöjer sig med denna sin första kartläggning utan har satt i gång en kompletterande utredning. Denna utredning skall belysa en rad ekonomiska och sociala problem i samband med kontokorten. Den skall genomföras under viss medverkan av kontoföretagen, och den skall arbeta snabbt.

Till detta kommer att ekonomiministern här i kammaren förklarade att regeringen skall följa utvecklingen och att man redan i början av nästa år kommer att ta ställning till frågan om hur och i vilken utsträckning finansbolagen bör inordnas i den allmänna kredit- och penningpolitiken. Regeringen kommer i det sammanhanget att ta ställning till om behov föreligger av att i stabiliserings- och kreditpolitiskt syfte ge särskilda föreskrifter för köp där betalning sker med kreditkort. Ekonomiministern betonade också att regeringen är beredd att vidta konsumentpolitiskt inriktade åtgärder om det visar sig att kreditkorten medför negativa sociala och ekonomiska verkningar för den enskilde.

Herr talman! Sammanfattningsvis kan jag inte finna annat än att Lennart Pettersson och hans partikolleger är väl tillgodosedda. Konsumentverket genomför en bred undersökning med tonvikt på den enskilde konsumentens situation. Regeringen överväger redan under det nya året de kredit- och samhällsekonomiska frågor som är förknippade med kreditkorten. Att ovanpå detta också tillsätta en parlamentarisk utredning kan snarare få till följd att frågornas hantering fördröjs.

Ett medvetande om detta finns ju faktiskt uttryckt i socialdemokraternas reservation. I den reservationens slutmening inbjuder man regeringen att

*Effekterna av
kontokort*

köra över utredningen om så skulle behövas.

Med det anförda ber jag att få yrka bifall till näringsutskottets hemställan i dess betänkande nr 24.

LENNART PETTERSSON (s) replik:

Herr talman! Jag tycker att Margaretha af Ugglas läser vår reservation ganska slarvigt. Det är inte fråga om att köra över en eventuell parlamentarisk utredning, utan det är fråga om att vidta åtgärder även om en parlamentarisk utredning skulle se på de övergripande frågorna. Det är naturligtvis riktigt att en regering gör på det sättet. Men det hindrar inte att ännu viktigare är att det tillsätts en utredning med tillräckligt mandat för att ta tag i det här problemet.

Vad vi diskuterar i dag är ju framväxten av ett helt nytt betalningssystem, som sannolikt kommer att bli dominerande i framtiden. Då kan man inte bara sitta med armarna i kors och förlita sig på att konsumentverket skall utreda vissa delasppekter. Det gäller att se helheten i detta system.

Det är alltså ett betalningssystem som karakteriseras av ganska bestämda nackdelar för konsumenterna i nuvarande läge, som innebär stora sociala problem för de människor som inte kan hantera betalningssystemet. Vi vet också att dessa problem mängdmässigt ökar.

Vi vet också att systemet karakteriseras av mycket höga räntor, för att inte säga ockerräntor, som i dag inte huvudsakligen bärs av dem som lånar upp kontokrediter utan i första hand av skattesystemet, och det påverkar samhällsekonomin i dess helhet och drabbar skattebetalarna.

Detta är alltså inga småsaker, låt vara att det i initialskedet är relativt beskedligt. Om några år har vi helt andra siffror. Är det först då samhället skall gå in och börja diskutera enligt Margaretha af Ugglas? Det gäller väl ändå för samhället att vara med från början, så att man kan påverka utvecklingen och få ett betalningssystem som ligger i linje med de sociala och samhällseliga målsättningar som vi har i det här landet. Så småningom, när problemen redan uppstått – då är det så dags att göra någonting!

Vi tycker att det är dags att tillsätta en utredning redan nu på ett högt parlamentariskt plan, så att man kan möta de problem som eventuellt kan uppstå och möta dem i tid.

MARGARETHA AF UGGLAS (m) replik:

Herr talman! Jag tycker inte, Lennart Pettersson, att det är dags att tillsätta en utredning. Jag tycker att det är dags för regeringen att fundera på de här frågorna redan på det nya året och för konsumentverket att fortsätta sin utredning med all skyndsamhet och snabbhet. Jag har en känsla av att om Lennart Pettersson fick sin vilja fram och det tillsattes en parlamentarisk utredning skulle det bli just på det sättet att vi om två år hade ett vackert betänkande. Och då skulle man börja göra någonting. Jag tycker alltså att dessa frågor är så viktiga att regeringen bör gripa sig an med dem redan på det nya året.

LENNART PETTERSSON (s) replik:

Herr talman! Vi vet vilka som sköter de här frågorna i regeringen. Det är Gösta Bohman och Staffan Burenstam Linder. Jag tror inte ett ögonblick att de har förmåga och intresse att sätta sig in i de sociala problem som kontosystemet kan medföra. Jag lyssnade på en radiodebatt för en månad sedan med Staffan Burenstam Linder som deltagare. Han var totalt oförstående för de sociala problem som kunde uppkomma. Gösta Bohman modifierade sig något i den interpellationsdebatt som förekom här för någon vecka sedan, men det var sannerligen inte mycket. Om man verkligen hade garantier för att regeringen och de statsråd som sköter dessa frågor tog tag i dem skulle man kunna känna sig betydligt lugnare. Men situationen är helt enkelt den att såväl Staffan Burenstam Linder som Gösta Bohman är synnerligen ovilliga att erkänna de problem som kan uppkomma i detta sammanhang. De är synnerligen ovilliga att tala om vad de tänker göra. De talar bara i allmänna termer och säger att om det finns problem skall de självfallet titta på dem och se vad de kan göra. Inte ens i interpellationsdebatten här i förra veckan utlovades att de här kontokortsföretagen skulle falla under den kreditpolitiska medelsarsenalen. Inte ens en så självklar sak har man gått med på, utan man skall bara "titta på" frågan, så får man se vad det kan bli.

Detta är vad som kännetecknar de statsråd som har hand om denna fråga. Det är ytterligare ett skäl för att en parlamentarisk utredning bör tillsättas.

MARGARETHA AF UGGLAS (m) replik:

Herr talman! Det är i och för sig en klok och riktig inställning att man först tar reda på om det finns problem och hur de ser ut. Det är ju först sedan man analyserat dem som man kan lägga fram förslag till vettiga åtgärder.

Är det inte så att Lennart Pettersson är ny medlem i konsumentverkets styrelse? Lennart Pettersson har ju i så fall all möjlighet att se till att konsumentverket med skyndsamhet bedriver denna utredning och även beaktar de sociala konsekvenserna.

Talmannen anmälde att Lennart Pettersson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

JOHAN OLSSON (c):

Herr talman! Den här debatten och interpellationsdebatten den 10 december kring kontokortsfrågan har på ett bra sätt belyst kontokortsmarknaden, dess utveckling och problem. Det har också varit nyttigt att debatten i stor utsträckning har förekommit i massmedia under hösten. Praktiskt taget samtliga tidningar har ägnat intresse åt kontokortsfrågan. Jag tror att det är väldigt bra att den stora allmänheten får denna information.

Det har belysts här vilken snabb utveckling kontokorten har fått. Det är i och för sig inte så märkvärdigt. Det finns en ny teknik. Bankerna använder maskinella system som gynnar kortsystemet. Det är uppenbart att man

åstadkommit rationaliseringar och metoder som konsumenterna uppskattar när det gäller betalning av varor. En annan anledning till ökningen har varit att avbetalningshandeln visat sig omodern eller att den är sämre från konsumentens synpunkt. Kontokorten har tagit över en del av marknaden för avbetalningshandeln.

Som Lennart Pettersson sade tror jag också att kontokorten helt säkert har kommit för att stanna och att det finns mycket positivt med detta system. Utvecklingen har emellertid gått mycket snabbt, och jag är övertygad om att många konsumenter har hoppat på kontokorten av bara farten. De har sett det hela som en modefluga. Man måste också konstatera att annonseringen av kontokorten har varit överdriven och fått proportioner som inte alla gånger har kunnat hänföras till korrekta sakupplysningar. Jag tror att den här massiva och intensiva kampanjen har gjort en del skada. Det är angeläget att kontokorts- och finansieringsföretagen stramar åt sin reklam kring de här frågorna. Annars riskerar man att snabbare frammana åtgärder som man från samhällets sida egentligen inte vill vidta.

Som det har sagts här tidigare har det hittills inte kunnat konstateras några större sociala problem. Detta framgår också av den rapport som konsumentverket lämnat under november. T. o. m. bankinspektionens generaldirektör säger att det inte uppstått några större problem men att utvecklingen gått mycket fort. Det är uppenbart att vi måste följa den här frågan med uppmärksamhet.

Motionären har blivit över hövan tillgodosedd genom den uppmärksamhet frågan fick under sommaren. Sådana här motioner lämnades även in till centerns riksstämman i somras. Centerpartiet behandlade motionerna och tog framför allt upp ett par problem.

För det första har centern ansett att man måste vara restriktiv med att stimulera kreditgivning för en ren konsumtion. Vi har också sagt att det är nödvändigt att styra kredit- och penningströmmarna till näringslivet för investering. Detta är verkligen en allvarlig fråga inte minst i nuvarande läge då alltför svaga investeringar i näringslivet kan noteras.

För det andra har centern tagit upp att det erfordras en massiv information om kontokorten. Man måste tala om för allmänheten och för den enskilde vad kontokort innebär. Det är inte alla gånger gynnsamt för konsumenten och något som konsumenten tjänar pengar på, utan smakar det så kostar det. Det är många konsumenter som inte vet vad räntan blir och hur lätt det är att dra på sig kostnader som man kunde undvika genom att i stället använda kontantköp eller de vanliga vägarna via en bank.

På den här punkten menar man från centerstämman – den åsikten vill jag starkt understryka – att det fordras en massiv information i den här frågan. Oavsett vad vi kommer till för beslut i dag åligger det givetvis konsumentverket att föra fram en sådan information. Det finns också andra organ som har skyldighet att driva en saklig information om vad kontokorten innebär, inte minst bankerna och finansföretagen.

I morgon fattar vi förhoppningsvis beslut om en lag som innebär att finansieringsföretagen, som i huvudsak hanterar frågan om kontokorten,

kommer att ställas under banklagstiftningen och den kontroll som detta medför. Såsom Margaretha af Ugglas refererade kommer regeringen att pröva frågan att som nästa steg låta finansieringsföretagen ingå under lagen om kreditpolitiska medel. För min del tror jag att det är angeläget att i varje fall den del av finansieringen som går till konsumtionskrediter bör ligga under lagen om kreditpolitiska medel. Det är alldeles riktigt, som Rolf Andersson sade här i debatten förra måndagen, att det är orimligt att man blir vägrad krediter i en bank men sedan kan gå runt hörnet och skaffa sig kontokort och få krediter på andra vägar. Det här är inte bra om man vill få kontroll över kapitalmarknaden och styra den till näringslivet. Nu har regeringen lovat att se över lagen. Regeringen kommer inte heller, som Lennart Pettersson sade, att fly undan den här frågan.

Det är alltså mycket på gång. Utskottet har tagit del av konsumentverkets rapport, i vilken man pekar på en rad problem som behöver belysas ytterligare. I slutet av förra månaden uttalade också konsumentverket att man tänkte göra en bred utredning om kontokorten och deras olika konsekvenser. Lennart Pettersson påstår att den utredningen kommer att bli begränsad, men konsumentverket säger i ett pressmeddelande att man avser att genomföra en brett upplagd utredning. Först därefter kan konsumentverket besvara den ofta ställda frågan om kontokorten är bra eller dåliga för konsumenterna. För att förhindra att kontokreditmarknadens expansion sker till priset av ökade problem för konsumenterna måste eventuella åtgärder sättas in i tid. Konsumentverket kommer därför att omedelbart starta den nya utredningen och genomföra den så snabbt som möjligt.

Vi har tillsatt detta konsumentverk för att bl. a. bevaka dessa frågor. Då är det också naturligt att det får detta utredningsuppdrag och riksdagens förtroende att verkligen handla snabbt. Enligt min mening är det onödigt att tillsätta en parlamentarisk utredning, eftersom frågans lösning då kan försenas och effekterna försämrats. Det kan komma en dag då en sådan utredning krävs. Direktiven för en sådan utredning skall skrivas med hänsyn till då rådande omständigheter.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

LENNART PETTERSSON (s) replik:

Herr talman! Johan Olssons sätt att skjuta konsumentverkets utredning framför sig är något av den obotfärdiges förhinder. Den utredningen kan bara belysa den i och för sig viktiga delaspekten om konsumentensynpunkterna.

Det finns andra frågor som bör besvaras. En del av dem ställde Johan Olsson i sitt anförande. Den övergripande fråga som bör ställas är om kontokorten är bra eller dåliga för samhället. Det är faktiskt ett litet vidare begrepp än konsumentaspekterna, även om också de är viktiga. Den frågan ställs inte heller av konsumentverket, men den kunde en parlamentarisk utredning, om den nu kommer till stånd, ta upp.

Det var glädjande att ta del av de tongångar som Johan Olssons anförande andades när han tog till orda om de problem och risker som ändå följer med

en snabb expansion av kontokorten och kontokrediterna. Det väsentliga är ändå att det är moderaterna som sköter dessa frågor i regeringen. Det gör att en utredning är ytterligare motiverad.

Jag vill till sist säga att i konsumentverkets styrelse sitter en person vid namn Hans Pettersson, och det är alltså inte jag. Men det har inte med saken att göra.

JOHAN OLSSON (c) replik:

Herr talman! Jag vill påminna om att det jämsides med konsumentverkets utredning sker en löpande kontroll av den här verksamheten. Det finns vidare ett nystartat forskningsprojekt som heter Hushållens krediter, i vilket Företagsekonomiska institutet vid Stockholms universitet medverkar. Det projektet tror jag också kan belysa denna fråga.

Lennart Pettersson medgav i sitt senaste anförande att konsumentverket kunde utreda de frågor som rörde konsumenterna. Det är ändå det centrala och viktiga. Han menade att de samhällsekonomiska aspekterna då inte skulle komma att utredas. Men i morgon fattar ju riksdagen beslut om en lag som rör finansieringsbolagen, som omfattar ungefär 90 % av kreditkortsmarknaden. Ekonomiministern har också utlovat en proposition kring frågan om kreditpolitiska medel. Den kommer såvitt jag förstår att behandla frågan hur kreditkorten påverkar kapitalmarknaden och de samhällsekonomiska konsekvenserna. Vi kan med andra ord lita på att den frågan kommer att behandlas.

Det är således, Lennart Pettersson, inte fråga om att på något sätt dra sig undan. Vi menar att den effektivaste och mest rationella metoden är att låta konsumentverket arbeta snabbt och effektivt. Litet längre fram kan vi kanske överväga frågan om en parlamentarisk utredning.

LENNART PETTERSSON (s) replik:

Herr talman! Det senaste Johan Olsson sade lät litet bättre, alltså att man inte ställer sig helt avvisande till en parlamentarisk utredning när konsumentverket har kommit fram med sin undersökning. Det är alldeles utmärkt. Jag tror under alla omständigheter att en sådan parlamentarisk utredning kommer att tvinga sig fram alldeles oavsett om vi socialdemokrater förlorar denna votering i dag. Men det är i och för sig glädjande att Johan Olsson ändå är öppen för en fortsatt diskussion på denna punkt.

Sedan vill jag bara korrigera Johan Olsson. Den lag om finansieringsbolag som vi skall fatta beslut om i morgon har i sig ingenting som gör att man därmed kan attackera de sociala problem som ligger i den kontokortsexplosion som har ägt rum under de senaste åren. Den är bara en ramlag, i första hand till för bankinspektionen. Lagen har inget egentligt socialt innehåll och är därför totalt ointressant i detta sammanhang.

JOHAN OLSSON (c) replik:

Herr talman! Men, Lennart Pettersson, den lag som vi skall behandla i morgon har effekter på de samhällsekonomiska konsekvenserna, som

Lennart Pettersson tidigare efterlyste. De sociala konsekvenserna är det konsumentverkets uppgift att belysa ytterligare.

Egentligen har vi samma grundinställning som har redovisats i motionen. Men vi tycker att utskottets förslag är en effektiv och bra väg när det gäller att snabbt komma till rätta med de eventuella problem som finns beträffande utvecklingen på kontokortsmarknaden.

Nr 56

Tisdagen den
18 december 1979

*Effekterna av
kontokort*

HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Herr talman! Frågan om kreditkortens roll i ekonomin är rykande aktuell. Bland alla de inlägg som har gjorts i TV och radio, i dagspress och i fackföreningspress har jag inte hittat något inlägg, där man tar lika lätt på denna fråga som ekonomiministern gjorde. Praktiskt taget alla kommentarer kring dessa problem är oroande. Än värre är att utskottet nu delvis använder Gösta Bohmans argument såsom skäl för att avstyrka denna socialdemokratiska motion, vari krävs en utredning. Efter interpellationsdebatten i förra veckan har jag nåtts av flera kommentarer och fått uppmuntrande ord från privatpersoner, från drabbade av kreditkortens verkningar och t. o. m. från bankfolk som är oroade över utvecklingen.

Att kreditkortsmarknaden är jungfrulig mark att skörda profiter på framgår av utskottsbetänkandet, där man redogör för Annel/Berkows undersökning som har gjorts på konsumentverkets uppdrag. På s. 3 i betänkandet sägs:

”Någon inträngande analys av konsumenternas situation har inte kunnat göras, eftersom det inte funnits något publicerat material som varit tillräckligt aktuellt och detaljerat och eftersom företagen av konkurrensskäl varit ovilliga att lämna uppgifter om kontohavarna.”

Kreditgivarna slåss nu naturligtvis intensivt för att kapa åt sig en så fet bit som möjligt av denna relativt nya och lönande marknad. För dem gäller det nu att smida medan järnet är varmt. I dessa tider av svångremspolitik är det många som har svårt att acceptera en sänkt konsumtion och nu in-tecknar framtiden via kreditkort.

En sådan undersökning av konsumenternas situation som förvägrats undersökarna, såsom jag nämnde, av ”konkurrensskäl” skulle förmodligen visa vilka grupper i samhället som drabbas av ekonomiska katastrofer och vilka grupper som tjänar på en vidlyftig kreditpolitik med rätt till avdrag från skatten. Undersökningen skulle visa att det är arbetare och tjänstemän, dvs. vanligt folk med låga eller normala inkomster eller arbetslösa utan inkomster som får ta smällarna, medan folk med planerad ekonomi och utrymme för inköp av kapitalvaror klarar sig bra. Jag skall nämna några exempel.

I måndags redogjordes för ett fall av vansinneskonsumtion över kreditkort i radioprogrammet Marknaden – det sändes under en halvtimme på förmiddagen. En 20-årig yngling talade om att han gjort sig skyldig till att ha köpt för 30 000 kr. över kreditkort men lyckats få ett banklån på motsvarande summa som gjorde att han undgick att hamna i den konsumentgrupp som missköter kreditkorten. Genom banklånet kunde han alltså reparera skadan, men han hade stora inbetalningar att göra under de närmaste åren. Kvar till

hyra, mat och kläder hade han ca 1 000 kr. i månaden, trots att han arbetade full tid. Det är en ganska mörk framtid för en yngling på 20 år som annars kanske vore i stånd att etablera ett eget hem och en ordnad ekonomi.

Herr talman! Jag skall ta mig friheten att läsa upp ett brev som jag fått med anledning av interpellationsdebatten med ekonomiministern. Det står där: "Aldrig förr har jag skrivit till en politiker, men nu måste jag skriva." Brevskrivaren framhåller att jag gärna får använda synpunkterna, om de kan vara till någon nytta.

Sedan heter det i brevet:

"Vet inte Bohman något om de tragedier som dessa kort drar med sig!?"

Låt mig bara ge ett ex. och det ur min egen släkt. Låt oss kalla henne Maria. Hon är 30 år, fränksild. Oftast sjukskriven. Hon blev efter med hyran, tel.räkningen osv. Socialen hjälpte. Jag satsade själv 4 000 kr. Men varken socialen eller jag visste om hennes många kontokort. De var då, för 3 år sen, uppe i 20 000 kr. i skuld. Nu i sommar hade de gått upp till nära 70 000 kr.

Då hände det. En kompis, arbetslös, ensam mor med 3 barn 'lånade' Marias kontokort och köpte färg-TV och stereo. Själv var denna kompis 'svartlistad' för längesen för allt hon tagit på konto. Hon klarade ju inte att betala av – och så kom Maria i klistret direkt. Och blev – tack o lov – äntligen svartlistad!

Men Maria står där med sin skyhöga skuld. Hennes barn är rädda för kronofogden, som de sett i TV. Marias nerver är slut. Hon är sjukskriven.

När hon hörde Bohman suckade hon: Och så sker det tragedier varje dag!"

De här lämnade exemplen rör ju bara den enskilda ekonomin, även om de sammantaget naturligtvis spelar en roll för samhällsekonomin. Men det finns ju också andra argument mot denna okontrollerade kreditgivning som skulle kunna anföras utifrån rent nationalekonomiska utgångspunkter. Det tar ganska lång tid att utveckla dem, men jag tror att de som utifrån borgerligt ekonomiska ståndpunkter nu framför argument av typen att vi måste öka sparandet och öka investeringarna i näringslivet och att vi skall stimulera ökat enskilt sparande skulle få det litet knivigt att försvara en ohämmad och okontrollerad utveckling av kreditgivningen över kreditkort, för det går ju inte alls ihop. Det har också Gösta Bohman upptäckt, och han lovade i interpellationsdebatten att i början av nästa år skall man ta ställning till om finansbolagen skall inordnas i kreditpolitiken. Man skall ta ställning till detta – det är alltså inga löften. Det är möjligt att Gösta Bohman försökte slingra sig ur en knipa med de orden. Vi får väl se vad de betydde i verkligheten.

Att jag nu är uppe och argumenterar beror delvis på att vi kommunister inte sitter i utskotten och alltså inte där kan föra fram våra synpunkter på de motioner som väcks. Men jag gör det också därför att jag tror att en och annan borgerlig representant kan förmås att rösta efter sin övertygelse och

stödja den socialdemokratiska reservationen av Ingvar Svanberg m. fl. Vi kommunister gör det. Men jag vill också passa på att påpeka hur viktigt det är att en sådan här utredning som föreslås i motionen kommer till stånd snabbt och ger ett snabbt resultat.

Kreditkortsföretagen försöker nu med intensiv marknadsföring få ut så många kort som möjligt, och problemen kommer säkerligen att öka i samma takt. För att sedan kompensera den nedgång i konsumtionen som kommer för den som *nu* handlat på kredit och som är skyldig en massa pengar nästa år kommer man naturligtvis att söka *nya* kunder med *nya* erbjudanden. Och när inte det räcker till, kommer man naturligtvis att försöka förmå de gamla kunderna att skuldsätta sig ännu mera. Omsättningen skall som bekant öka, oavsett vad det betyder för framtiden. Sådan är kapitalismen.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen av Ingvar Svanberg m. fl.

ROLAND SUNDGREN (s):

Herr talman! När jag och mina medmotionärer – alla aktiva kooperatörer – i början av 1979 skrev den motion som nu behandlas gjorde vi det i medvetandet om att vi sedan lång tid varit på väg mot alltmer penninglösa betalningssystem. Vi har haft en utveckling med gireringar och checker och under de senaste åren en enorm expansion av kontokort. Vi är medvetna om att betalningsfunktionerna kan förenklas med datateknik och utveckling av administrativa system. Men det får inte ske till vilket pris som helst.

När vi började se på den ohämmade och okontrollerade utveckling som kontokortsmarknaden kommit in i greps vi av oro för de konsekvenser detta kunde få för många hushåll och konsumenter i vårt land.

Vi kan peka på att kontokortsförsäljningen under det svåra året 1977, "svångremsåret", då konsumtionen i landet minskade, ökade med 74 %. Under 1978 var utestående krediter uppe i nära 1,8 miljarder på 1,4 miljoner kontokort. I dag har vi, som sagts tidigare, ca 100 olika kontokort, och det ryktas om att kontokortsförsäljningen i år blir mellan 4 och 5 miljarder. Den kraftiga ökningen beror delvis på den 20-procentiga spärr som genom konsumentkreditlagen sattes på avbetalningsköp. Ett och samma hushåll kan i dag skaffa sig praktiskt taget hur många kontokort som helst. Exempel har givits på hushåll med 36 kontokort och en sammanlagd kredit på 180 000 kronor. Den bristande kreditprövningen och den fräcka marknadsföringen har gjort att många människor har lockats att skaffa sig kontokort, gjort dyrbara resor, roat sig och gjort impulsköp, som de sedan inte kunnat klara av utan hamnat i desperata ekonomiska situationer. Och i pressen kan vi nu nästan dagligen läsa om människor som har hamnat i ekonomisk kris. Och från de sociala myndigheterna rapporteras att allt fler människor som måste söka ekonomisk hjälp visar sig ha ett antal kontokort.

Därför anser vi det viktigt att samhället snarast griper in för att vidta åtgärder, så att vi inte genom kontokorten får ytterligare en utslagningsmekanism till de andra i vårt samhälle. En sanering av kontokortsmarknaden måste till, och finansbolagen måste inordnas i den allmänna kredit- och

penningpolitiken. Vidare måste något göras åt den marknadsföring som pågår och som är emot all vår strävan att få medvetna konsumenter i det svenska samhället. Vi är medvetna om att detta är åtgärder som kan vidtas utan någon som helst utredning. Men det är dessutom viktigt, som Lennart Pettersson tidigare har sagt, att vi får till stånd en utredning som bl. a. kan kartlägga de stora risker som finns för mängder av hushåll i vårt land. Det finns i dag ingen kunskap om kontohavarna, deras ekonomiska förutsättningar och sociala situation, hur de skaffar sig större kreditutrymme än de kan klara av, vilka de är osv. Kontokortsföretagen vägrar av konkurrensskäl att lämna ut uppgifter. Därför är det viktigt att vi får en statlig parlamentarisk utredning med den tyngd det innebär. Här finns ju mycket information att samla in från de sociala myndigheterna.

Jag anser det underligt att utskottsmajoriteten avstyrker motionen om en sådan här angelägen utredning med hänvisning till att konsumentverket har gjort en kartläggning av kontokortsmarknaden som det nu skall följa upp. Jag anser att konsumentverket kan göra stora insatser här. Jag är dock delvis kritisk mot att verket inte har lyckats reda ut den flora av räntesatser som drabbar konsumenterna via alla olika kontoföretag och med de olika avgifter och räntesatser som finns. Här är konsumenterna förvirrade av den sifferexercis som uppvisas. Jag anser att konsumentverket här har en mer angelägen uppgift att ta itu med.

Jag vill slutligen understryka det vi möter i tidningarna nästan dagligen och som bl. a. Dagens Nyheter uttryckt i en ledare den 14 december: "Nu måste regeringen bestämma sig för vad den vill: fortsatt okontrollerbar expansion av denna dyra och ändå frestande kreditform eller en sådan dimensionering och sådana regler för kortkrediten som socialt och samhällsekonomiskt kan försvaras."

Vi har en ekonomiminister som vid en debatt förra veckan visade sig inte vara beredd att gripa in. Risken är att det hela går för långt, och därför anser jag att riksdagen bör göra något.

Jag kan instämma med föregående talare i att jag tror det finns många ledamöter i både centern och folkpartiet som känner oro över den här utvecklingen. Det är min förhoppning att den socialdemokratiska reservationen därför kommer att röstas igenom. Jag yrkar bifall till den.

Med detta anförande, i vilket Marianne Ståhlberg (s) och Wivi-Anne Cederqvist (s) instämde, var överläggningen avslutad.

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av Ingvar Svanberg m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Lennart Pettersson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkande 24 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av Ingvar Svanberg m. fl.

Nr 56

Tisdagen den
18 december 1979

*Utbyggnad av
block 3 vid Forsmarks kraftstation,
m. m.*

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Lennart Pettersson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 165

Nej – 167

§ 18 Föredrogs näringsutskottets betänkande 1979/80:25 med anledning av propositionen 1979/80:33 om vissa frågor inom industridepartementets verksamhetsområde jämte motioner.

Punkterna 1 och 2

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 3

Utbyggnad av block 3 vid Forsmarks kraftstation, m. m.

Regeringen hade i propositionen 1979/80:33 under punkten 3 (s. 12–22) föreslagit riksdagen att

1. bemyndiga regeringen att godkänna överenskommelse mellan statens vattenfallsverk och Mellansvensk Kraftgrupp AB om utbyggnaden av block 3 vid Forsmarks kraftstation i vad staten därigenom iklädde sig ekonomiska förpliktelser,

2. bemyndiga fullmäktige i riksgäldskontoret att efter hemställan av regeringen i varje enskilt fall teckna borgen för lån som Forsmarks Kraftgrupp AB tog upp utomlands inom den av riksdagen fastställda ramen för borgensåtaganden för lån till bolag i vilka statens vattenfallsverk förvaltade statens aktier.

3. bemyndiga regeringen att godkänna konsortialavtal mellan statens vattenfallsverk och Bodens kommun om samverkan i fråga om energiförsörjningen inom kommunen i vad staten därigenom åtog sig att bilda bolag, teckna aktier och i övrigt iklädde sig ekonomiska förpliktelser.

4. godkänna vad föredragande statsrådet hade anfört i fråga om utbyggnad av en ny tilloppstunnel vid Vietas kraftstation.

5. bemyndiga regeringen att från investeringsanslaget Kraftstationer m. m. ställa 150 000 000 kr. till förfogande för teckning av aktier i och ägartillskott till Svenska Petroleum AB i enlighet med vad föredragande statsrådet hade förordat.

Regeringen hade vidare (6) berett riksdagen tillfälle att ta del av vad föredragande statsrådet anfört med anledning av Oskarshamnsverkets

Tisdagen den
18 december 1979

*Utbyggnad av
block 3 vid Fors-
marks kraftstation,
m. m.*

Kraftgrupp Aktiebolags framställning om ersättning för förseningskostnader för block 3 i Oskarshamns kärnkraftverk.

I detta sammanhang hade behandlats de med anledning av propositionen väckta motionerna

1979/80:132 av Lennart Blom (m), vari hemställdes att riksdagen i anledning av propositionen 1979/80:33 uttalade att Oskarshamnsverkets Kraftgrupp AB (OKG) skulle tillerkännas ersättning för förseningskostnader för det tredje blocket i Oskarshamnsverket.

1979/80:133 av Birger Rosqvist (s) och Eric Rejdnell (fp), vari hemställdes att riksdagen i anledning av propositionen 1979/80:33 uttalade att staten borde ikläda sig ersättningsskyldighet även gentemot Oskarshamnsverkets Kraftgrupp för förseningskostnader för dess block 3, samt

1979/80:135 av Oswald Söderqvist m. fl. (vpk), vari hemställdes att riksdagen med ändring av propositionen 1979/80:33 skulle avslå förslaget om godkännande av överenskommelsen mellan statens vattenfallsverk och Mellansvensk Kraftgrupp AB om utbyggnaden av block 3 vid Forsmarks kraftstation och därmed också kravet på ekonomiska förpliktelser innan större klarhet vunnits om kostnaderna.

Utskottet hemställde

1. beträffande överenskommelse mellan vattenfallsverket och Mellansvensk Kraftgrupp AB att riksdagen med bifall till propositionen 1979/80:33 mom. 3.1 och med avslag på motionen 1979/80:135 bemyndigade regeringen att godkänna överenskommelsen mellan statens vattenfallsverk och Mellansvensk Kraftgrupp AB om utbyggnaden av block 3 vid Forsmarks kraftstation i vad staten därigenom iklädde sig ekonomiska förpliktelser.

2. beträffande ersättning till Oskarshamnsverkets Kraftgrupp Aktiebolag att riksdagen med anledning av propositionen 1979/80:33 mom. 3.6 samt motionerna 1979/80:132 och 1979/80:133 som sin mening gav regeringen till känna vad utskottet anfört.

3. beträffande bemyndigande för fullmäktige i riksgäldskontoret att riksdagen med bifall till propositionen 1979/80:33 mom. 3.2 bemyndigade fullmäktige i riksgäldskontoret att, inom den av riksdagen fastställda ramen för borgensåtaganden för lån till bolag i vilka statens vattenfallsverk förvaltade statens aktier, efter hemställan av regeringen i varje enskilt fall teckna borgen för lån som Forsmarks Kraftgrupp AB tog upp utomlands.

4. beträffande konsortialavtal mellan vattenfallsverket och Bodens kommun att riksdagen med bifall till propositionen 1979/80:33 mom. 3.3 bemyndigade regeringen att godkänna konsortialavtalet mellan statens vattenfallsverk och Bodens kommun om samverkan i fråga om energiförsörjningen inom kommunen i vad staten därigenom åtog sig att bilda bolag, teckna aktier och i övrigt iklädde sig ekonomiska förpliktelser.

5. beträffande utbyggnad av Vietas kraftstation att riksdagen med bifall till propositionen 1979/80:33 mom. 3.4 godkände vad föredragande statsrådet hade anfört i fråga om utbyggnad av en ny tillloppstunnel vid Vietas kraftstation,

6. beträffande kapitaltillskott till Svenska Petroleum AB att riksdagen med bifall till propositionen 1979/80:33 mom. 3.5 bemyndigade regeringen att från investeringsanslaget Kraftstationer m. m. ställa 150 000 000 kr. till förfogande för teckning av aktier i och ägartillskott till Svenska Petroleum AB i enlighet med vad föredragande statsrådet hade förordat.

OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! När folkpartiregeringen i våras lade fram sin proposition om den framtida energipolitiken hade vi i vår motion till den propositionen yrkanden som bl. a. gick ut på att någon ytterligare investering i kärnkraftsutbyggnad inte skulle få förekomma. När frågan nu på nytt kommer upp intar vi i konsekvens med detta samma ståndpunkt.

Vad som hände med folkpartiets energiproposition är väl bekant. Händelsen i Harrisburg inträffade, vilket gjorde att många människor i det här landet fick kalla fötter, och man beslöt att hastigt och lustigt lyfta ut den del som rörde kärnkraften ur energipropositionen och i stället behandla andra energifrågor.

I samband med Harrisburgolyckan sades det att vi måste tänka över detta, vi måste avvakta utredningen, osv. Om de som sade detta hade varit konsekventa, då hade de också sagt att vi i det läget naturligtvis inte heller skulle satsa några pengar på ytterligare utbyggnad av reaktorer. Det gjorde man nu inte, utan man lyfte ut frågan om reaktor 3 i Forsmark och beslöt att en fortsatt utbyggnad skulle genomföras – utbyggnaden skulle visserligen ske i lägre takt, men det rörde sig dock om en utbyggnad.

Vi kan inte se detta som någonting annat än ett mycket ologiskt förfarande. Hade man menat allvar med talet om en omprövning, då hade man naturligtvis också sett till att det inte satsades mera pengar i utbyggnaden.

Nu säger man att handlingsfriheten måste bevaras. Det sade man också då. Vi anser att detta är en omskrivning av vad det handlar om: Man vill gardera sig för en fortsatt utbyggnad till 12 reaktorer. Därför yrkar vi nu liksom vi gjorde i vår motion i våras avslag på äskandet om fortsatta anslag till Forsmark 3 utöver det som behövs för att inte skador av oreparabel art skall inträffa.

Det räcker för att bibehålla den s. k. handlingsfriheten. Men som det nu är pågår en mycket kraftig och aktiv byggnation i Forsmark samtidigt som vi alla förbereder oss för en folkomröstning i mars. Vi kan inte anse att det är något särskilt logiskt handlande i detta. Det hela beror helt enkelt på att man i grund och botten menar att vi skall ha tolv reaktorer utbyggda, och då är det naturligtvis bra att utbyggnaden pågår under sken av att man vill bevara en viss handlingsfrihet.

Jag vill därmed, herr talman, yrka bifall till motionen 135.

LENNART BLOM (m):

Herr talman! Osäkerheten rörande den svenska kärnkraftsutbyggnadens takt och villkor har under ett antal år lett till förseningskostnader av skilda

*Utbyggnad av
block 3 vid Fors-
marks kraftstation,
m. m.*

Tisdagen den
18 december 1979

*Utbyggnad av
block 3 vid Fors-
marks kraftstation,
m. m.*

slag. I den nu aktuella propositionen hemställs bl. a. om riksdagens godkännande av ett avtal mellan Vattenfall och MKG, vilket främst avser förseningskostnader för det tredje blocket i Forsmark. I och för sig är alltså problemet med förseningskostnader inte nytt. I anslutning till såväl villkorslagen som rådrumslagen har frågan varit aktuell. Nu är det emellertid fråga om mera konkreta kostnader, även om det ännu inte varit möjligt att i pengar fixera beloppets storlek.

Utskottet erinrar om att ett villkor för att arbetena i Forsmark skall dras ned under innevarande budgetår, vilket är överenskommet i annan ordning, är att staten ikläder sig en ersättningskyldighet gentemot Forsmarks Kraftgrupp AB för de merkostnader som orsakats av den neddragna arbetstakten. Ersättning skall utgå för ökade anläggningskostnader och för ökade kostnader för att producera elektricitet på annat sätt och/eller för att anskaffa ersättningskraft.

Av intresse i sammanhanget är att OKG för det tredje blocket i Oskarshamnsanläggningen i skrivelse till regeringen hemställt om ersättning för förseningskostnader motsvarande den ersättning som avses komma MKG till del. Regeringen har för sin del uppenbarligen inte varit villig att f. n. tillerkänna OKG en sådan rätt till ersättning. Detta ställningstagande bereder regeringen, som det heter, riksdagen tillfälle att ta del av.

I ärendet föreligger ett par enskilda motioner av innebörd att MKG och OKG bör behandlas likformigt och att följaktligen även OKG bör tillerkännas rätt till ersättning för förseningskostnader.

Utskottet säger på den här punkten att med hänsyn till att folkomröstningen om kärnkraftens roll i den framtida energiförsörjningen avses äga rum inom några månader finner utskottet det inte rimligt att OKG:s framställning behandlas nu och att utskottet följaktligen anser att beslut i frågan om huruvida ersättning bör utgå till OKG för förseningskostnader bör anstå i avvaktan på resultatet av folkomröstningen. Riksdagen bör göra ett uttalande till regeringen av denna innebörd.

Som en av motionärerna kan jag för egen del förklara mig nöjd härmed, även om det ju inte tillmötesgår motionens väsentliga krav. Det är i och för sig tillfredsställande att utskottet nu föreslår riksdagen att över huvud taget inte ta ställning till ersättningsfrågan för OKG före folkomröstningen. Med MKG är det ju en annan sak. Här föreligger alltså till följd av det gällande avtalsförhållandet en skyldighet att komma överens om förseningsersättning. Det är emellertid belysande för frågans svårighetsgrad att det trots långa förhandlingar – som redan tidigare nämnts – inte varit möjligt att nu ge riksdagen ens en indikation om inom vilka gränser ersättningsbeloppen kan komma att ligga. Enligt vissa uppgifter kan det komma att röra sig om belopp gott och väl över en miljard kronor vad gäller MKG och sannolikt i samma storleksordning för den händelse att OKG skulle tillerkännas ersättning. Det avgörande är emellertid, herr talman, att riksdagen nu inte låser sig för ett ställningstagande, som innebär att MKG får ersättning, medan OKG förvägras sådan ersättning. Anledningen till att sådana förseningskostnader uppkommer är ju densamma i de bägge fallen. Skulle den slutliga prövningen

leda till att MKG tillerkännes ersättning men inte OKG, innebär det helt enkelt att elabonnenterna inom MKG:s avsättningsområde gynnas, medan elabonnenterna inom OKG:s avsättningsområde missgynnas.

Herr talman! Jag har givetvis inte något annat yrkande än bifali till utskottets hemställan.

IVAR FRANZÉN (c):

Herr talman! Med anledning av näringsutskottets betänkande nr 25 och de ställningstaganden som där görs beträffande fortsatt byggande av Forsmark 3 och statens ansvar för uppkomna förseningskostnader vill jag anlägga följande synpunkter.

Jag beklagar att riksdagen som en följd av tidigare majoritetsbeslut är bunden vid dessa åtaganden. Centern har, med respekt för de i demokratisk ordning fattade besluten, avstått från att väcka en motion eller att till utskottsbetänkandet foga något särskilt yttrande. Centern står helt fast vid den ståndpunkt som togs i våras, att i avvaktan på folkomröstningen inga ytterligare resurser bör anvisas för fortsatt byggande av Forsmark 3.

Utöver den principiella inställningen, att inga nya pengar bör tillföras Forsmark 3 i avvaktan på folkomröstningen, vill jag redovisa ytterligare två tungt vägande skäl för att riksdagen nu icke borde binda sig för nya åtaganden angående Forsmark 3.

För det första är ett fullföljande av Forsmark 3 en samhällsekonomisk felinvestering. Det behövs ytterligare minst 3 miljarder kronor för att man skall kunna ta Forsmark 3 i drift. Om dessa pengar i stället satsades på hushållning och återanvändning av energi inom industri och kommuner skulle den samhällsekonomiska vinsten bli mycket större.

En överslagsberäkning visar att det under en tioårsperiod ur samhällssynpunkt är fem gånger billigare att satsa på hushållning och återanvändning av energi i stället för att satsa på energiproduktion i Forsmark 3. I totala siffror rör det sig om 15 miljarder kronor jämfört med 3 miljarder kronor – alltså en samhällsekonomisk vinst av storleksordningen 12 miljarder kronor under en tioårsperiod.

Till detta skall läggas att hushållning och återanvändning ger en förbättring av bytesbalansen med 6–7 miljarder kronor under samma tid, detta om man jämför med kostnaderna för utbyggnad av Forsmark 3.

För det andra talar i dag ingenting för att ett senareläggande av Forsmark 3 totalt sett innebär ökade kostnader för Forsmarks Kraftgrupp AB.

Forsmark 3 påbörjades 1976 för att vara helt färdigställt den 1 oktober 1982. De förseningar som uppstått bedöms utifrån denna tidsplan. När denna gjordes upp beräknades förbrukningen av elström för 1982 att ligga på en sådan nivå att behov av elström från Forsmark 3 skulle föreligga 1982–1983. Så är inte fallet i dag.

Redan 1978 konstaterade CDL i ett yttrande till energikommissionen att kärnkraftblocken 11 – Forsmark 3 – och 12 – Oskarshamn 3 – behöver tas i bruk i mitten av 1980-talet. Man har alltså från CDL:s sida konstaterat att Forsmark 3 inte behöver tas i bruk före 1985.

Tisdagen den
18 december 1979

*Utbyggnad av
block 3 vid Fors-
marks kraftstation,
m. m.*

Mot denna bakgrund vill jag påminna om den kostnadsdiskussion som fördes i pressen i augusti 1979. I nästan alla tidningar kunde man då läsa att folkomröstningsbeslutet resulterat i förluster på 6,8 miljarder kronor för kraftbolagen. Det var laddningsförseningar på ett år av fyra reaktorer, som "prissatts" till denna otroliga summa. Om dessa fyra reaktorer hade varit i full drift under den aktuella tiden skulle de under mycket gynnsamma förhållanden ha kunnat producera ca 22 TWh elström. Den uppgivna förlusten motsvarar mer än 30 öre/kWh råkraft – dvs. priset vid kraftverket. För abonnenten skulle förlusten bli minst 40 öre/kWh.

Ännu intressantare blir matematiken om man beaktar att det inte finns någon som helst möjlighet att sälja dessa 22 TWh extra elström.

Även om all kondenskraft slopas, skapas ändå endast utrymme för några få TWh. Om kraftbolagen hade täckt sina påstådda kostnader via den ström de kunnat sälja, hade priset hamnat någonstans mellan 1:50 och 2 kr./kWh.

Vi kan konstatera att kraftbolagen bedömer det som otroligt dyrt att ha färdigbyggda kärnkraftverk liggande i "malpåse", även om strömmen inte behövs. Fredagen den 24 augusti 1979 kunde vi bl. a. i Expressen läsa att förseningen av Forsmark 3 kostar 3,8 miljarder – nämligen 2 miljarder i ökade byggkostnader och 1,8 miljarder i ersättning för elström – på grund av att det inte kan tas i bruk förrän 1985.

Låt mig då först påminna om att CDL själv konstaterat att Forsmark 3 inte behövs före 1985. Det är anmärkningsvärt att det ställs krav på ersättning för att man inte får producera elström, som man själv konstaterat inte behövs.

Rent allmänt kan konstateras att en förlängd byggtid ökar byggkostnaderna. Mot detta står vinsten av att redan i byggandet utföra de förändringar som utvecklingen och nya bestämmelser kräver. Dessa förändringar kan bli väsentligt dyrare om de skall utföras i efterhand. Samtidigt undvikes delvis de i andra sammanhang så högt beräknade "malpåsekostnaderna".

Bara räntekostnaderna för Forsmark 3 utgör 600–800 miljoner per år. Under såväl 1978 som 1979 har marknadsräntan varit högre än inflationen, vilket innebär att sparade räntekostnader mer än väl uppväger den allmänna kostnadsfördyringen.

Jag vill med ytterligare ett exempel belysa den här problematiken. I ett ärende som kammaren nyligen behandlat har SJ tillerkänts ett extra bidrag motsvarande 25 % eller 70 miljoner av totalkostnaden för en tågfärja, som har tidigare lagts. SJ hävdar att tidigareläggningen av investeringen ger viss överkapacitet, som kostar pengar, och kräver att få ersättning för detta.

Forsmarks Kraftgrupp AB hävdar att då de *förhindras* att skapa en motsvarande överkapacitet så kostar även detta pengar, som staten skall stå för. Kraftbolagens resonemang om ersättning i alla lägen är fullt av ologiska argument. Kraftbolagen vill alltså ha ersättning för att de inte får bygga så snabbt, att de får fler kärnkraftverk att lägga i "malpåse", samtidigt som de kräver ersättning för de kärnkraftverk som de har i "malpåse".

Herr talman! Det finns all anledning att riksdagen tänker sig för flera gånger innan slutlig ställning tas till någon form av ersättning till kraftbola-

gen. Framför allt krävs det en helhetsbedömning av såväl kostnader som besparingar.

Herr talman! Jag har inget yrkande, men jag hoppas ändå att jag med dessa synpunkter lyckats fästa kammarens uppmärksamhet på några väsentliga frågeställningar som hör ihop med fortsatt utbyggnad eller inte av Forsmark 3.

OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Jag och mitt parti kan inte acceptera den argumentation som inledningsvis fördes av Ivar Franzén. Det är inte alls tecken på bristande respekt för riksdagsbeslut att säga att man måste kunna ändra sådana genom nya riksdagsbeslut. Vi hörde under förmiddagen en talesman för ett annat utskott, nämligen utrikesutskottet, som sade att vi självfallet kan ändra ett riksdagsbeslut, om vi anser att förhållandena har förändrats. Det resonemanget måste gälla även i detta fall.

Jag konstaterar att hela det resonemang som centerns talesman för är en argumentation för vår motion, och det är bra. Också Folkkampanjen nej till kärnkraft har ställt sig bakom den. Det hade då också varit bra om centern hade velat rösta för vår motion.

IVAR FRANZÉN (c):

Herr talman! Riksdagen är ändå på denna punkt bunden av tidigare fattade beslut. Vi har i dag inte möjlighet att ändra på dem. Det är respekten för i demokratisk ordning fattade beslut som gör att vi endast velat göra denna markering. Vår inställning kvarstår dock helt oförändrad.

Överläggningen var härmed avslutad.

M o m . 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motion 135 av Oswald Söderqvist m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Oswald Söderqvist begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkan-
de 25 punkt 3 mom. 1 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motion 135 av Oswald Söderqvist m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Oswald Söderqvist begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 313

Nej – 20

§ 19 Om arbetsmarknadsproblemen i Lidköping, m. m.

Industriministern NILS ÅSLING erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels *Carl-Henrik Hermanssons* (vpk) den 20 november anmälda interpellation, 1979/80:71, dels *Jan Franssons* (s) den 27 november anmälda fråga, 1979/80:166, och anförde:

Herr talman! Carl-Henrik Hermansson har frågat mig dels om regeringen är beredd att tillsätta en utredning om den verkstadsindustri som producerar avancerade verktygsmaskiner, dels om regeringen kommer att vidta några åtgärder för att förhindra att avskedshoten vid Lidköpings Mekaniska Verkstad (LMV) går i verkställighet, dels om regeringen avser att vidta åtgärder för att verkstadsproduktion även framdeles kommer att äga rum inom Lidköping, så att det yrkeskunnande och den erfarenhet som finns hos ortens arbetande tas tillvara.

Jan Fransson har frågat mig dels om jag anser att STAB- och SKF-koncernen skall ta sitt ansvar och skapa ny produktion i stället för att avskeda folk, dels vilka konkreta åtgärder jag kommer att vidta för att hindra en fortsatt minskning av arbetstillfällena i Lidköping.

Jag besvarar interpellationen och frågan i ett sammanhang.

Lidköpings Mekaniska Verkstad (LMV) har under en längre tid varit i ett bekymmersamt läge. Efterfrågan på företagets produkter har varit för liten i förhållande till produktionskapaciteten, och det ekonomiska utfallet av verksamheten har varit mycket otillfredsställande. Enligt vad jag har erfarit har företagsledningen bl. a. i syfte att förbättra ekonomin i företaget ansett sig tvungen att varsla ca en fjärdedel av personalen om avsked. Man beräknar att ca 70 kollektivanställda och ca 60 tjänstemän kommer att avskedas från företaget under det närmaste halvåret. Nedskärningen av LMV från ca 850 till ca 450 sysselsatta under loppet av ett par år innebär att ca 9 % av industrissysselsättningen i Lidköping faller bort. Detta är naturligtvis en mycket beklaglig utveckling för kommunen och då inte minst för dem som direkt drabbas därför att de måste sluta sin anställning vid LMV. Jag vill dock framhålla att det pågår ett intensivt arbete på det lokala och regionala planet för att med arbetsmarknadspolitiska åtgärder mildra effekterna av nedskärningen vid företaget. Möjligheterna att erbjuda andra jobb inom länet bedöms som mycket goda för de kollektivanställdas del. Utsikterna för tjänstemännen att få andra arbeten på nära håll bedöms däremot tyvärr som dåliga, i varje fall på kort sikt.

Enligt vad jag har erfarit har Lidköpings kommun och den regionala utvecklingsfonden i Skaraborgs län upprättat en näringspolitisk plan i syfte

att främja bl. a. nyetablering, produktutveckling och marknadsföring. Målet är att skapa ett avsevärt antal arbetstillfällen inom kommunens industri under den närmaste femårsperioden. Ett samarbete har etablerats med SKF:s utvecklingsbolag SKF Nova som syftar till att tillverkningen av produkter som tas fram inom bolaget skall förläggas till Lidköping. Med hänsyn till det arbete som sålunda pågår med att skaffa ny industrisysselsättning till Lidköpings kommun anser jag det inte vara påkallat med några särskilda åtgärder från regeringens sida. Den allmänna ekonomiska politik som regeringen för syftar till att främja en industriell expansion i landet, och detta kommer även Lidköpings kommun att dra nytta av.

Svensk verktygsmaskinindustri består av ett 30-tal i huvudsak små och medelstora familjeföretag. LMV kommer även efter den planerade nedskärningen att höra till de större företagen i branschen. Verktygsmaskinföretagens största kunder är de svenska verkstadsföretagen, även om en stor andel av maskinerna går på export. I växande grad används styrteknik med elektroniska hjälpmedel för att möjliggöra att maskinerna kan användas för automatisk tillverkning även av detaljer i korta serier. Att utveckla och marknadsföra sådana maskiner är kostsamt och kräver hög teknologisk kompetens. Det är därför en ganska utbredd uppfattning i branschen att den behöver omstruktureras för att få en god förmåga att utnyttja den nya tekniken och att möta den hårdnande internationella konkurrensen. Inom ramen för branschens egen organisation pågår analys och diskussion av vilka strukturgrepp som är lämpliga att ta. Jag bedömer det därför inte som motiverat att nu tillsätta någon statlig utredning om verktygsmaskinindustrin men kommer att noga följa dess fortsatta utveckling.

CARL-HENRIK HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Jag får tacka industriministern för svaret men beklagar att det var så negativt.

Svaret är avslöjande för den ekonomiska politik som den borgerliga regeringen bedriver. Regeringen tänker ingenting göra för att rädda jobben vid Lidköpings Mekaniska Verkstad. Regeringen anser inte att det är påkallat med några initiativ för sysselsättningen i Lidköpingsbygden utöver de begränsade försök att stimulera fram småindustri som redan görs. Regeringen är inte heller beredd att se över verktygsmaskinindustrins problem. Svaret förpliktar till ingenting. Det är ett dokument av kall likgiltighet för dem som står i tur att få lämna sina arbetsplatser.

Lidköpings Mekaniska Verkstad ägs av den stora SKF-koncernen. Bara under första halvåret i år har SKF gjort en vinst efter avskrivningar på närmare en halv miljard kronor. LMV är en liten del av koncernen som inte gått ihop, och detta tål inte storfinansen: allt den rör vid skall bli profit. Trots att LMV redovisat förluster har ju SKF-koncernen gjort sina rekordvinster. Men den lilla del av dessa som skulle krävas för att stabilisera LMV:s ekonomi och göra nödvändiga investeringar i företaget för att trygga jobben vill koncernen inte punga ut med. Storfinansen har bara intresse för näringslivet i en bygd och människorna där så länge man kan tjäna på dem.

Tisdagen den
18 december 1979

*Om arbetsmark-
nadsproblemen i
Lidköping, m. m.*

Denna kapitalismens cynism slår den här gången mot Lidköpingsbygdens arbetare och tjänstemän.

Industriministern vill inte ta något ansvar. LMV är en liten del av huset Wallenbergs domäner, och in i dem vågar sig inte den borgerliga regeringen.

180 arbetare och tjänstemän har varslats om uppsägning. Redan under första halvåret 1980 skall 81 av de kollektivanställda få gå från LMV. Några jobb i Lidköping står f. n. inte att få för dessa, möjligen för några enstaka. För de äldre bland de avskedade väntar sannolikt en för tidig pensionering. För de yngre är alternativen arbetslöshet, pendling eller avflyttning – om nu arbete kan fås på annat håll.

För hela Lidköpings kommun blir problemen svåra. Olika varsel och nedläggningar kommer att medföra att kommunen mister omkring 500 arbetstillfällen fram till 1982. De projekt som finns men som i huvudsak endast är på ett förberedande stadium – och mestadels inte ens det – kommer bara att kunna ge jobb åt en mindredel av dessa människor som förlorar sina nuvarande jobb. Samtidigt kommer också nya ungdomskullar ut från kommunens skolor och vill ha jobb i sin hemort. Det är dystra framtidsutsikter för en industriort i en utpräglad jordbruksbygd.

Men regeringen är inte beredd att göra något. Industriministerns hänvisningar till regeringens "allmänna ekonomiska politik" är ju direkt illavarslande. Den går numera uttalat ut på att s. k. strukturomvandlingar skall få skörda sina offer, och det är de arbetande som skall betala de svårigheter det kapitalistiska systemet skapar för samhällsekonomin med arbetslöshet och sämre materiella villkor.

När nu regeringen inte vill göra något för Lidköping, kunde då industriministern inte åtminstone avkräva SKF-koncernen ett ansvar? Här har SKF i omkring 50 år ägt ett företag på en ort och under dessa år tjänat stora pengar på de arbetandes insatser. Men så när företaget ett par år inte ger vinst så är det bara adjöss. Då får ungefär hälften av de arbetande gå – redan i första omgången. Tycker industriministern att det är försvarbart? Borde inte SKF nu avkrävas ett ansvar för sysselsättningen på LMV med tanke på den viktiga roll företaget spelar?

När det gäller verktygsmaskinindustrin i stort är regeringens passivitet lika iögonfallande. Industriministern nöjer sig med att påstå att han noga skall följa denna branschs fortsatta utveckling. Det är en bransch av stor vikt för den industriella uppbyggnaden och utvecklingen. Branschen har emellertid uppenbara problem, och dessa kan komma att förvärras. Om kapitalägarna styr branschen mot en partiell undergång, vad hjälper det de anställda och samhällsekonomin framtida behov, om vi i det läget har en regering som nöjer sig med rollen som en "noggrann åskådare"? Vad man nu gör är ju i verkligheten att man offrar den svenska verktygsmaskinindustrin. Vi kan inte acceptera detta, och det gör inte heller de arbetare och tjänstemän som är verksamma i denna näring. Varför vill regeringen inte ens tillsätta en utredning.

Det är alltså två frågor som jag anser det nödvändigt att industriministern

ger svar på. Det fanns inget svar i hans första anförande.

Den första frågan är: Borde inte SKF avkrävas ett ansvar för sysselsättningen på LMV?

Den andra frågan är: Varför vill regeringen inte ens tillsätta en utredning om den svenska verktygsmaskinindustrin?

JAN FRANSSON (s):

Herr talman! Jag tackar industriministern för svaret på min ena fråga. Svaret är ett entydigt nej. Industriministern tänker inte vidta några åtgärder för att hindra en fortsatt minskning av antalet arbetstillfällen i Lidköpings kommun.

Jag undrar om jag skall tolka industriministerns tystnad när det gäller min andra fråga, som han alltså inte har svarat på, som ett tyst instämmande i SKF-koncernens åtgärd att avskeda en massa folk på Lidköpings Mekaniska Verkstad. Att avskedandena är beklagliga kan vi vara överens om, men det hjälper inte särskilt mycket dem som drabbas.

Det besked som industriministern har att lämna arbetare och tjänstemän i Lidköping är: Låt oss sköta den allmänna ekonomiska politiken i det här landet, så ordnar marknadskrafterna att man får en industriell expansion i Lidköping.

Ja, industriministern, vi har sannerligen inte sett mycket av den expansionen i vare sig Lidköping eller i Skaraborgs län över huvud taget trots den miljarddrullning till företagen som skett under herr Åslings tidigare era som industriminister. Det har blivit tvärtom. Som exempel kan jag nämna att vid en av länets mest betydelsefulla industrier, Volvo i Skövde, har 1 000 arbetstillfällen försvunnit. I Skaraborgs län är f. n. investeringsviljan lägre än genomsnittligt för landet.

LO-sektionen och den socialdemokratiska arbetarekommunen i Lidköping uppväktade industridepartementet för några veckor sedan och redovisade då sin syn på den sviktande arbetsmarknaden i Lidköping. Industriministern hade inte tillfälle att ta emot men jag hoppas att statsrådet har tagit del av den utredning över minskade arbetstillfällen under senare år som överlämnades. Man krävde också att regeringen gick in med åtgärder i Lidköping.

Svaret på de frågor jag ställt ger mig anledning att säga följande:

Jag hoppas att industriministern inser allvaret i vad som nu håller på att ske med industristrukturen i Lidköping.

LMV, Rörstrand, STAR-produkter och Sandvik har alltid bildat basen för Lidköpings industri. Nu sviktar flera av dessa basföretag.

Mellan åren 1975 och 1978 har antalet arbetstillfällen i industrin minskat med netto 207 i kommunen. Bl. a. har STAR-produkter minskat med 40 och planerar att dra ner med ytterligare 25 platser varje år t. o. m. 1982. Därtill kommer nu LMV som under så lång tid varit ryggraden i Lidköpings industri. 250 arbetare och tjänstemän får lämna företaget under 1980. Men anser inte industriministern att SKF, som under 50 år har ägt LMV, har något som helst ansvar för sin fina arbetarstam utan att man i ett enda drag kan nära nog

halvera företaget? Kan man inte begära att en så stor och rik koncern som SKF skall ha en sådan framförhållning i sin planering att man undviker att slösa bort det stora kunnandet bland arbetare och tjänstemän som nu får avsked? Är det inte ett slöseri med resurser som vi egentligen inte har råd med? Det är alldeles självklart att regeringen liksom företaget har ett stort ansvar.

Vår landshövding Karl Frithiofson har för några veckor sedan i en artikel i Skaraborgs Läns Tidning redovisat sin uppfattning om LMV:s avskedanden. Jag rekommenderar industriministern att ta del av hans synpunkter.

Artikeln har rubriken: Skapande företaganda – har SKF den?

Jag skall citera en bit ur artikeln:

”I LIDKÖPING har en annan stor och stark koncern föresatt sig att möta svårigheter med att kraftigt minska antalet anställda, dvs ställa många av dem arbetslösa. Jobben minskar med uppemot 250. All vädjan om ny produktion har hittills varit förgäves.

Stora Kopparberg hade ägt Vikmanshyttan från 1967. SKF har ägt LMV från 1929. I 50 år alltså!

Man kan fråga sig var storföretagets företaganda finns, denna anda och envishet att skapa nytt, att utveckla och växa. Finns den i de höga våningarna i den stora apparaten med de många topputbildade funktionärerna?

Samtidigt som SKF pressar fram varsel om avsked av alla dessa människor, rycker undan grunden för deras möjligheter att arbeta och försörja sig, skriver SAF:s ordförande i DN att vår framtid som välfärdsstat endast kan räddas genom ökad industriverksamhet, sysselsättningen i industrin måste öka, är Nicolins budskap. Helt visst en uppfattning man kan ansluta sig till.

Men vem ska kunna svara för detta om inte storföretag som SKF med sina stora finansiella resurser, sitt stora kunnande, sin skicklighet i att driva teknisk utveckling, sin erfarenhet av produktion och försäljning!”

Jag delar till fullo Karl Frithiofsons tankegångar och tycker verkligen att regeringen borde göra detsamma och kräva att SKF tar sitt sociala ansvar. Nu hänvisar Nils Åsling i sitt svar till lokala och regionala initiativ från kommun och utvecklingsfond.

Det är klart att detta är bra. Alla initiativ är bra och utvecklingsfonden fyller här en uppgift, men man har ju inte alls de resurser som behövs.

Det är inte så att Lidköpings kommun inte försökt vara aktiv i näringslivsfrågor. Den har sedan lång tid haft en sysselsättningskommitté och även startat ett bolag för att bl. a. ge möjlighet åt småföretag att få lokaler och utvecklas. Kommunen har en hygglig beredskap när det gäller mark- och planfrågor. Den näringspolitiska plan som Nils Åsling talar om i sitt svar har som målsättning att ta fram 100 nya arbetstillfällen under perioden fram till 1985.

De åtgärder som Nils Åsling talar om räcker inte för att klara Lidköpings kommun som regionalt centrum. Det är beklagligt att han inte har mer att komma med. Vad som behövs är ju offensiva satsningar, där samhället tillsammans med företaget upprätthåller produktionen tills alternativ pro-

duktion och sysselsättning kan utvecklas.

Det här är emellertid allvarligt inte bara för den lokala arbetsmarknaden i Lidköping, utan det är också allvarligt för länet. Den högteknologiska kompetens som nu går förlorad genom att tjänstemän försvinner från LMV innebär att länet ytterligare utarmas på folk med sådan utbildning som behövs i länet. Den högteknologiska kompetensen är redan tidigare starkt uttunnad i vårt län, delvis beroende på avsaknaden av ett huvudkontor i länet. Vi behöver behålla tekniker och konstruktörer för att kunna utveckla den skaraborgska arbetsmarknaden. Det är även av stor betydelse för våra strävanden att utveckla högskoleutbildningen i länet.

Avskedandena innebär stora personliga problem för de drabbade. Men till dessa och deras familjer har Nils Åsling inga positiva besked att ge. De kollektivanställda kan resa till andra jobb i länet, menar han. Är industriministern medveten om att hälften av de 80 kollektivanställda som nu sägs upp är över 60 år? Var i länet, herr Åsling, finns jobb för dessa? Är det förenligt med centerns tal om ett decentraliserat samhälle att dessa människor skall tvingas flytta eller pendla lång väg mellan jobbet och hemmet? Nils Åsling medger i sitt svar att det blir besvärligt för tjänstemännen att få andra jobb på nära håll. Ja, i klartext innebär det att de kastas ut i en oviss arbetslöshet.

Jag tycker att industriministerns svar genomsyras av en alltför glättad bild av arbetsmarknaden i Skaraborgs län. I länet råder fortfarande en hög arbetslöshet bland ungdomar. 2 700 ungdomar står till arbetsmarknadens förfogande, varav nära 1 000 är öppet arbetslösa. Vi har hotande sysselsättningskriser på flera håll i länet – Ytong i Falköping, Fernmo i Mariestad, Luxor och Vanäs i Karlsborg. Sammanlagt hotas ca 700 arbetstillfällen inom tillverkningsindustrin.

Herr Åslings syn på dessa frågor kommer ytterligare att försvåra Lidköpings kommuns möjligheter att utgöra en stödjepunkt för sysselsättningen i den västra länsdelen.

I den senaste långtidsutredningen, som bär borgerligt signum, sägs bl. a.: "Det kraftiga utbudsöverskottet – ca 20 000 personer 1983 – för Västsverige förklaras till betydande del av: den ogynnsamma bild för industrissysselsättningen som framkommer i beräkningarna. Delvis som en konsekvens härav väntas även den offentliga sektorns sysselsättning utvecklas långsamt. En viss nettoinvandring till regionen kan väntas trots den ogynnsamma utveckling på arbetsmarknaden som anges av här utförda beräkningar. Förutsatt att det utbudsöverskott som kalkylerna pekar på inte kan motverkas genom regionalpolitiska satsningar, torde en viss utflyttning från regionen krävas för att balans på arbetsmarknaden skall nås."

Jag vill fråga industriministern om hans passivitet i dessa frågor skall tolkas så att den här utflyttningen från Lidköping är sanktionerad som ett led i den regionalpolitik som man kan läsa om i långtidsutredningen?

Tisdagen den
18 december 1979

*Om arbetsmark-
nadsproblemen i
Lidköping, m. m.*

INGEMAR HALLENIUS (c):

Herr talman! För Lidköpings kommun är den minskning av antalet anställda vid Lidköpings Mekaniska Verkstad som har skett under senare år allvarlig. Industrisysselsättningen inom kommunen har minskat med 9 %. Som också industriministern framhåller i sitt svar är utvecklingen mycket besvärlig för kommunen och särskilt för dem som direkt drabbas av att behöva sluta sin anställning.

SKF har ett stort ansvar för denna utveckling. Effektivare åtgärder för att tillföra LMV ny produktion borde ha satts in tidigare. Då skulle man på ett bättre sätt ha kunnat tillvarata den stora yrkesskicklighet som finns hos de anställda på LMV. Utbildningstiden och inkörningstiden för de kvalificerade arbetena på LMV är lång.

Den minskning av personalen som nu sker får allvarliga konsekvenser, i synnerhet för dem som måste sluta. Genom samarbete mellan facket och företaget minskas till viss del denna olägenhet genom att personer som är nära pensionsåldern avgår och får en ersättning, som täcker deras inkomstförlust. Det innebär ändå att arbetstillfällena försvinner, vilket är allvarligt för sysselsättningen inom kommunen, och detta drabbar särskilt ungdomen.

Från centern ställde vi i höstas förslaget om en näringspolitisk utvecklingsplan för Lidköpings kommun, där kommunen i samarbete med utvecklingsfonden och näringslivet skulle söka skapa nya arbetstillfällen. En sådan plan har kommunen och utvecklingsfonden nu arbetat fram för att främja produktutveckling, nyetablering och marknadsföring. I detta arbete ingår också ett samarbete med SKF:s utvecklingsbolag, SKF Nova, som syftar till att tillverkningen av de produkter som tas fram inom bolaget förläggs till Lidköping. Det gäller produkter som kan tillverkas i nuvarande industri eller i nyetableringar. Här förväntar vi att SKF genom sitt utvecklingsbolag verkligen kommer att medverka till att denna satsning ger resultat så att utvecklingen för LMV åter kan bli positiv. Även om nyetableringar inte kan ge så många arbetstillfällen direkt, är de ändå en viktig del.

En annan viktig fråga för sysselsättningen i vår kommun är den samordning av produktionen som skall ske inom STAB-koncernens anläggningar i länet inte blir negativ för Starprodukter utan att sysselsättningen där kan tryggas. Det pågår, som industriministern säger i sitt svar, ett intensivt arbete inom kommunala och regionala organ i samarbete med näringslivet för att stärka sysselsättningen inom kommunen. I detta ingår också arbetet på en ökning av livsmedelsindustrin, vilken har goda förutsättningar i detta område. Vi förväntar också ett statligt stöd i arbetet på att skapa fler sysselsättningstillfällen inom kommunen, om lämpliga projekt aktualiseras där särskilda insatser erfordras.

Min fråga är då: Är industriministern beredd att medverka till detta?

Industriministern NILS ÅSLING:

Herr talman! C.-H. Hermansson tycker att min hänvisning till regeringens ekonomiska politik är illavarslande. Jag förstår inte det. Den ekonomiska

politik som regeringen bedriver är ju inriktad på att stärka de svenska företagens internationella konkurrenskraft för att därmed säkra sysselsättningen. Det finns egentligen inga alternativ till detta. Ett land som är så exportberoende som Sverige har att slå vakt om konkurrenskraften. Det är den bästa vägen att säkra sysselsättningen.

C.-H. Hermansson ställde frågan om inte SKF borde avkrävas ett löfte om att klara sysselsättningen. Ja, min uppfattning är att SKF gör allt vad man kan för att skaffa alternativ produktion i stället för den produktion som man då inte längre anser sig ha marknad för. Och det är i den andan som SKF hittills, tycker jag, har arbetat med sitt utvecklingsbolag, med sin vilja att hålla dialogen i gång med både kommunala myndigheter och utvecklingsbolag. Jag vill starkt understryka att min attityd är att SKF här måste lämna ett verksamt bidrag för att skapa alternativ sysselsättning för de människor som blir friställda.

C.-H. Hermansson tycker att vi borde kunna föranstalta om utredning beträffande branschens situation. Ja, det kommer fortlöpande krav på nya utredningar. Det är kanske inte det mest originella greppet för att bekämpa en struktursituation. Vi har noga gått igenom branschens situation, och vi märker att branschen framför allt behöver konkreta åtgärder och insatser. Vi har redan ett utredningsarbete inom en strategisk sektor för branschen på gång, nämligen inom den datorbaserade produktionen av verktygsmaskiner. Det är ju så att dataelektronikskommittén i sitt utredningsarbete behandlar just tekniken för numerisk styrning av verktygsmaskiner, och i samband därmed behandlar kommittén också vissa aspekter på verktygsmaskinsbranschens struktur och förutsättningar i framtiden inom detta nyckelområde, där konkurrensförmågan och överlevandeförmågan i hög grad sätts på prov och där vi nu är inne i ett skede av snabb utveckling.

Jan Fransson har här återopat en statistik beträffande sysselsättningsutvecklingen i kommunen fram till år 1982. Det är en prognos som finns – jag understryker att det är en prognos – i en utredning från LO-sektionen inom Lidköpings socialdemokratiska arbetarkommun. Jag noterar att i prognosen är det inbakat en minskning med 75 man vid STAB:s fabrik, Starprodukter, förutom de 40 som redan försvunnit därifrån genom naturlig avgång. Enligt de informationer vi har fått från företagsledningen beräknar man emellertid vid Starprodukter att kunna hålla oförändrad sysselsättningsnivå under de närmaste åren.

Jag noterar detta, liksom jag gärna vill påpeka att när Jan Fransson talar om utvecklingen vid Volvo-Skövdeverken och säger att man där minskat sysselsättningen under ett antal år, så bör det i rättvisans namn tilläggas att det företaget nu är expansivt och söker folk, bl. a. i Lidköping.

Jan Fransson vill hävda att jag på något sätt skulle ha sanktionerat den eventuella utflyttning som kan komma till stånd. Självfallet inte – enligt min uppfattning är det angeläget att allt som nu kan göras för att säkra sysselsättningen i kommunen också görs. Det må då vara om man måste acceptera en yrkesmässig rörlighet, men en geografisk rörlighet tillhör inte de medel med vilka jag vill bekämpa arbetslösheten. Jag anser att man bör

Tisdagen den
18 december 1979

*Om arbetsmark-
nadsproblemen i
Lidköping, m. m.*

kunna klara det i Lidköpings kommun.

Till både Jan Fransson och C.-H. Hermansson vill jag säga att jag lyssnade med stort intresse på deras anföranden, men jag märkte ingenting av en vilja att diskutera konkreta förslag i sammanhanget. Vad man nu måste göra från kommunens och länsmyndigheternas sida är att se till att man utnyttjar SKF:s och utvecklingsfondens kapacitet maximalt för att främja den industriella utvecklingen, ta fram alternativ produktion i bygden.

Det kan också vara ett svar till Ingemar Hallenius att det är angeläget att vi på detta sätt nyttiggör det arbete som sker regionalt. Det är på det sättet vi får klara strukturförändringarna i svenskt näringsliv, inte genom utredningar och centrala direktiv. Och det är självklart att vi från regeringens sida, när vi kan ta ställning till konkreta projekt från de regionala och lokala myndigheterna, är beredda att med de instrument som vi har till vårt förfogande hjälpa till att förverkliga den alternativa produktion som kan komma i fråga.

CARL-HENRIK HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Jag kunde tyvärr inte finna att industriministern lämnade något svar på mina båda frågor.

När det gällde kravet på en utredning av verktygsmaskinindustrin sade han bara att det inte är originellt och att man inom departementet har gått igenom branschen. Jag hade väntat mig att industriministern här skulle presentera vissa resultat av denna genomgång och tala om vad regeringen tänker göra på grundval av genomgången, om nu denna, som han påstår, är gjord.

Beträffande fråga nr 1 om SKF:s ansvar sade industriministern bara att regeringen hoppas att SKF skall lämna ett verksamt bidrag till sysselsättningen och att koncernen bör göra allt vad den kan. Mitt krav var att SKF skulle ställas till svars och tvingas ta ansvar för sysselsättningen vid Lidköpings Mekaniska Verkstad. Det är desto mer befogat som det kring dessa permitteringar vid LMV finns en rad anmärkningsvärda omständigheter, vilka jag tycker det är nödvändigt att gå in på, om vi skall föra den konkreta diskussion som industriministern efterlyste.

LMV:s verkstadsklubb hävdar att företaget har gjort sig skyldigt till avtalsbrott i samband med beslutet om reduktion av personalstyrkan och överväger att stämma SKF inför arbetsdomstolen. Bakgrunden är att det i våras genomfördes en förhandling där företaget presenterade en produktionsvolym som var baserad på befintlig och ny tillverkning. Med den som grund var företaget och verkstadsklubben överens om att man tillfälligt kunde klara sysselsättningen på företaget genom korttidspermitteringar och utbildning. Permitteringarna genomfördes, och det kostade medlemmarna mellan 1 000 och 2 000 kr. per arbetare. Det innebar en god förtjänst för företaget – det tjänade enligt beräkningar ca 4 milj. kr. Men företaget bröt uppörelsen om ny tillverkning. Och det arbetare och tjänstemän efter tillmötesgåendet att acceptera korttidspermitteringar med stora ekonomiska förluster fick var beskedet att nära halva arbetsstyrkan skulle avskedas. Jag förstår den upprördhet som arbetare och tjänstemän vid LMV känner när en

stor koncern betar sig på detta sätt.

SKF är en av våra största multinationella eller transnationella koncerner och har fabriker på en rad platser ute i världen. Det borde alltså finnas en god grundval för produktionen vid LMV, som ju har specialiserats på tekniskt mycket avancerade verktygsmaskiner. Det lär också vara ett faktum att det från SKF:s dotterföretag i USA fanns en mycket stor order till LMV. Denna order skulle ha klarat problemen för avsevärd tid framåt. Men detta dotterföretag i USA fann att det kunde köpa samma maskiner något billigare på annat håll i världen, och så blev det inte något kontrakt med LMV.

Detta visar hur man icke får uppföra sig inom en multinationell koncern. Där måste man känna ansvar för hela koncernens sysselsättning och verksamhet. Det finns ju på det internationella planet uppförandekoder för de multinationella företagen.

Jag tycker det börjar bli på tiden att vi får en uppförandekod också för de företag som har sin bas och rot här i Sverige, oavsett om de är multinationella eller inte. Och då tycker jag att SKF på ett upprörande sätt har brutit mot de regler som borde ingå i en sådan uppförandekod.

Jag har haft tillfälle under det senaste året att besöka Lidköpings Mekaniska Verkstad, att gå igenom verkstaden och föra resonemang både med företagsledningen och med de anställda. Vad som framför allt imponerade på mig var, måste jag säga, den utomordentligt stora yrkesskicklighet som fanns i detta företag. Man räknade med att en yrkesarbetare behövde en tid på 8–10 år av arbete innan han var fullärd. Många av arbetarna har alltså en teknisk utbildning som praktiskt taget kan jämföras med en ingenjörsutbildning.

En stor del av denna utomordentliga yrkesskicklighet vill man nu avstå ifrån. Man tvingar dessa arbetare att ta avsked i förtid eller förtidspensionera sig. Man kastar ut dem i en oviss framtid på den s. k. arbetsmarknaden. Jag tycker att detta är ett samhällsekonomiskt slöseri som inte borde få förekomma i vårt samhälle.

Tänk om man skulle göra någonting liknande på ett universitet eller ett sjukhus och avskeda hälften av läkarna eller professorerna! Vilket ramaskri det skulle bli, kanske också från den borgerliga regeringens sida. Men här är man inte på minsta sätt upprörd över det stora slöseri som sker med yrkesskicklighet hos dessa arbetare och tjänstemän, som inte får tillfälle att arbeta med det som de lärt sig under många år.

Jag tycker att regeringen borde visa en annan hållning i denna fråga.

På förslag av talmannen beslöts att kammarens förhandlingar skulle fortsättas kl. 19.30.

Tisdagen den
18 december 1979

TALMANNEN:

Jag får meddela att val av valprövningsnämnd kommer att ske vid morgondagens sammanträde.

*Meddelande om
val*

§ 21 Anmäldes och bordlades

*Anmälan av inter-
pellationer*

Finansutskottets betänkande

1979/80:14 angående tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1979/80

§ 22 Talmannen meddelade att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde skulle finansutskottets betänkande 14, som denna dag bordlagts första gången, sättas sist.

§ 23 Anmälan av interpellationer

Anmäldes och bordlades följande interpellationer som ingivits till kammarkansliet

den 18 december

1979/80:108 av *Ingemar Konradsson* (s) till kommunikationsministern om samverkan mellan affärsverken och statliga myndigheters verkstäder:

I december 1975 tillkallade dåvarande chefen för kommunikationsdepartementet en sakkunnig för utredning om samverkansmöjligheterna hos vissa affärsverks och myndigheters verkstadsrörelser m. m. (K 1976:01). Enligt direktiven skall den sakkunnige bl. a. söka finna alternativ till en minskande produktionsvolym i affärsverkens verkstäder som kan bli följden av den tekniska utvecklingen och därmed sammanhängande faktorer. I tilläggsdirektiv i maj 1976 betonas betydelsen av att verkstäderna kan tillgodogöra sig forsknings- och utvecklingsresultat inom sina verksamhetsområden. De utvecklingsresurser som finns vid affärsverken är viktiga i detta sammanhang. Den sakkunnige bör därför, sägs det i tilläggsdirektiven, inom ramen för sitt utredningsarbete även utföra en kartläggning av dessa resurser samt undersöka i vilken utsträckning planerna för utvecklingsverksamheten kan leda till produktion vid verkstäderna. Den sakkunnige bör även undersöka om det finns områden där en ökad samverkan i affärsverkens utvecklingsarbete kan vara ändamålsenlig.

De frågor som utredningen har att behandla är enligt min mening i hög grad väsentliga i sysselsättnings- och näringspolitiken. Efterfrågan på varor och tjänster förändras. Viss produktion måste minskas eller helt läggas ned. Om sysselsättningen skall kunna upprätthållas, måste den bortfallande produktionen ersättas med nya produkter och tjänster.

Utredningens uppgift är alltså att klarlägga hur sysselsättningen vid affärsverkens och myndigheternas verkstäder skall upprätthållas, inte genom en konservering av den nuvarande produktionen, utan genom en förnyelse av verksamheten.

Utveckling av nya produkter och tjänster förutsätter i många fall ett nära samarbete mellan producenter och användare. Båda dessa funktioner ligger, när det gäller de här aktuella verkstäderna, inom den statliga sektorn. Av det skälet föreligger särskilda möjligheter att med utgångspunkt i användarnas behov bygga upp ny verksamhet vid verkstäderna. För att konkreta resultat skall kunna uppnås krävs emellertid att arbetet bedrivs mycket målmedvetet och långsiktigt och att avsevärda resurser avsätts för verksamheten.

Jag vill därför understryka vad som sägs i tilläggsdirektiven till utredningen, nämligen hur viktigt det är att verkstäderna kan tillgodogöra sig forsknings- och utvecklingsresultat inom sina verksamhetsområden och att det finns utvecklingsresurser inom affärsverken och deras verkstadsrörelser. Vidare vill jag understryka vad som sägs i de ursprungliga direktiven – att man i utredningsarbetet bör undersöka möjligheterna till en ökad avsättning av produktionen vid verkstäderna till statliga myndigheter i övrigt, statliga företag, kommunala institutioner samt enskilda företag i berörda branscher. Jag instämmer också i vad som där sägs om behovet av en bättre koppling till pågående utvecklingsprojekt inom i första hand den statliga sektorn.

De statliga verkstadsrörelserna måste enligt min mening ges personella och ekonomiska resurser så att man aktivt kan ta del och dra nytta av de ökade samhällliga insatser som nu görs när det gäller teknisk forskning och utveckling, exportfrämjande åtgärder m. m. Samtidigt bör i ökad utsträckning dessa statliga verkstadsrörelser ses och engageras som en aktiv del i själva det näringspolitiska arbetet på dessa områden. Dessa verkstäder bör med sitt kunnande och sin nära anknytning till viktiga samhälls- och framtidsområden inom transport- och kommunikationssektorn, energisektorn, hälso- och sjukvårdssektorn etc., enligt min mening kunna bli viktiga byggstenar i en offensiv och framtidsinriktad industripolitik. Det bör kunna gälla arbetet på både central och regional nivå. Jag ser här kopplingen t. ex. till arbetet i de nationella utvecklingsbolag som nyligen inrättats på energi-, kollektivtrafik- och miljöområdena. Vi måste få en mer medveten upphandling där samhällsorganen lägger ut beställningar bl. a. till de statliga verkstäder vi här talar om, med utgångspunkt i behovet av nya produkter och ny teknik på olika samhällsområden. Därmed skapas förutsättningar för utvecklingsarbete och för avsättning i det besvärliga introduktionsskedet. Likaså ser jag kopplingar och samarbetsmöjligheter gentemot de regionala utvecklingsfondernas arbete ute i länen. Affärsverkens och myndigheternas verkstadsrörelser skulle på detta sätt bli ett aktivt instrument i den framtida industripolitiken i landet.

Utredningen har till uppgift att bedöma vad den utveckling och de förändringar som sker inom de olika verkens verksamhetsområden kan föra med sig för verkens verkstadsrörelser. En sådan samlad genomgång är nödvändig för att vi skall kunna bedöma samverkans- och utvecklingsmög-

Tisdagen den
18 december 1979

*Anmälan av inter-
pellationer*

ligheterna hos dessa verkstäder. F. n. pågår en diskussion om den framtida verksamheten inom de olika verken där personalorganisationerna mycket aktivt är med. Detta måste självfallet utnyttjas i utredningsarbetet.

Det räcker emellertid inte att man på detta sätt, vid ett visst tillfälle, gör analyser och bedömningar om den framtida utvecklingen. Här måste till en fortlöpande utredningsverksamhet och planering. En viktig uppgift för utredningen måste därför enligt min mening vara att skissera hur detta arbete bör organiseras och var ansvaret bör ligga.

Enligt vad jag erfarit arbetar man nu inom utredningen med inriktning på ett delbetänkande under år 1980. Jag ser med intresse fram emot detta betänkande. Det har nu gått fyra år sedan utredningen tillsattes och jag förutsätter att utredningsarbetet nu skyndas på så att detta viktiga material snabbt kommer fram.

Jag vill med hänvisning till vad jag här anfört ställa följande frågor till kommunikationsministern:

1. Delar kommunikationsministern min uppfattning om angelägenheten av att vi snarast får fram ett underlag i de frågor som den s. k. samverkansutredningen behandlar? Kan kommunikationsministern säga något om tidsplanen för det aviserade delbetänkandet under år 1980 och i grova termer ange vad detta betänkande kommer att innehålla? Kan kommunikationsministern i övrigt säga något om det fortsatta arbetet efter detta delbetänkande, tidsplan m. m?

2. Delar kommunikationsministern den syn som jag här redovisar om de statliga affärsverkens och myndigheternas verkstadsrörelser som ett aktivt instrument i den framtida industripolitiken?

1979/80:109 av Åke Wictorsson (s) till justitieministern om ordningsvaktens befogenhet, m. m.:

Föregående lördag bar ordningsvakterna i Täby centrum ut en person som på innerorget samlade in pengar till de s. k. Palestinagrupperna. Tidigare har vakterna tagit ifrån insamlare deras insamlingsbössor och dessutom hotat insamlarna med att "nästa gång kommer vi med batonger". Försök har gjorts att köra ut olika grupper från innerorget: Frälsningsarmén, daghemsgruppen och Palestinagruppen.

Förhållandena på innerorget i Täby centrum har under åren diskuterats livligt. Representanter för olika politiska partier har uttalat sig för att innerorget skall tas in i den lokala ordningsstadgan som jämställt med allmän plats, vilket skulle innebära att ordningshållningen skulle komma att utföras av polispersonal. Detta har dock avvisats från polishåll. bl. a. därför att polisen då skulle få ett merarbete, med tillstånd för lotterier o. d., och en intensivare polisbevakning.

Innetorget i Täby centrum är ett enskilt köpcentrum som har karaktär av allmän plats utan att vara det i allmänna ordningsstadgans mening. Ordningsvaktsutredningen (SOU 1978:33) framhöll beträffande denna typ av platser:

”Allmänheten har dock ett berättigat intresse av att ingripanden mot personer på de platser där allmänheten fritt får uppehålla sig uteslutande sker med för uppgiften välutbildad polispersonal. Under hänvisning härtill vill vi bestämt förorda att ordningsvakter inte används för allmänna ordningshållningsuppgifter på allmänna platser enligt AOst och därmed jämförliga platser.”

Utredningen framhöll vidare:

”Ordningsvakter har kommit att ersätta polismän på flera områden där ordningshållning av principiella eller sakliga skäl bör utföras av polismän. Exempel härpå är ordningshållning i tunnelbanan i Stockholm, i bostadsområden på olika håll i landet, i enskilda köpcentra som har karaktär av allmänna platser även om de inte på grund av föreskrift i AOst är allmänna platser, på torg, vid ambassader och andra platser. Dessutom tjänstgör ordningsvakter även inom den egentliga polistjänsten som arrestant- och förpassningsvakter. I flera av dessa situationer synes anledningen till utvecklingen ha varit en önskan från polismyndigheternas sida att avlasta den polisutbildade personalen från arbetsuppgifter som ansetts kunna utföras av personer med lägre utbildning, alternativt brist på egentlig polispersonal. Enligt vår uppfattning är detta frågor som bör lösas inom ramen för hur polisväsendet på sikt kommer att utvecklas och utformas och inte med hänsyn till ordningsvakternas eller bevakningsföretagens verksamhet.”

Ordningsvaksutredningens betänkande har ännu inte resulterat i några åtgärder.

Från polisen i Täby uppges att en tänkbar förklaring till vad som påstås ha inträffat på innerorget kan vara att det tidigare anlitate bevakningsföretaget gått i konkurs och att det företag som övertagit verksamheten inte tillräckligt känner förhållandena och gällande föreskrifter.

Situationen på innerorget i Täby aktualiserar enligt min mening två problem. Det första gäller om tillgång eller brist på polispersonal i ett lokalt polisdistrikt skall medföra att allmänheten utsätts för polisengripanden från ordningsvakter med bristfällig utbildning och dålig kännedom om gällande regler. Det andra gäller om motivet ”brist på polispersonal” skall få vara ett avgörande skäl för om en plats skall anses vara allmän eller inte. I den mån bedömningen leder till att bristen får styra detta ställningstagande i negativ riktning leder bristen på polispersonal till inskränkning i den ”yttrandefrihet” som tillkommer allmänheten på en allmän plats i form av mötesfrihet, rätt att företa insamlingar, ordna lotterier etc.

Jag kan inte finna att det i någon av dessa situationer är rimligt att polisbristen får styra utvecklingen, särskilt som denna lätt kan innebära att vi i vårt land får en fortsatt utveckling mot privata poliskårer, vilket vore djupt olyckligt utifrån den principiella grundsyn som hittills präglat vår syn på polisen och dess verksamhet. Allmänheten har ett berättigat krav på rättssäkerhet även vid vistelse på allmänna platser och därmed jämställda platser.

Under hänvisning till vad jag här anfört hemställer jag om tillstånd att till justitieministern få framställa följande frågor:

Är justitieministern beredd att vidta åtgärder för att jämställa s. k. innetorg med allmänna platser enligt allmänna ordningsstadgan?

Vilka åtgärder avser justitieministern att vidta för att komma till rätta med de olägenheter som uppkommer genom att väktare utrustas med ordningsvaktbefogenheter?

1979/80:110 av *Johan Olsson* (c) till industriministern om utvecklingsfondernas lånesäkerheter:

De regionala utvecklingsfonderna bildades i syfte att bl. a. skapa bättre förutsättningar för den mindre och medelstora företagsamheten. Utvecklingsfondernas uppgift är att på olika sätt främja nyföretagande och utveckling av den mindre industrin. En väsentlig del därvidlag är att öka tillgången på det riskkapital som krävs vid satsningar på utveckling av företag, nya produkter och marknader.

Låntagarna skall givetvis ställa vissa säkerheter för de lån som utvecklingsfonden ger, men redan den s. k. företagarföreningsutredningen underströk att rimliga säkerhetskrav måste tillämpas så att syftet med stödet inte motverkas. Utredningen ansåg vidare att kraven på personlig borgen i många fall bör kunna begränsas, men att frågan om borgen får avgöras från fall till fall. Utredningen underströk kraftigt att syftet med fonderna var förfelat om dessa krävde bankmässiga säkerheter för att kunna utlämna direktlån.

I proposition 1977/78:40 understryker också föredraganden att syftet med stödet inte får motverkas av kraven på alltför rigorösa lånesäkerheter. Föredraganden framhåller att "som allmän riktlinje bör gälla att relativt svaga säkerheter och därmed betydande kreditrisker bör kunna accepteras". Föredraganden framhåller vidare att lån till nyetablerade företag bör kunna förknippas med särskilt stora risker. Krav på personliga borgensåtaganden som riskerar den enskildes ekonomiska situation borde inte ställas.

Intentionerna i såväl utredning som riksdagens beslut är således att utvecklingsfonderna skall i väsentlig omfattning öka tillgången på riskkapital som bankerna normalt inte tillhandahåller. Dessa klara intentioner har emellertid inte alltid följts upp i utvecklingsfondernas verksamhet. Man har i fonderna delade meningar om hur lånesäkerheterna skall behandlas. Handläggningen är skiljaktig mellan fonderna i olika län. Från låntagarna har anförts att kraven på säkerhet för lån är lika stränga hos utvecklingsfonderna som hos bankerna. Detta blir än mer anmärkningsvärt som säkerhetsbestämmelserna för bankerna är på väg att mjukas upp. Nyligen har riksdagen beslutat att bankernas rätt att inom en allmän ram lämna s. k. blancokrediter, dvs. krediter utan särskild säkerhet, vidgas från 5 % till 10 % av summan av bankens eget kapital och inlåning.

Det råder numera stor enighet kring behovet av en expansiv och livskraftig småföretagssektor. Det krävs kraftfulla satsningar för att stärka näringslivet. Småföretagen är en grundläggande förutsättning för att nya produkter och marknader skall kunna etableras.

En positiv utveckling för den svenska ekonomin kräver att nyetableringar

och investeringar ökar och en bra väg att nå detta mål är genom en expansiv småföretagsamhet. Det är därför enligt min mening nödvändigt att utvecklingsfondernas lånesäkerhetskrav lättas och kreditgivningen från dessa organ sker i överensstämmelse med de beslut som riksdagen fattat. Detta är särskilt angeläget i områden där vi har en svag industriell struktur och stort behov av sysselsättningstillfällen.

Med hänvisning till det anförda vill jag fråga industriministern:

Är statsrådet beredd att företa en översyn av bestämmelserna och tillämpningen om lånesäkerhet hos utvecklingsfonderna i syfte att stimulera nyföretagande och utvecklingen av befintlig mindre och medelstor industri?

§ 24 Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 18 december

1979/80:232 av *John Andersson* (vpk) till industriministern om tillvaratagande av fiberrester:

I våra älvar och sjöar och längs våra kuster finns stora mängder fiberrester. Enligt uppgift är dessa fibermassor av storleken 11 000 miljoner ton. Följdverkningarna av detta är många och negativa. Det leder bl. a. till syrebrist i bottenvattnet, och det är till skada för fisket, för i dessa fibermassor bildas svavelväte, vilket är en miljöfara. I en stor del av dessa massor finns stora halter kvicksilver. I en sjö utanför Stockholm, där det finns en 12 m tjock bank med kemisk massa, har uppmätts en kvicksilverkoncentration på 45 ppm. I dag finns det teknik för att tillvarata alla dessa fibrer, genom en ny metod att rena fibrerna från kvicksilver.

Med detta som bakgrund vill jag ställa följande fråga:

Är industriministern beredd att vidta åtgärder så att ett tillvaratagande av dessa fiberbankar kan komma till stånd?

1979/80:233 av *Allan Ekström* (m) till utbildningsministern om fordringarna för intagning till högskolans läkarlinje:

Enligt uppgift i en av dagens tidningar har en av våra ungdomar, som avslutat sin gymnasieutbildning med 5,0 i medelbetyg, för tredje gången i följd vägrats inträde på högskolans läkarlinje. Hon har – som hon uttrycker det – blivit bortlottad för tredje gången.

Kommer utbildningsministern att snarast vidtaga åtgärder för att rätta till sådana missförhållanden?

Nr 56

Tisdagen den
18 december 1979

*Meddelande om
frågor*

1979/80:234 av *Lennart Bladh* (s) till försvarsministern om framtida nedläggning och omorganisation av arméregementen:

Minst fyra regementen läggs ned och fyra slås samman på två platser i landet i slutet av 1980-talet. Det är arméchefen Nils Skölds förslag för att klara den högsta ekonomiska ram som regeringen gett fram till år 2000.

Uppgiften har lämnats genom pressen, som även namngivit de fyra regementena. Dessa är P 2 i Hässleholm, A 6 i Jönköping, T 2 i Skövde och det fjärde antingen I 3 i Örebro, I 12 i Eksjö eller I 13 i Falun.

Meddelandet har givetvis väckt oro bland alla de anställda på resp. regementen och i de kommuner som är indirekt berörda. Många av de anställda har för inte länge sedan upplevt nedläggningshot, och nu kommer samma propåer igen. Man får ingen arbetsro. Tryggheten är i fara.

Med anledning av anförda uppgifter vill jag ställa följande fråga till statsrådet Krönmark:

Är det möjligt att i nuläget ha en sådan överblick över försvarets utveckling att man, som skett, kan förutsäga nyss nämnda nedläggning och omorganisation?

1979/80:235 av *Kerstin Nilsson* (s) till justitieministern om förbud mot att bära stickvapen på allmän plats:

Det har visat sig sedan stilettförbudets införande att många fler personer än man vanligtvis tror bär kniv eller dolk. På senaste tid har många misshandelsfall – även med dödlig utgång – inträffat.

Mot den bakgrunden vill jag ställa följande fråga till justitieministern:

Är statsrådet beredd införa förbud mot att bära stickvapen, såsom kniv eller dolk, på allmän plats?

§ 25 Kammaren åtskildes kl. 18.03.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert